

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

VE AFGANİSTAN

Yüksek Lisans Tezi

Khangul RAHIMI

Eskişehir, 2017

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFGANİSTAN

Khangul RAHIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Elif UZUN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs, 2017

ÖZET

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFGANİSTAN

Khangul RAHIMI

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs, 2017

Danışman: Doç. Dr. Elif UZUN

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş suçlularının yargılanması için Nüremberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleri galip devletler tarafından kurulmuştur. Bu mahkemeler galip devletler tarafından kurulduğu için birtakım eleştirilere maruz kalsa da uluslararası hukukun gelişmesi konusunda sağladığı katkılar neticesinde günümüzde hukukçular tarafından olumlu gözle bakılmaktadır. Bu çalışmada, iki mahkemenin ardından Eski Yugoslavya ile Ruanda ve diğer *ad hoc* niteliğine sahip uluslararası ceza mahkemelerinin BMGK'nin aldığı kararlarla kurulmuş olması, UCM'nin kurulma sürecinin hızlanmasına neden olmasıyla beraber önemli rol oynadığına değinmektedir. Aynı zamanda UCM'nin bağımsız, evrensel ve daimi olmasına ve içerdiği suçları işleyen kişiler hakkında ve tabi oldukları ülkelerde sürdürmüş olduğu davalara da yer verilmektedir.

Diğer yandan Afganistan'da Sovyetler Birliğiyle yaşanan çatışmalar, bitmeyen iktidar kavgası ve 11 Eylül terör saldırılarından sonra gündeme gelen gelişmeler ele alınmasıyla birlikte Taliban'ın tekrar hükümete karşı başlattığı silahlı mücadeleleri ve çatışmalar sırasında taraf olan bütün taraflar tarafından işlenen ağır suçlar incelenmektedir. Bu amacı göz önünde tutarak, Afganistan UCM'nin bir taraf ülkesi olarak Savcılık Bürosu tarafından öne sürdürülen ön incelemeler karşısında barış ve adaletin sağlanması için hukuki yükümlülüğü gözden geçirilmektedir. Aynı zamanda Afganistan'da barış, güvenlik, istikrarın neden sağlanamamasına ilişkin ve hükümet kurumlarına devam eden yolsuzluğa değinilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü, Afganistan, Taliban, 11 Eylül Terör Saldırısı ve ABD.

ABSTRACT

INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND AFGHANISTAN

Khangul RAHIMI

Department of Public Law

Anadolu University, Graduate School of Social Science, May, 2017

Adviser: Assoc. Prof. Elif UZUN

After the Second World War victorious allied countries able to form the international military tribunal to prosecute the war crimes in Nurenberg and Tokyo. Despite criticism because it was found by victorious allied government it could able to contribute positive outcome to international law. In this thesis, the establishment of the former Yugoslavia and Rwanda and the other adhoc international tribunal courts was founded by the decision of United Nations Security Council. And this process played a significant role to fasten the foundation of international criminal court. As the same time the International Criminal Court is universal, independent, permanent and the individual that involved in crimes and the legal procedures that take place in the main countries are also included.

In other side the Soviet Union war in Afghanistan, and the civil war between competing forces and together with the outcome of 9/11 attack and the new wave of war that Taliban waged against government and investigating the crimes that has been commuted during the arms conflict from all sides. Keeping these purposes in mind, Afghanistan as a member of International Criminal Court the preliminary investigation that has been undertaking by the Office of the Prosecutor to maintain peace and justice is to keep the constitutional stability of Afganistan. As the same time, investigating the peace, security and stability related problems and corruption in governmental institution.

Key words: International criminal court, Rome statute, Afghanistan, Taliban, 9/11 terror attack and USA.

29/05/2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Khangul RAHIMI

TEŞEKKÜR

Öncelikle uzak yollardan gelip Türkiye Cumhuriyeti Eskişehir Anadolu Üniversitesi öğrencisi olduğum için kendimi çok mutlu hissediyorum. Bu çalışma, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı için yüksek lisans tezi olarak yazılmıştır. Tez çalışmam sürecinde akademik Türkçe yazmak ve İngilizce kaynakların kullanılmasını kolay olmayacağını, zorlanacağımı ve gerçekten nasıl bu işi başaracağımı hep düşünüyordum. Ama bütün zorluklar tez danışmanım olan sayın Doç. Dr. Elif UZUN sayesinde zaman içerisinde gösterdiği yol ve anlayış neticesinde çözüldü ve tezimi kolay bir şekilde bitirmiş oldum. Bu nedenle sabır ile beni hep motive ve yardım eden, Türkçemi kelime kelime düzelter ve bilgilerini benden hiç esirgemeyen sevgili danışman hocama sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunmak isterim.

Khangul RAHIMI

Mayıs 2017

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1.ULUSLARARASI CEZA YARGILAMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ: <i>AD-HOC</i> MAHKEMELER.....	5
1.1. Genel Olarak.....	5
1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan <i>Ad Hoc</i> Mahkemeler.....	7
1.2.1. Nüremberg uluslararası askeri ceza mahkemesi	7
1.2.2. Tokyo uluslararası askeri ceza mahkemesi.....	8
1.3. Birleşmişler Milletler Güvenlik Konseyi Tarafından Kurulan <i>Ad Hoc</i> Mahkemeler	9
1.3.1. Eski Yugoslavya uluslararası ceza mahkemesi.....	9
1.3.2. Ruanda uluslararası ceza mahkemesi	10
1.4. Diğer Mahkemeler	11
1.4.1. Bangladeş uluslararası savaş suçları mahkemesi	12
1.4.2. Kamboçya Olağanüstü Daireleri.....	16
1.4.3. Sierra Leone İçin Kurulan Özel Mahkeme.....	18

1.4.4. Kosova savaş suçları mahkemesi	22
1.4.5. Irak ağır ceza mahkemesi	24
1.4.6. Lübnan uluslararası özel mahkemesi	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
2.UCM'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE İŞLEYİŞİ	33
2.1.Genel Olarak.....	33
2.2.UCM'nin Düşüncesinin Ortaya Çıkışı ve Kuruluşu	34
2.2.1. İkinci dünya savaşı öncesi	34
2.2.2. İkinci dünya savaşı sonrası	34
2.2.3. Roma konferansına giden süreç ve UCM'nin kuruluşu	35
2.3. UCM'nin Statüsü, Özellikleri ve Dayandığı Kaynaklar.....	37
2.3.1. UCM'nin statüsü	37
2.3.2. Mahkeme statüsünün temel özellikleri	37
2.3.3. UCM'nin dayandığı kaynakları	38
2.4. UCM'NİN Yapısı ve Teşkilat Sistemi.....	38
2.4.1. Genel olarak	38
2.4.2. Roma statüsü'ne göre yargıçların seçilmesi.....	39
2.4.2.1. <i>Mahkeme'nin başkanlığı</i>	39
2.4.2.2. <i>Mahkeme'nin yargılama öncesi dairesi</i>	40
2.4.2.3. <i>Mahkeme'nin yargılama dairesi</i>	41
2.4.2.4. <i>Mahkeme'nin istinaf dairesi</i>	42
2.4.2.5. <i>Yazı işleri bürosu</i>	43
2.4.2.6. <i>Savcılık bürosu</i>	44
2.4.2.7. <i>Taraf devletler kurulu</i>	45
2.5. UCM'nin Yargı Alanında Olan Yetkisi	46

2.5.1. Genel olarak	46
2.5.2. Zaman bakımından olan yargılama yetkisi	46
2.5.3. Yer bakımından olan yargılama yetkisi	47
2.5.4. Kişi bakımından olan yargılama yetkisi	48
2.5.5. Konu bakımından olan yargılama yetkisi	49
2.6. UCM'nin Yargı Kapsamına Giren Suçlar	50
2.6.1. Genel olarak	50
2.6.2. Soykırım	50
2.6.2.1. <i>Suçun mağduru</i>	51
2.6.2.2. <i>Suçun faili</i>	53
2.6.2.3. <i>Suçun unsurları</i>	53
2.6.2.3.1. <i>Suçun maddi unsuru</i>	54
2.6.3. İnsanlığa karşı suçlar	55
2.6.3.1. <i>Suçun unsurları</i>	58
2.6.3.1.1. <i>Suçun maddi unsuru</i>	58
2.6.3.1.2. <i>Suçun manevi unsuru</i>	59
2.6.4. Savaş suçları	60
2.6.4.1. <i>Suçun unsurları</i>	62
2.6.4.1.1. <i>Maddi nsuru</i>	62
2.6.4.1.2. <i>Manevi unsuru</i>	63
2.6.4.1.3. <i>Savaş suçlarının, soykırım ile insanlığa karşı suçlar arasında mevcut olan farkı</i>	64
2.6.5. Saldırı suçu	65
2.6.5.1. <i>Saldırı suçlarının unsurları</i>	67
2.6.5.1.1. <i>Saldırı suçlarının maddi unsuru</i>	67

2.6.5.1.2. <i>Saldırı suçlarının manevi unsuru</i>	68
2.7. UCM'nin Yargı Yetkisini Harekete Geçiren Yetkiler	68
2.7.1. Taraf devletler	68
2.7.2. Taraf olmayan devletler	69
2.7.3. Güvenlik Konseyi.....	70
2.7.4. Savcının resen çağrı yapma yetkisi	71
2.8. UCM'nde Bakılmakta Olan Hukuki Davalar	72
2.8.1. Sudan	72
2.8.2. Uganda.....	75
2.8.3. Orta Afrika Cumhuriyeti.....	77
2.8.4. Demokratik Kongo Cumhuriyeti	79
2.8.5. Libya	84
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	89
3.AFGANİSTAN'DA DIŞ KAYNAKLI BİTMEYEN İÇ SAVAŞLAR	89
VE UCM'NİN ÜYELİĞİNE GİDEN SÜREÇ	89
3.1. Genel bir Bakış	89
3.2. Sovyetler Birliği ve Afganistan Müdahalesine Giden Süreç	89
3.2.1. Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali.....	92
3.2.2.Sovyetlere karşı uluslararası tepkiler ve İslami hareketlerin başlanması	94
3.2.3. ABD'nin Afganistan işgali konusunda oynadığı rol.....	96
3.2.4. Sovyetler birliğinin Afganistan'dan çekilmesi ve iç savaşın başlaması.....	97
3.2.5. Komünist yönetimlerin son bulması ve Afganistan'ın yeni bir bataklığa girmesi	99
3.3. Taliban Hareketinin Başlaması ve Hızla Yayılması	100
3.3.1. Taliban çıkışının iç ve dış nedenleri.....	102

3.3.2. Taliban hareketine destek sağlayan ¼lkeler	103
3.3.3. Taliban'ın Kabil'e gelmesi ve imaret-i İslami adına hükümet kurması	104
3.3.4. Taliban'ın Usame Bin Ladin ile olan ilişkisi	105
3.3.5. Taliban'ı zayıflatan nedenler	107
3.3.6. ABD'nin yerel partilere verdiği destek ve Taliban döneminin son bulması	109
3.4. 11 Eylül Terör Saldırıları ve ABD'nin Afganistan Müdahalesi	111
3.4.1. 11 Eylül sonrası ve Afganistan'ın dünya gündemine gelmesi	113
3.4.2. Yeni dönemin başlanması ve geçici hükümetin kurulması	114
3.4.3. İç güvenliğin sağlanması konusunda NATO'nun rolü	115
3.4.4. 2004 Anayasasına giden süreç ve onun ışığında devlet yapısı	117
3.5. Afganistan'ın 2004 Anayasasında Uluslararası Antlaşmaların Yeri	119
3.5.1. Genel bir bakış	119
3.5.2. UCM'nin üyeliğine giden süreç	120
3.5.3. Roma statüsünün içerdiği suçlar ve Afganistan'ın hukuki sorumluluğu	121
3.5.4. Afganistan'da UCM'nin karşısından bulunan zorluklar	124
3.5.5. Taliban tarafından çatışmalarda çocukların kullanılması	126
3.5.6. UCM'nin Taliban liderleri üzerindeki yargı yetkisi	128
3.5.7. Genel değerlendirme	131
SONUÇ	134
KAYNAKÇA	139
ÖZGEÇMİŞ	161

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİHK	: Afgan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu
AUGG	: Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri
AUO	: Afgan Ulusal Ordusu
AUP	: Afgan Ulusal Polisi
BAP	: Bangladeş Avami Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMAYM	: Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMKGYM	: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi Misyonu
Cİ	: Cemaat-i İslami
DBC	: Devrimci Birleşik Cephesi
DKC	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti
EYUCM	: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
IACM	: Irak Ağır Ceza Mahkemesi
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
KİS	: Kitle İmha Silahları
UPC	: Kongo Vatanseverler Birliği
KAAÖ	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OAC	: Orta Asya Cumhuriyetleri
RUCM	: Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
TDK	: Taraf Devletler Kurulu
LRA	: Tanrının Direniş Ordusu
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
USTÖ	: Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri

GİRİŞ

Teknolojinin hızla gelişmesi ve getirdiği kolaylıklar neticesinde insanlar için imkansız sayılan her şey mümkün olmuştur. Diğer taraftan teknolojinin gelişmesiyle iletişim ve silah alanlarında önemli başarılar elde edilmiştir. Aynı zamanda, radyo, televizyon ve internetin sağladığı ortam ve fırsatlar sayesinde toplumların birbirinden ekonomi ve özellikle siyasi bakımdan etkilenmesi daha kolaylaşmıştır. Zaman içerisinde teknolojik ve özellikle silah açısından güçlü devletler arasında birtakım ihtilaf ve kutuplaşmalar baş göstermiştir. Bu ihtilafın bir kısmı hukuki sözleşmelerle ve bir diğer kısmı ise kanlı savaşlarla sonuçlanmıştır.

20. yüzyılda gerçekleşen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları başta olmak üzere dünyanın birçok ülkelerinde çıkan iç savaşlar dünyanın en karanlık dönemi ve korkunç olayları olarak tarihe kayıt edilmiştir. İşte bu nedenle uluslararası alanda barış ve adaletin sağlanması için kurulması gereken bağımsız, tarafsız ve daimi uluslararası niteliğe sahip bir mahkemenin kurulma fikri hep devletler tarafından canlı tutulmuştur. Diğer taraftan devletler uluslararası hukukun öngördüğü norm ve prensiplerine uygun hareket ederek sorumluluk taşıdıklarına göre, bireylerin de cezai olarak sorumluluk taşıması gerekli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bireyler tarafından uluslararası suçları işlendiği anda adil bir şekilde yargılanması uluslararası niteliğe sahip adli yargının kurulmasını vazgeçilmez kılmaktadır.

Bütün devletler kurulduğu günden itibaren kendi iç sınırları içinde kamu düzenlerini sağlamak için egemenlik yetkilerinden aldıkları güçle kendilerine özgün çeşitli hukuk sistemleri kurmakla varlıklarını sürdürmektedir. Bunun gibi uluslararası alanda ideal olmasa da en azından belli kurallar çerçevesinde devam eden belirsizlik ve kuralsızlıkların ortadan kaldırılması için hep ihtiyaç duyulduğu düşünülmüştür. İşte bu yapının temel taşlarını galiplerin mahkemesi olarak anılsa da İkinci Dünya Savaş'ından sonra kurulan Nüremberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleri oluşturmaktadır. Diğer yandan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) aldığı kararlarla kurulan Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin de katkısı Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) kurulma sürecinin tamamlanması için büyüktür. Çünkü Eski Yugoslavya topraklarında yaşanan trajedi ve Ruanda'da gerçekleşen soykırım suçu bütün insanlığı

derinden etkilemesiyle birlikte her zamankinden daha uluslararası niteliğe sahip bir yargının eksikliğini ve boşluğunu hissettirmiştir.

Diğer yandan dünyanın farklı bölgelerinde önlenmesi gereken olaylara karşı birçok devletin keyfi ve zarar verici davranması önemli bir neden olarak hep uluslararası niteliği sahip bir yargının fikrini canlı tutmuştur. İşte bu nedenle UCM 17 Temmuz 1998 yılında birçok devlet tarafından imzalanan Roma Statüsü ile kurulmuştur. Bu Mahkeme'nin daimi niteliğe sahip olması, çok taraflı sözleşme çerçevesinde kurulması ve uluslararası toplumun tümünü içerdiği için öncesinde kurulan tüm uluslararası ceza mahkemelerinden farklılaşmaktadır. UCM yargılama meşruiyetini uluslararası hükümet dışı örgütlerle orta güce sahip devletlerden almakla günümüzde dünya çapında barış ve adaletin sağlanması için Roma Statüsü çerçevesinde hukuki sorumluluk taşımaktadır. Öbür taraftan bu Mahkemenin kurulması ve çalışmaya başlamasıyla birlikte uluslararası ceza hukuku alanında yıllar süren hukuki boşluk ancak tamamlanabilmiştir. Diğer yandan UCM'nin çalışma düzeni, uluslararası hukukunun standartlarına uygun olduğu için Anglo-Amerikan ve Kara Avrupası hukuk sistemleri üzerinde inşa edilmiştir. İşte bu nedenle Roma Statüsü taraf olan birçok ülkenin hukuk sistemlerinin standartlarına göre üstünlük taşımaktadır.

Afganistan tarihin farklı dönemlerinde genel olarak farklı siyasi olaylara sahne olduğu için hep siyasi ve ekonomik açıdan zayıf kalmıştır. Bunun temelinde meşru ve güçlü bir otorite ile sağlam bir ekonominin olmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan Afganistan 1919 tarihinde İngiltere'den bağımsızlığını kazandığı günden beri çeşitli iç ve dış kaynaklı siyasi nedenlerden dolayı bir türlü ülkede güvenlik, barış ve özellikle hukuk devleti sağlanamamıştır. Öte yandan Afganistan'da işgal dönemi bittikten sonra Kabil'de İslamcı grupların arasında çıkan iktidar kavgası ülke için ayrı siyasi ve ekonomik sorun olarak ülkenin çöküşüne sebep olmuştur. Bununla birlikte ülkenin tüm bölgelerinde savaş ağaları gibi yeni aktörlerin çıkmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan 1996-2001 yılları arasında Afganistan Taliban tarafından yönetilmesiyle birlikte ülke tamamen çatışma ortamına dönüşmüştür. Aynı zamanda Sovyetler döneminde cihat yapmak için gelen El-Kaide lideri olan Usame Bin Ladin'in de kendi terör barınak ve sığınaklarını Pakistan ve Afganistan sınırları arasında kurarak daha da aktifleşmesiyle durum

11 Eylül terör saldırılarına kadar uzanmıştır. Taliban döneminde Afganistan'ın terörizm yuvasına dönüşmesiyle önce komşuları sonra bölgeyi en sonunda dünyayı etkilemesiyle beraber ülkenin başına yeni sorunların gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) gerçekleştirdiği geniş askeri operasyon sonucunda Taliban yönetiminin sonlandırılmasıyla son bulmuştur. Bu süreçten sonra Afganistan'da Bonn Antlaşması çerçevesinde yeni geçici yönetimin kurulmasıyla birlikte yeni anayasanın hazırlanması, merkezi ve yerel kurumların yeniden kurulması, güvenliğin sağlanması ve hukuk sisteminin yerleştirilmesi yönünde gereken adımlar atılmıştır.

Öte yandan ülkenin bütün vilayetlerinde okullar tekrar açılmaya başlamasıyla beraber yıllardan beri evlerinde bekleyen kız çocukları da eğitim alma fırsatı bulmuşlardır. Ama zaman içerisinde Afganistan'da istenilen güvenlik Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri (AUGG) tarafından sağlanamadığı için ülkenin birçok vilayetinin ilçe ve köylerinde okulların çoğu tekrar kapanmıştır. Aynı zamanda şehir merkezlerinde Taliban ve diğer isyancı grupların gerçekleştirdiği canlı bomba neticesinde gün geçtikçe güvenliksiz maalesef artmaktadır. Öbür taraftan Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayınlanan raporlarda çatışmalar sırasında başta savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olmak üzere çeşitli suçların işlendiği tespit edilmiştir. İşte bu nedenle Afganistan'da çatışmalarda yer alan taraflarca işlendiği iddia edilen ağır suçlar konusunda UCM'nin ön inceleme çalışmaları güvenilir kaynaklardan veri toplamaya devam etmektedir.

Yukarıdaki konuları göz önünde tutarak, çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ceza yargılamalarının tarihsel gelişimi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan sonra kurulan mahkemelerle birlikte BMGK aldığı kararlar kurulan mahkemeler ele alınmıştır. Yapılan incelemeler sırasında günümüzdeki UCM'ne olan katkıları da gözden geçirilmiştir.

İkinci bölümde UCM'nin düşünce, tarihsel gelişimi, Roma Konferansına giden süreçle kuruluşu hakkında bilgi verilecektir. Bununla birlikte Mahkeme'nin teşkilat sistemi, dayandığı kaynaklar, özellikleri, yargılama alanı ve yetkisi, çekirdek suçlarla taraf devletler kurulu gibi konular incelenecektir. Aynı zamanda UCM ile BMGK arasında bulunan hukuki

yükümlülükler ile Mahkeme’de yargılama süreci devam eden hukuki davaları da Roma Statüsü ışığında incelemeye çalıştık.

Üçüncü bölümde Sovyetler işgali dönemi, ABD’nin rolü başta olmak üzere diğer iç ve dış nedenlerinin incelenmesiyle beraber işgale karşı İslamcı direnişçilerin başlattığı mücadeleler hakkında olabildiği kadar gerekli açıklamalar yapılmıştır. Diğer taraftan Sovyetlerin çekilme süreci gerçekleştikten sonra İslamcı grupların aralarında meydana gelen iç savaşlar ve beraberinde getirdiği sonuçlar gözden geçirilmiştir. Aynı zamanda Taliban hareketi, yayılması, yönetimi ve Usame Bin Ladin ile işbirliği içinde bulunması konusunda detaylı bilgi verilmiştir. Bununla birlikte 11 Eylül terör saldırıları, Afganistan’da geçici hükümetin kurulması, 2004 Anayasası, UCM’nin üyeliğine giden süreç, Afganistan’ın hukuki yükümlülüğü ve UCM’nin karşısında bulunan hukuki sorunlara değinilmiştir. Afganistan’da devam eden güvenliksiz ve mevzuat eksikliği iki önemli sorun olarak Roma Statüsünün karşısında bulunmaktadır. İşte bu nedenle çalışmamızda giderilmesi gereken sorunlara yönelik hukuksal yollar bulmaya çalışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI CEZA YARGILAMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ: AD-HOC MAHKEMELER

1.1. Genel Olarak

Dünya tarihine baktığımız zaman farklı dönemlerde çeşitli olayların gerçekleşmesiyle beraber çatışma ve savaşlar günümüze kadar devam etmiştir. Özellikle, devletler kendi güç ve egemenliklerini sağlamak için birbiriyle savaşa girmiş ve büyük zararların ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Belli ki bu savaşların birtakım nedenleri vardır. Genelde, devletler daha iyi ve geniş topraklara sahip olmak için tarihin her döneminde maalesef çeşitli olayların gerçekleşmesine neden olmuşlardır. Bu olaylarla insanlara, hayvanlara ve bitkilere büyük ölçüde zarar verilmiştir. Güçlü devletler, zayıf olan devletlere kendi amaçları doğrultusunda keyfi davranış ve eylemlerde bulunmuşlardır. İnsan yaşamının değerini böyle durumlarda asla göz önünde tutmamışlardır. Daha kötüsü onların canını, malını ve ellerinde bulunan herşeyi acımasızca yağmalamışlardır¹. Bu yaşananlar neticesinde, uluslararası niteliğe sahip olan bir ceza mahkemesi oluşturulması fikri uluslararası toplumunda ortaya çıkmaya başlamıştır. 27 Haziran 1918 yılında insanlık tarihinde unutulmayacak bir eylem Kaptan Helmut Patzig'in verdiği emir ile o dönemki kuralları ihlal ederek Llandovery Castle adlı büyük hastane gemisinin batmasına neden olmuştur. Geminin batması sırasında su yüzüne çıkarak kendilerini kurtarmaya çalışan personelin tamamı makineli tüfekle acımasızca kurşunlanmıştır². Bu saldırıdan sonra sadece yirmi dört kişi canlı kurtarılarak ve denizaltı kaptanı Helmut Patzig iki teğmen yardımcısıyla birlikte Almanya Devlet'nin Leipzig Mahkemesi'ne savaş suçluları olarak sevk edilmiştir. Kaptan Patzig kaçmayı başarmış ve yardımcıları hapis cezasına çarptırılmıştır³. Kaptan Patzig ve yardımcılarının cezalandırılması günümüz uluslararası ceza hukuku açısından büyük öneme sahiptir. Öte yandan, Versailles Antlaşması'nın 227.maddesi çerçevesinde Alman İmparatoru

¹ A Rıza.Töğür (2005). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kapsamı ve Yargılama Hukuku*. İstanbul: Kazancı Yayınevi, s. 1.

² G.Güneysu (2015). *Uluslararası Hukukta Amirin Emri*. İstanbul: On İki Levha yayınları, s. 34.

³https://tr.wikipedia.org/wiki/I._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1%27nda_bat%C4%B1r%C4%B1lan_hastane_gemileri#Tarih.C3.A7e (Erişim Tarihi: 02.01.2016).

II.Wilhelm'in yargılanması için özel bir mahkemenin kurulması öngör÷lmüştür, ancak Hollanda'ya kaçarak mahkemenin başarısızlıkla son bulmasına sebep olmuştur⁴.

18.yüzyıldan sonra Fransız İhtilali ile tarihte yeni bir dönem başlamıştır. Ulus devlet kavramı kendisine uygulama alanı bulduktan sonra imparatorluklar sırayla parçalanmıştır. Milliyetçilik akımı gün geçtikçe güçlenmeye başlamış ve ulus devletlerin sayısı artmıştır. Devletler kurulduktan sonra dünyada siyasetinin yönü de değişmeye başlamıştır. Çünkü devletlerin belli coğrafyaları ve halkları temsil etmesi sebebiyle uluslararası toplumlar artık dünyanın görmediği problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu devletler çerçevesinde ulusal meclisler ortaya çıkmış ve halkların tüm değerleri ve manevi kişilikleri bu meclislere bırakılmıştır⁵.

Tüm bunlara rağmen, 20.yüzyılda dünyada İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleşmesiyle milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuş ve tahmin edilemeyecek ölçüde zarar meydana gelmiştir. Aynı zamanda uluslararası ceza mahkemesi fikri de gündemde kendi yerini bir şekilde sağlamlaştırmış ve İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra savaşı kazanan devletler tarafından amacına ulaşmıştır. Nüremberg ve Tokyo Ceza Mahkemeleri kurulduktan sonra bazı yönlerden eleştirilmelerine rağmen, uluslararası ceza mahkemelerinin en iyi örneği olarak gösterilmiştir⁶.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte dünya iki büyük kutba ayrılmıştır. Bu kutuplaşma dünyayı siyasi ve ekonomik bakımdan geniş ölçüde etkilemiştir. O yüzden Soğuk Savaş döneminde uluslararası ceza mahkemesinin fikri duraklamış gibi gözükmekteydi, ancak Sovyet Birliğinin dağılmasıyla beraber, devletler arasında ticaret, gelişen karşılıklı güven ve işbirliği ortamıyla birlikte güzel bir fırsat uluslararası ceza mahkemesinin kurulması için sunulmuştur. Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri de bu fikrin hızla vücut bulması için katkıda bulunmuştur⁷.

⁴ Güneysu, 2015, **a.g.k.**, 36.

⁵ Güneysu, 2015, **a.g.k.**, 3.

⁶ E. Şen (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 19.

⁷ Töngür, 2005, **a.g.k.**, 1.

1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan *Ad Hoc* Mahkemeler

1.2.1. Nüremberg uluslararası askeri ceza mahkemesi

Birinci Dünya Savaşından dolayı ortaya çıkan maddi ve menavi zararlar daha çözülmeyen İkinci Dünya Savaşı daha yıkıcı, tehlikeli ve kuvvetli bir şekilde büyük devletler tarafından, Avrupa ve kısmen Asya'yı içererek meydana gelmiştir. Avrupa'nın güzel şehirleri karşılıklı olarak savaş uçaklarıyla bombalanmıştır. Bu durum milyonlarca masum insanın ölümüne ve ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Nazi güçlerine karşı, direniş gösteren örgütler ve gruplar acımasızca karşılık bulmuşlardır⁸. Naziler 1940'te kurdukları ölüm kamplarına altı milyondan fazla Yahudi göndermişler ve Musevilere karşı baskılarını daha da artırmışlardır. Genel olarak ölenlerin çoğu Yahudidir ve hatta vatandaşlık hakları ellerinden alınmış ve aynı zamanda, Macaristan ve Romanya'da bulunan Yahudiler de Alman güçlerinin müttefiki olan İtalya'nın yardımıyla toplamışlardır⁹.

Alman güçleri Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan gibi ülkeleri ele geçirmesiyle birlikte insanlığa karşı suçlar ve savaş suçu gibi eylemlerde bulunmuşlardır. Uluslararası toplum, özellikle müttefik devletlerin insanlık dışı suçlara karşı ciddi bir şekilde hareket etmesi, hatta bu suçların gerçekleşmesi için yardım eden ulusal liderlerin ve göz yumanların da cezalandırılması söz konusu olmuştur. Naziler 1933'te iktidarı ele geçirmeleriyle beraber tüm muhalefet partilerinin çalışmalarını durdurup kısa sürede çıkardıkları yeni yasa çerçevesinde, Museviler için avukatlık, yargıçlık, hemşirelik, tıp doktorluğu, mühendislik, askerlik ve bunlar gibi birtakım meslekler yasaklanmıştır. Tüm bunlara rağmen, Musevilerin zorla göç ettirmesiyle birlikte onlara karşı Nazi ordusu zaman zaman soykırım eylemlerinde de bulunmuşlardır¹⁰. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, Almanya'nın teslim olmasıyla birlikte müttefik devletler tarafından yapılan Londra Antlaşması Toplantısı ve Nüremberg Statüsünün 6.maddesi çerçevesinde insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve barışa karşı suçlar kapsamında Nazilerin üst düzey yönetici ve komutanlarının yargılanması ve cezalandırılması

⁸ E. Azarkan (2003b). *Nurnberg'ten La Haye'ye Uluslararası Ceza Mahkemeleri*. İstanbul: Beta Yayınevi, s. 120.

⁹ Ö. Beyazıt (2011b). La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(2-5), s. 327.

¹⁰ Azarkan, 2003b, **a.g.k.**, 121.

için *ad hoc* niteliğine sahip olan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Almaya'nın Nürnberg şehrinde 1945'te kurulmuştur¹¹.

Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (NUACM) müttefik devletler tarafından atanan 4 başsavcıdan oluşmuştur. Mahkeme kararlarının oy çokluğuyla alınmasıyla beraber eşit oy durumlarında başkanın oyuyla alınacaktır¹². Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi çalışma sürecinde 24 yetkiliden 21'ini suçlu bulup cezalandırmış ve 1 Ekim 1956'da sona ermiştir¹³.

1.2.2. Tokyo uluslararası askeri ceza mahkemesi

Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (TUACM) ABD'nin Uzakdoğu'yu işgal etmesi amacıyla göndermiş olduğu General Mc Arthur'un yayınladığı özel bir bildiri ile Japonya'nın üst düzey yöneticilerinin işledikleri suçlardan dolayı yargılanması için 1946'da kurulmuştur. Bu mahkeme de tıpkı Nüremberg Mahkemesi gibi tüm ulusların katıldığı bir mahkeme değildir¹⁴.

Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi de, Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesine olduğu gibi yapılan birtakım eleştirilerden kurtulamamıştır. Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi yargıçları, Japonya ile savaşan ya da Japonya'nın saldırısına uğramış olan ülkelerden gelen 11 yargıçtan oluşmuş ve yargılamalar 3 Mayıs 1946'da başlamıştır¹⁵. Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'nin Statüsü'ne göre; barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarıyla faillerin cezalandırılması öngörülmüştür¹⁶. Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi çalışma sürecinde 25 kişiyi yargılamıştır. 7 kişi hakkında ölüm cezası, 7 kişi hakkında müebbet hapis cezası ve geri kalanlar ağır hapis cezası ile cezalandırıldıktan sonra Mahkeme, Ekim 1948'de son bulmuştur¹⁷.

¹¹ Beyazıt, 2011b, **a.g.k.**, 328.

¹² H.Pazarcı (2012). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi. (11.baskı), s. 666.

¹³ Beyazıt, 2011b, **a.g.k.**, 328.

¹⁴ Beyazıt, 2011b, **a.g.k.**, 328.

¹⁵ R. Aybay (2013). *Uluslararası Yargı*. İstanbul: Alfa Yayınevi, s. 82.

¹⁶ C. Başak (2003). *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*. Ankara: Turhan Kitabevi, s. 33.

¹⁷ Başak, 2003, **a.g.k.**, 34.

1.3. Birleşmişler Milletler Güvenlik Konseyi Tarafından Kurulan *Ad Hoc* Mahkemeler

1.3.1. Eski Yugoslavya uluslararası ceza mahkemesi

Eski Yugoslavya topraklarında gerçekleşen savaş, insanlığa karşı büyük ölçüde maddi ve manevi zarar meydana getirmiştir. Bu savaş farklı grupların katıldığı bir etnik kökenli çatışmasıdır. 1991’de Slovenler ile Sırlar, 1991-1992’de Hırvatlar ile Sırlar, 1992-1995’te Boşnaklar ile Sırlar, 1993’te Boşnaklar ile Hırvatlar ve 1998’de ise Sırlar ile Arnavutlar birbiriyle çatışmaya girmişlerdir. Bu savaşlar; üç yüz bin insanın ölümüne, sistematik ırza tecavüzlere, mal yağmalamalarına ve iki milyona yakın kişinin kötü bir şekilde göç etmelerine sebep olmuştur. Bu savaşlar sırasında işlenen suçlar nedeniyle devletler BMGK’den bu çatışmanın son bulmasını istemiştir¹⁸.

BMGK ve bir savunma paktı olan NATO’nun hava saldırılarıyla Yugoslavya devleti savaşın durmasına zorlanmıştır¹⁹. Güvenlik Konseyi’nin 827 numaralı kararıyla 25 Mayıs 1993 tarihinde *ad hoc* özelliğe sahip olan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) savaş suçlularının cezalandırılması için kurulmuştur²⁰. EYUCM’nin Statüsü çerçevesinde 4 farklı suç tipinin öngörülmesiyle beraber 1949 Cenevre Sözleşmesi’nin öngördüğü hükümler de yer almıştır. EYUCM Statüsü’nün 2.maddesine göre, birinci suç tipi biyolojik denemeler dahil olmak üzere, kasten öldürm, işkence, insanlık dışı muamele, bilerek beden ve sağlığa zarar verme gibi suçları kapsamaktadır²¹. Öte yandan Statü’nün 3.maddesine göre, savaş hukukunun öngördüğü suçlar, sivillere karşı kullanılan zehirli gaz, acı vermek amacıyla köylere yönelik silahların kullanılması ve bombalanması gibi eylemler ikinci suç tipi olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda Statü’nün 4.maddesine göre, Nüremberg ve Tokyo Askeri Uluslararası Ceza Mahkemelerinde yer alan ağır suçlar ile beraber soykırım

¹⁸ S.Erdal (2010). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Devlet Egemenliğine Etkisi*. Ankara: Yetkin Yayınevi, s. 72.

¹⁹ Şen, 2009, a.g.k., 24.

²⁰ Şen, 2009, a.g.k., 23.

²¹ Şen, 2009, a.g.k., 24.

suçu kabul edilmektedir²². Mahkeme Statüsü'nün 5.maddesinde köleleştirme, sivil insanları öldürme, cinsel saldırı ve toplu bir şekilde ortadan kaldırma gibi suçlara yer verilmiştir²³.

1.3.2. Ruanda uluslararası ceza mahkemesi

Ruanda'da Hutu ve Tutsiler arasında etnik kökenli iç savaşın gerçekleşmesiyle birlikte büyük ölçüde maddi ve manevi zarar meydana gelmiştir. Bu acımasız savaş ya da ölüm kasırgası tam olarak Nisan 1994'te başlamış ve 800,000'den fazla masum insanın ölümüne sebep olmuştur. Ölüm oranı, Alman Nazi ordusunun günlük öldürdüğünden en az beş kat fazla olmasıyla birlikte milyonlarca kişinin komşu ülkelere kaçmasına neden olmuştur. Uluslararası toplumun sessiz kalması, özellikle BM anında olayla ilgilenmemesi soykırımın devam etmesine bir anlamda dünyanın seyirci kaldığı şekilde algılanmıştır. Hutular genel olarak önüne çıkan herkesi kadın, erkek ve çocuk demeden acımasızca katletmişler ve bir daha insanlığa karşı büyük bir suç işlenmiştir. Aslında bu sistematik ölüm rejimle planlanmış ve Hutu grubuna ait olan halkla vahşice uygulanmıştır. Genel olarak Ruanda'da gerçekleşen etnik temizlik çatışmalarına bakacak olursak Tutsilere karşı bu beyin yıkama kampanyası çok eskiden tehlikeli bir şekilde organize edilmiştir. İnanılmaz sayıda bıçak, çivili sopa, pala, el bombası ve tüfekler kullanarak bu olay feci bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Tutsi olan herkes doktor, hemşire, öğretmen, rahip, işadamı, memur ve hatta çocuk bu katliamın hedefi olmuştur. Başkan Juvenal Habyarimana'nın uçağı düşürülmesinden 45 dakika sonra tüm yollara engeller konulup, Tutsilerin kimliklerine bakılarak öldürülmeye başlanmıştır²⁴.

Ruanda'da Tutsilere karşı gerçekleştirilen eylemler Alman Nazilerinden daha tehlikeli olmakla birlikte Eski Yugoslavya'da 4 yılda yaşanan olaylardan çok farklıydı, Hutular Tutsilere yapabilecek her şeyi zalimce yapmışlardır. Ruanda'nın nüfus yapısı daha homojendi, her iki gruptan ülkenin farklı bölgelerinde ve şehirlerinde bulunmaktaydı. Durum Eski Yugoslavya'dan çok farklıydı. Çünkü Eski Yugoslavya'da etnik gruplar farklı bölgelerde yaşıyordu. Bu yüzden Bosnadaki gibi değildi, aynı zamanda Tutsiler için güvenli bir bölge bulunmamasıyla birlikte kaçabilecek bir bölge ve ülke de yoktu. Bu nedenle

²² BM Genel Kurulu tarafından soykırım suçunun önlenme ve cezalandırılması 1948 yılında kabul edilmiştir. Türkiye Sözleşmeye tarafıdır. Sözleşme'nin 5630 sayılı Onaylamayı Uygun Bulma Kanunu 29 Mart 1950 7469 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. R.G. 29/03/1950, 7469 S.

²³ Şen, 2009, a.g.k., 25.

²⁴ O. Önder (2006). *Birleşmiş Milletler Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Bilge Yayınevi, s. 22-23.

kiliseler, okullar, evler, hastaneler ve Tutsilerin bulunduğu her yer Hutular tarafından hedef olarak seçilmişti. İnsanların çoğu bu yerlerde, özellikle en çok kiliselerde acımasızca öldürülmüştür²⁵.

Tüm bunlara rağmen, Ruanda'da iç savaşının artık son bulması için BMGK'nin harekete geçmesiyle beraber 955 numaralı kararıyla 8 Kasım 1994 yılında soykırım eylemlerini gerçekleştiren faillerin cezalandırılması için Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) kurulmuştur. Nüremberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri gibi EYUCM ve RUCM de birbiriyle her açıdan çok benzemektedir. Aynı zamanda her iki mahkeme de etnik grup savaş faillerinin cezalandırılması için ortaya çıkmıştır. Sadece statü açısından birkaç hususta farklıdır. EYUCM'inde çalışmaları sürdüren savcılık makamının RUCM için de aynı hizmeti vermeleri bu durumun en parlak örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca EYUCM ve RUCM, BMGK tarafından kurulan mahkemelerdir. Ruanda'da gerçekleşen olaylardan herkes, özellikle komşu devletler son derece rahatsızdı. O yüzden, Mahkemeye görevini daha iyi yapabilmesi için kolaylıklar sunmuşlardır. RUCM yetkisi altında soykırım suçunu, Nüremberg Şartını, Cenevre Sözleşmesiyle ve Cenevre Sözleşmesi'nin II. Ek Protokolünü olduğu şekliyle kabul etmiştir. Aynı zamanda Mahkeme Statüsünün 3. maddesi de insanlığa karşı suçları öngörmesiyle beraber Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Statüsünün öngördüğü insanlığa karşı suçtan daha farklı ve kapsamlı uygulanmıştır²⁶. Artık uluslararası toplum *ad hoc* özelliğine sahip olan mahkemelere bir daha ihtiyaç duymamak için daimi çalışan uluslararası ceza mahkemesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır²⁷.

1.4. Diğer Mahkemeler

İnsanlık tarihinin her döneminde çeşitli olaylar yaşanmıştır. Bu olayların en tehlikelisi gerçekleşen ve sonu belli olmayan savaşlardır. Genel olarak savaşlar ülke ve dünya çapında ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası toplumu da ciddi bir şekilde tehdit eden bir konudur.

²⁵ Önder, 2006, **a.g.k.**, 25

²⁶ E.Uzun (2012b). Uluslararası Ceza Mahkemesi: *Tarihçesi, Yapısı ve Mevcut Davalar: Uluslararası hukukta güncel sorun alanları*. (Ed: M.Saraçlı). Ankara: BigBang Yayınları, s.48.

²⁷ Şen, 2009, **a.g.k.**, 28.

O yüzden yaşadığımız dünyanın her tarafında belli tarihlerde insanlara karşı birtakım suçlar işlenmiştir. Bu nedenle devlet başkanlarını ve bu eylemde bulunan büyük komutanların yargılanması için mahkemeler kurulmuştur. Bu kısımda Bangladeş, Kamboçya, Sierra Leone Kosova, Irak ve Lübnan'da kurulan mahkemeleri sıralarıyla inceleyeceğiz.

1.4.1. Bangladeş uluslararası savaş suçları mahkemesi

Bangladeş 160 milyon nüfusuyla dünyanın yedinci sırasında ve Pakistan'dan sonra üçüncü kalabalık müslüman ülkesi olarak yerini almaktadır. Bu ülkenin nüfusu %98'i Bengaller ve geri kalan kısmı ise diğer etnik gruplardan oluşmuştur. Bu ülke İngilizlerin sömürge devrinde Bengal eyaleti, 1947'de Pakistan Hindistan'dan bağımsızlığını kazandığında Doğu Pakistan ve 1971'de Pakistan'dan ayrıldığında özgür bir ülke olarak, Bangladeş ismiyle günümüze kadar devam etmektedir. Bugünkü Bangladeş ya da eski Bengal eyaletinde genelde Bengallerin yaşadığı bir bölge olduğu için Bengalca konuşulmaktaydı . Pakistan Hindistan'dan ayrıldıktan sonra belli ve kısa bir zamandan sonra Bengalce Pakistan hükümeti tarafından yasaklanmasıyla birlikte ekonomik paylaşım konusunda birtakım problemler ortaya çıkmıştır. Bu sıkıntılar neticesinde iki Pakistan (Doğu Pakistan ve Batı Pakistan) arasında bir iç savaş gerçekleşmiştir²⁸.

Öte yandan 1969'da Bangladeş Avami Partisi'nin (BAP) liderliğini yapan Şeyh Mucibur Rahman Doğu Pakistan halkına özerlik vaadiyle 1970'de yapılacak seçimlerde seçim çalışmalarına başlamıştır. Avami Partisi gün geçtikçe güçlenmiştir ve çok geçmeden Şeyh Mucibur Rahman ülkeyi bölmeye çalıştığı gerekçesiyle Pakistan dönem hükümeti tarafından tutuklanmıştır, Kısa süre sonra tekrar partisinin desteğiyle özgürlüğüne kavuşmuştur. 1970'de yapılan seçimde güçlü bir şekilde katılmış, 313 sandalyeden parti 167 sandalyeyi ele geçirmiştir. Ama meclis çalışmalarına başlamadan süresiz bir biçimde Eyüb Han yönetimi tarafından kapatılmıştır. Bu nedenle Şeyh Mucibur Rahman Doğu Pakistanı ülke kurma hedefiyle “Zaman, özgürlüğümüz için mücadele zamanıdır” diyerek 1971'de

²⁸ Uluslararası Hukukçular Birliği (2013). *Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ve Yargılama Sorunları*. İstanbul: UHUB Yayınları, s. 5.

mücadelesini öne sürdürmüştür. Çok geçmeden Pakistan Ordusu tarafından tutuklanmış ve geri Bangladeş'e iade edilmiştir²⁹.

Pakistan ile Bangladeş arasında savaş bittikten sonra bu ülkede farklı olaylar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan bir tanesi, İktidar Partisi'nin muhaliflere yönelik yaptığı baskıdır. Bu tavırlara karşı ülkenin her ilinde protestolar meydana gelmiştir. Bu protestolar hükümet tarafından ağır bir şekilde bastırılmasıyla birlikte çok sayıda vatandaş tutuklanmıştır. Tutuklanmış olanların çoğu Cemaat-i İslami'ye (Cİ) bağlı olmak ile beraber bu Parti'nin önde gelen üç büyük lideri, Başkan Maulana Motiur Rahman Nizami, Başkan Vekili Allama Delwar Hossain Sayedee ve Genel Sekreter Ali Ahsan Mohammad Mujahid dini değerleri istismar etmek suçundan suçlu bulunarak 29 Haziran 2010'da yakalanmışlardır. Hükümet tarafından bu liderler yakalanırken, 26 Temmuz 2010'da Savaş Suçları Mahkemesi 1971 tarihinde işlenen suçlar konusunda yargılama yetkisi olduğunu iddia etmiştir. Bu durumu Cİ'nin iki Genel Sekreter yardımcısı ciddi bir şekilde kınayarak Yüksek Mahkeme'ye başvurmuşlar ve Hükümet bu ikisini de gözaltına almıştır. Başbakan Shaikh Hasina 65. BM Genel Kurulunda yaptığı konuşma sırasında Roma Statüsü'ne uygun bir uluslararası suçlar mahkemesinin kurulmasından söz etmiştir³⁰.

Başbakan Hasina'nın mahkemenin kurulması ile ilgili elinde herhangi bir hukuki gerekçesi bulunmamaktadır. Ayrıca Roma Statüsü 39 yıl geçmişi olan suçluların yargılanmasını uygun ve adil olmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Diğer taraftan 1971-2 yıllarında işlediği iddia edilen savaş suçları dosyalarının Bangladeş Mahkemesi tarafından incelenmesi ancak Pakistan Bangladeş'i tanıdıktan sonra kapatılmıştır. Hükümet tarafından tutuklananların dördü 1971'de öğrenci ve diğerleri ise yeni Cİ'ye katılmıştı³¹.

Son zamanlarda durum sadece Cİ'nin üst düzey liderinin gözaltına alınması ile kalmamıştır, ana muhalefet olan Bangladeş Milliyetçi Partisi'nin üst düzey liderleri de gözaltına alınmaya başlamıştır. Gözaltına alınanların içinde ana muhalefete dahil olan Bangladeş'in eski Başbakan ve iktidar partisi'nin rakibi olan Khaleda Zia da bulunmaktaydı.

²⁹ Uluslararası Hukukçular Birliği, 2013, **a.g.k.**, 6.

³⁰ A.Karakurt (2013).*Bangladeş İnsan Hakları Rapour*. Ankara: Mazlumder yayını, s. 5.

³¹ Karakurt, 2013, **a.g.k.**, 6.

Bu olaylardan sonra her iki parti sert bir şekilde mahkemenin kurulmasına karşı çıkararak meşru olmadığını söylemişlerdir³².

2010'un Mart ayında resmi bir yayın ile Bangladeş'te genel af ortadan kaldırılmış ve 1971 savaş suçlularını yargılamak için Bangladeş Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Başbakan Shaikh Hasina da kendi seçim kampanyasında bu Mahkemenin kurulmasından söz etmiş ve her türlü çabayı bu Mahkemenin kurulması için harcamıştır. Bangladeş Uluslararası Ceza Mahkemesi 1973 mahkeme değişikliğine göre kurulmuş, üç yargıç ve altı araştırmacıdan (müfettiş) oluşmuştur. Bu Mahkeme ilk, siyasi partilere ait olan 4 üst düzey liderin soykırım, cinayet ve işkence suçundan, Cİ'ye bağlı olan liderlerin ise savaş suçundan yargılanacağını açıklamıştır³³.

Bangladeş'e dünyanın dört bir yanından çok sayıda Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri (USTÖ) cezaevini ziyaret etmek için gelmiştir. Özellikle, hapisanede bulunanların ve hayat şartları hakkında bilgi almak için çok istekli oldukları söylenmiştir. Maalesef bu örgütlerin hiçbirine hapisanede bulunan insanlar ile bir görüşme fırsatı hükümet yetkilileri tarafından verilmemiştir³⁴. Bangladeş Uluslararası Ceza Mahkemesi hakkında tüm yorumcular ve USTÖ Mahkemenin bir örnek mahkeme olacağını zannetmişlerdi. Ama zaman geçtikçe onlar da şüphe duymaya başladı. Çünkü konulan yasalar toplumda olan gerçekleri yansıtmıyordu ve kanun koyucuların kötü niyetli oldukları çıkarılan yasanın arkasında gizlenmekteydi. Konu ile ilgilenen tüm taraflara göre özellikle, uluslararası alanda tartışma yaratan bir başlık haline gelmiştir. Bunun en büyük nedeni ise savaş suçlularını yargılamak için mahkemenin de hükümet tarafından kurulmasıdır³⁵.

Ülke çapında Cİ diğer partiler gibi her zaman bölgesel ve ulusal seçimlerde hep katılan bir parti olduğu söylenmektedir. Hiçbir zaman ülkenin demokrasisine ve değerlerine karşı çıkmamıştır. Şiddetin yerine, ülkenin her il ve bölgesinde kendi itirazlarını demokratik ve yasal hareketler ile savunmuş olan bir partidir. Aynı zamanda iktidar partisiyle yıllarca

³² J.Lunn ve A.Thorp (2012). Bangladesh the International Crimes Tribunal. *House of Commons Library*, s.3.

³³ International Federation for Human Rights [FIDH] (2010b). *Bangladesh Criminal Justice through the Prism of capital punishment and the fight against terrorism*. Paris, s.22.

³⁴ FIDH, 2010b, **a.g.k.**, 24.

³⁵ S.Garimella (2013). The Bangladesh War Crimes Trials- Strengthening Normative Structure. *Journal of Law, Policy and Globalization*, s.30.

beraber çalışmış ve koalisyon yapan bir siyasi partidir. Maalesef son zamanlarda ülkede siyaset ortamı ciddi bir şekilde değişmiş ve dost olan partiler artık birbirinin en büyük düşman haline gelmiştir. Yaptıkları hareketlerden adalet adıyla birbirini silmeye çalıştığı açıkça ortadır. Özellikle, 2008’de gerçekleşen seçimden tüm partiler son derece rahatsız ve askeri bir seçim olduğunu söylemişdir³⁶. Ülkede kritik durumun devam ettiği bir dönemde Bangladeş Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulması, onların ilk hedefi olarak Cİ’nin seçilmesi ve Cİ liderlerinin yakalanıp savaş ve insanlığa karşı suçlarından yargılanması ile birtakım soruların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi 2009’da kurulduktan sonra aldığı kararla ilk kurbanları Ebulkelam Azad ve Abdülkadir Molla oldu. Cİ’nin genel sekreter yardımcısı olan Abdülkadir Molla geçmişte Daily Sangram Gazetesinin yayın yönetmenliğini yapmış ve Bangladeş Parlamentosüne girmek için 1986 ile 1996 yıllar arasında kendini aday yapmıştır. Abdülkadir Molla savaş suçları ve insanlığa karşı suçundan ömür boyu hapse çarptırılmıştı. Ne yazık ki, Bangladeş Yüksek Mahkemesi aldığı diğer bir kararla ömür boyu hapis cezasını idam cezasına çevirerek, Molla’yı idam etmiştir. Abdülkadir Molla idam edilmeden kısa bir süre önce tarihte kalacak sözünü“ suçum Allah’tan başkasına kulluk etmemektir. Bize kulluk et dediler, ben de asın dedim” söylemiştir³⁷.

Bangladeş Savaş Suçları Mahkemesi sadece Cİ’ye mensup olan iki büyük liderin idam edilmesiyle kalmamış; Delvar Hüseyin Seyyid, Muhammad Kamaruzzam, Ghulam Azam ve Ali İhsan Muhammad Mücahid her biri Mahkeme tarafından çeşitli suçlardan, özellikle savaş ve insanlığa karşı suçlardan idam cezasına çarptırılmıştır. Bu isimlerin her biri Cİ’de farklı ve en yüksek mevkilerde görev yürütmüştür. İdam cezası uygulandığında bunların her biri kendilerini suçsuz ve siyasi bir şekilde idam edildiklerini söylemişlerdir. Mahkeme de kararlı bir şekilde gösterilen ulusal ve uluslararası tepkilere rağmen, yargılama sürecini sürdürmektedir³⁸.

³⁶ M.Jalil (2010). War Crimes Trial in Bangladesh: A Real Political Vendetta. *Journal of Politics law dergisi*, s. 111.

³⁷ <http://www.haber7.com/dunya/haber/1105172-abdulkadir-mollanin-tarihe-gecen-sozu> (Erişim Tarihi: 10.10.2016).

³⁸ <http://hudapar.org/Detay/Haber/373/tarihi-sureciyle-banglades-siyaseti-ve-savas-suclari-yargilamasi.aspx> (Erişim Tarihi: 10.10.2016).

1.4.2. Kamboçya Olağanüstü Daireleri

Kamboçya, Çinhindi yarımadasının güneybatı kısmında yer alan ve yüzölçümü 181.035 kilometre kareden oluşan bir ülkedir. Bu ülkenin topraklarının % 20'si tarım için kullanılmakta ve Başkenti de Phnom Penh'dir. Kamboçya'da iki büyük Bassac Nehir sistemleri ve Mekong Nehri de ülkenin kuzeyden güneye akmaktadır. Ülkenin resmi dili Khmer'dir, ikinci dil olarak Fransızca ve yaşlılar tarafından Ian ile gençler tarafından konuşulan İngilizce, geçerli diller arasında yer almaktadır. Kamboçya'nın nüfusu 13,881,427 kişiden oluşmuş ve nüfus artışı yıllık %2,3 oranını göstermektedir³⁹. Kamboçya'da 1975-1979 tarihleri arasında neler olduğunu gözden geçirmemizde fayda vardır.

Asıl adı Saloth Sar olan Pol Pot eğitim almak için Fransa'ya gitmiş çiftçi bir ailenin oğluydu. Gençliğinde siyasi alanda çok aktif birisiydi ve yaşadığı dönemlerde ülkenin her tarafında savaş vardı, herkes kendine göre bir taraf seçmeliydi. Pol Pot Fransa'da eğitim alırken, aynı zamanda komünizm düşüncesine ilgi duymaya başladı. Fransa'da eğitimini bitirdikten sonra Pol Pot Kamboçya'ya geri döndü ve bir süre öğretmenlik yaptı. Çok geçmeden öğretmenliği bırakıp iç savaşlar sırasında Maocu denilen bir gerilla örgütüne katılmış ve kısa süre içerisinde bu örgütün komutanı haline gelerek o günden sonra Khmer Rouge (Kızıl Khmer) ismini almıştır⁴⁰. Aslında Kamboçya, Kasım 1953'te bağımsızlığını kazandıktan sonra Vietnam savaşı sırasında hep tarafsız kalmaya çalıştı. Soğuk Savaşın süper gücü olan Amerika birlikleri 1963-73 yılları arasında bölgeye kendi yetki ve nüfuzunu artırmak için savaşa girmişti. Kamboçya'nın sınırında bulunan Vietnam güçleri Amerikan uçakları tarafından büyük ölçüde bombalanmış ve lojistik hatları ciddi bir şekilde zarar görmüştür. Öte yandan bu bombalama neticesinde Maocu örgütü iyice beslenmiş, yani bir anlamda Kamboçya'nın örgütün eline düşmesini sağlamıştır⁴¹. Pol Pot 1975'te iktidara geldikten sonra ülkede bulunan doktor, mühendis, gözlük kullananlar, öğrenci, düşünür insanlar ve yabancı dil bilen herkese karşı tam düşman muamelesi yapılmış ve öldürülmüştür. Aynı zamanda ülkenin ilişkisi dünya ile bire bir kesilmiştir⁴². Kızıl Khmerler döneminde

³⁹ http://www.kambocya.org.tr/kambocya_cografyasi.htm (Erişim Tarihi: 12.10.2016).

⁴⁰ <https://yoldaolmak.com/sozun-bittigi-yer-phnom-penh-2.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2016).

⁴¹ D.Schrey ve S.Meisen berg (2013).*The Contribution of the Khmer Rouge Tribunal to Reconciliation, Remembrance and Memorialisation in Cambodia*. Kas International Reports, s. 76.

⁴² <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=256030> (Erişim Tarihi: 12.10.2016).

Kamboçya’da bir milyondan fazla insan öldürülmüş ve bir milyon kişiye yakın ise sakat kalmıştır. Kızıl Kmerlerin dönemi sonuçta Vietnam birliklerinin müdahalesiyle son bulmuş ve bu birlikler 1989’da yapılan anlaşmaya göre geri çekilerek, Vietnamlılardan yana olan Kamboçya Halk Partisi’nin iktidara geçirmesine sebebiyet vermiştir. 1991’de Kamboçya’nın iç savaşına katılan tüm taraflar Paris Barış Anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Barış anlaşmasının uygulanması, Kamboçyalılar gelecekte bir daha savaş yaşamamaları için sorumluluk BM’e devir edilmiştir⁴³. BM yapılan Paris Barış Anlaşmasında, Kamboçya’ya barışı geri getirmek için çok rol oynamış ve o anlaşmada adaletten maalesef hiç söz edilmemiştir. Tüm bunlara rağmen Kızıl Khmerler, bir şekilde kaleleri ve varlıklarını korumaya Tayland sınırının Pailin şehrindeki gibi devam ettirmektedir. Ancak, Kamboçya’nın 20 yıl süren iç çatışması Pol Pot’ un ölümü, iki büyük Kızıl Khmerler liderlerinin, Khieu Samphan ve Nuon Chea hükümete teslim olmasıyla 1998’de son bulmuştur. Kızıl Khmerlere ait olan diğer büyük liderlerin biri, Leng Sary 1996 affından yararlanarak ve geri kalan ikisi Ta Mok ve Duch sıralarıyla hükümet tarafından 1999 Mart ve Nisan ayında yakalanmışlardır. 2006 yılında ölen Ta Mok, ihanet, işkence, cinayet ve soykırım suçundan suçlanmıştır. Geride kalan liderlerin ancak Kamboçya’da oluşacak uluslararası mahkeme tarafından yargılanacakları bekleniyordu⁴⁴.

Bu nedenle BM ise 1997’de Kızıl Khmerlerin liderlerinin yargılanması için bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulmasını talep etmiş ve Kamboçya’da bulunan liderinin bu konuyla ilgili yardımını resmi bir şekilde istemiştir. Aynı zamanda BM Pol Pot’un yargı sürecini daha iyi sürdürebilmek için hukuki bakımdan mümkün olabildiği kadarıyla uygun bir ülke bulmaya çalışmıştır. O günlerden sonra BM’e bağlı olan uzmanlar tarafından geçici mahkemenin kurulması ile ilgili bir rapor yayınlanmış, daha sonra BM Genel Kurulunda (BMGK) geçici bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması için 1999’da BMGK’ne hem de BMGS’ne öneride bulunmuştur. Kamboçya’da mahkemenin kurulması çeşitli nedenlerden dolayı ertelendi. Ülkenin başbakanı olan Hun Sen resmi bir şekilde mahkemenin kurulmasını reddederek Kamboçya’nın ulusal uzlaşmasının zarar göreceğini açıkça söyleyerek

⁴³ Schrey ve Meisen Berg, 2013, **a.g.k.**, 77.

⁴⁴ W.Lambourne (2008). The Khmer Rouge Tribunal: Justice for Genocide in Cambodia?. *Centre for Peace and Conflict Studies*, s. 5.

karşı çıkmıştır. Kıızıl Khmerlere ait olan eski bir lider uluslararası ceza mahkemesinin oluşması ancak, ülke için korku ve tehdit oluşturur, diğer liderleri ise çeşitli Propagandalarla şiddete el koyacaklarını söylemiştir⁴⁵. Sonunda, Kamboçya Olağanüstü Daireleri Kamboçya Ulusal Mahkemesi yetkisi altında Kıızıl Khmerlerin işlediği suçtan dolayı yargılamak için 2003'te kurulmuştur. Gelecekte Kamboçya'nın ulusal adalet ve ulusal hukuk sistemini olumlu bir şekilde etkileyecektir. Aynı zamanda iç hukukta birtakım sıkıntılara da yol açabilir⁴⁶. Kamboçya Olağanüstü Daireleri 17.04.1975-06.01.1979 yılları arasında gerçekleşen olaylarda suç işleyenleri yargılayacak dairelerdir. Kamboçya Olağanüstü Dairelerinin Kanununa göre; adam öldürme, işkence, dini amaçlı zulüm, soykırım, insanlığa karşı suçlar, 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin ağır ihlalleri, uluslararası alanda korunması gereken kişiler ve silahlı çatışma sırasında kültürel zenginlikleri yok eden grupların yargılanmasından sorumludur. Kamboçya Olağanüstü Daireleri'nin hakimleri BM Genel Sekreteri tarafından hazırlanmış olan listeden Kamboçya Ulusal Mahkemesi tarafından seçilecek uluslararası hakimlerdir. 2008 yılında ilk sanık insanlığa karşı suçları ve Cenevre Sözleşmesi'nin ihlallerinden ithamda bulunmuştur⁴⁷.

1.4.3. Sierra Leone İçin Kurulan Özel Mahkeme

Sierra Leone Afrika kıtasının batısında yer alan ve yeraltı zenginliğine sahip olan ülkelerinden biridir. Özellikle elmas madenlerinin ülkenin başkentinde bulunması tarih boyunca hep büyük güçlerin ilgisini çekmiştir. Sierra Leone'de gerçekleşen iç savaşların sebebi ideolojik ya da etnik bir mesele değildir. Bu savaşların en büyük nedenlerinden biri ülkenin Kenema, Kono ve Bo bölgelerinde bulunan ihtilafli elmas madenleridir. Bu bölgeler savaş zamanında Devrimci Birlik Cephesi'nin (DBC) ellerine düştüğünde güçlerine güç katması savaşın daha yıkıcı olmasına neden olmuştur⁴⁸.

Sierra Leone kurulduğu günden beri hep çatışmalar ile zayıf hükümetler tarafından yönetilmesi madenlerin düzgün bir şekilde çıkarılmaması ülkenin gelişmemesine, aynı

⁴⁵ Lambourne, 2008, **a.g.k.**, 6.

⁴⁶ J.Coughlan (2012). The Legacy of the Rouge Tribunal: Maintaining the Status Quo of Cambodia's Legal and Judicial System. Amsterdam: *Law Forum Dergisi*, s. 17.

⁴⁷ A. Beşiri (2013). Soykırım ve Soykırım İlişkin Uluslararası Mekanizmalar. *TBB Dergisi*, s. 207.

⁴⁸ N.Yeryomina (2007). *Sierra Leone için Özel Mahkeme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s.11

zamanda halkın yoksulluk içinde yaşamasına neden olmuştur. BM'in sunduğu sonuçlara göre, bu ülke dünyanın en yoksul ülkelerinin içinde yer almasının iki sebebi vardır; birincisi iç savaş olmadan önce yolsuzluk ve ikincisi ise elmas madenlerinin sistematik bir şekilde kullanılmamasıdır. Bir anlamda tüm ülkede siyasal sistem yozlaşmış haliyle devletin her kolunu rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık ciddi bir şekilde etkilemiştir. Yasa dışı ticaret de Gine ve Liberya ile geniş kapsamda çoğalmıştır⁴⁹.

Sierra Leone'de çatışmalar aslında Mart 1991'de Devrimci Birlik Cephesi'ne (DBC) ait olan küçük gerilla grubun sınırdan geçip dehşet yaratmak için sivillere saldırmasıyla başlamıştır. 12 yıl süren savaş sırasında çok geçmeden DBC ülkenin elmas madeni bulunan üç önemli bölgesini ele geçirip ülkenin başkenti olan Freetown'ı da tehdit altına almıştır. Sierra Leone'de savaşlar sadece DBC'nin isyancılarıyla kalmamıştır. 25 Mayıs 1997'de Johnny Paul Koroma'nın Silahlı Güçler Devrimci Kurulu'nun iktidara karşı savaş başlatması Ahmad Tejan Kabbah yönetiminin ortadan kalkmasına sebep olmuştur⁵⁰.

Sierra Leone, Silahlı Güçler ve Devrimci Kurulu Grubunun eline düştükten sonra RUF lardan yeni yönetimde yer almalarını istemiş ve onlar da kabul etmiştir. Sierra Leone'nin başkentinin bir daha bu isyancılar tarafından yağmalanmasıyla beraber bir takım cinayet ve tecavüz olayları olmuştur. Aynı zamanda çocukların el ve ayakları kesilmiş ve yüzlerce kadın acımasızca cinsel saldırıya uğramıştır. Bu korkunç durum Nijerya'nın müdahalesi ve Başkan Kabbah'nın tekrar iktidara dönmesiyle son bulmuştur⁵¹.

Sierra Leone'de BM Güvenlik Konseyi'nin harcadığı çabalara rağmen problemler bir şekilde çözülememiştir. Bu yüzden BMGK, Birleşmiş Milletler Sierra Leone Gözlem Misyonu'nun 1998'de 1181 sayılı karara⁵² göre, kurulmasını istemiştir. O günden sonra Birleşmiş Milletler Gözlem Misyonu'nun personeli Güvenlik Konseyi'nin çeşitli kararlarıyla 17500 kişiye ulaşmıştır. Bu misyonun yıllık harçlama tutarı olarak 700 milyon dolar öngörülmüştür. Misyona, 2001'de devlete ait olmayan gruplara karşı geniş kapsamda bir

⁴⁹ Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 12.

⁵⁰ Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 14.

⁵¹ Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 15.

⁵² Bkz, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/203/28/PDF/N9820328.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 27.02.2016).

silahsızlanma programı başlatmıştır ve 45000 savaşçının silahları ellerinden alınmıştır. Bu operasyonlar yapıldıktan sonra ülkede bir seçim gerçekleşmiştir. Seçimi Sierra Leone Halk Parti'si yüzde 70 oy çoğunluğuyla kazanmıştır. Tüm Halk Kongresi bu seçimde ana muhalefet olarak ancak yüzde 20 oy alabilmiştir⁵³.

Sierra Leone'de yapılan iç savaş sırasında soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar çeşitli gruplar tarafından işlenmiştir. 1998'de İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından insan hakları ihlalleriyle ilgili adaletin sağlanması için bir rapor BM'e sunulmuştur. Aynı zamanda Sierra Leone'nin Cumhurbaşkanı da ulusal ve uluslararası niteliğe sahip bir mahkemenin kurulmasını istemiştir⁵⁴. Diğer taraftan zaman içerisinde Sierra Leone Hükümeti mahkemenin kurulması için BMGK ile birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler sonucunda 14 Ağustos 2000'de Güvenlik Konseyi, 1315 sayılı kararıyla⁵⁵ mahkemenin kurulmasını kabul etmiştir. Aynı zamanda Güvenlik Konseyi, Sierra Leone topraklarının içinde gerçekleşen ağır suçları, Sierra Leone'nin halkına karşı suçları işleyen bireylerin, uluslararası hukuk ve adalete uygun bir şekilde adaletin karşısında çıkmalarını istemiştir⁵⁶.

2002'de Sierra Leone Hükümeti BM ile 23 maddeli bir antlaşma imzalamıştır. Bu 23 maddeli antlaşma çerçevesinde Özel Mahkeme'nin kurulması, mali kaynakları, personelin atanması, bilginin gizliliği, Mahkeme'nin yeri, süresi, yargı yetkisi ve personelin güvenliği belirtilmiştir. Bununla birlikte, Sierra Leone için kurulan Özel Mahkemesi'nin 25 maddeden oluşan Statüsü de kabul edilmiştir. Bu Statü'ye göre, Özel Mahkeme'nin yapısı, yetkisi, içerdiği suçlar, sanıkların hakları ve yargılama tarzı düzenlenmiştir. Sierra Leone için kurulan Özel Mahkeme Yugoslavya ve Ruanda mahkemelerinden farklı kurulmuştur. Eski Yugoslavya ve Ruanda mahkemeleri Güvenlik Konseyi'nin kararıyla ortaya çıkmıştı ve yerel hükümetler hiç bir yetkiye sahip değildir. Ama Sierra Leone'de kurulan Özel Mahkeme BM ile yapılan bir antlaşma kapsamında kurulmasıyla birlikte yerel hükümetin yargıçları da aynı

⁵³ T. Perriello ve M. Wierda (2006). The Special Court for Sierra Leone under Scrutiny. *Published by the International Center for Transitional Justice*, s. 7.

⁵⁴ Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 34.

⁵⁵ Bkn, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/605/32/PDF/N0060532.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 29.02.2016).

⁵⁶ A. McDonald (2002). Sierra Leone's shoestring Special Court. *International Committee of the Red Cross*, 84(845), s. 122.

yetkiye sahiptir⁵⁷. Aynı zamanda kurulduğu yer bakımından Eski Yugoslavya ve Ruanda mahkemelerinden farklıdır. Eski Yugoslavya Mahkemesi'nin duruşması Lahey'de ve Ruanda Mahkeme'si ise Aruşa'dadır. Ama Sierra Leone için Özel Mahkemesi'nin duruşmalar suçun işlendiği yerde Freetown'da yapılmaktadır. Adaletin daha iyi sağlanması ve mağdur insanlara kendi davalarını açabilmesi için bu mahkeme kolaylık sunmuştur. Sierra Leone yargı sistemine için mutlaka katkısı olacaktır. Bu nedenden dolayı melez mahkemelerin en güzel örneği olarak gözükmektedir⁵⁸.

Sierra Leone Özel Mahkemesi'nin kurulduğundan üç ay sonra, BM tarafından İngiltereli Robin Vincent yazı işleri bürosu ve Amerikalı David Crane savcı olarak görevlendirilmiştir. BM Genel Sekreteri üç yargılama dairesi ve beş temyiz dairesinin oluşacağını açıklamış ve bu dairelerden üçü de Sierra Leone Hükümetine ait olacaktır.⁵⁹ Sierra Leone için Özel Mahkeme diğer uluslararası mahkemelerin içerdiği gibi insanlığa karşı suçları, 1949 Cenevre Sözleşmesinin 3.maddesinin⁶⁰ ve 1977 II. Ek Protokolün ağır ihlalleriyle beraber uluslararası insan hak ve ilkelerine aykırı olan suçları ve diğer biçimde yapılan çeşitli ağır ihlallerini kendi statüsüne göre, suç olarak kabul etmiştir. Aynı zamanda bu tür suçları gerçekleştiren ya suçun gerçekleşmesi için katkıda bulunan kişiler de Özel Mahkeme yetkisine dahildir⁶¹. Sierra Leone'de süren iç çatışmalar sırasında küçük çocuklar da zorla savaşa dahil edilmişti. Savaş ortamı çocukları ciddi bir şekilde etkilemiş ve Sierra Leone halkı maalesef bunların da ağır suçlar işlemesine şahit olmuştur. Bu yüzden Sierra Leone için kurulan Özel Mahkeme diğer uluslararası mahkemelerde hiç örneği olmayan durum olarak ilk kez 15 yaşından büyük çocukların yargılanmalarını istemiştir. Böylece uluslararası niteliğine sahip olan bir mahkeme karşısında ilk kez 18 yaşından küçük olan çocuklar savaş suçluları olarak adalet önüne cezalandırılmak için çıkmaktadırlar. Sierra Leone için kurulan Özel Mahkeme ise başladıktan sonra 30 kişiyi yargılanacağını

⁵⁷ Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 35.

⁵⁸ Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 36.

⁵⁹ Perriello ve Wierda, 2006, **a.k.g.**, 11.

⁶⁰ Bkn, <https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols> (Erişim Tarihi:4.03.2016).

⁶¹ Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 45.

açıklamıştı. Sierra Leone Özel Mahkemesi 13 sanığa karşı dava açmış ve bu sanıklardan üçü ölmüş ve diğer sanıklar kayıp olmuş ya da bir şekilde mahkemeden uzaklaştırılmıştır⁶².

1.4.4. Kosova savaş suçları mahkemesi

Kosova, Balkan Savaş'ından sonra tam olarak 1912'de Sırbistan'a ait olmasıyla birlikte, Sırp, Hırvat ve Slovenlerin ortak devleti haline gelmiştir. Bu topraklar 1929'da Yugoslavya adını aldıktan sonra, İkinci Dünya Savaşının gerçekleşmesinden önce Arnavuluk ile beraber İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalyan güçlerinin çekilmesinden sonra, Kosova 1944'de yeni ortaya çıkan Yugoslavya topraklarına girmiştir⁶³. Bu topraklar tarihin farklı dönemlerinde ve farklı olayların gerçekleşmesiyle birlikte günümüze kadar gelmiştir.

1974'de Yugoslavya'nın Anayasasında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklere göre, Kosova özerk bölge olmasına rağmen, diğer federe devletler gibi aynı hakka sahip olmasıyla Sırbistan içindeki durum eskisi gibi devam etmiştir. Yugoslavya tüm bu başarıları Tito⁶⁴ gibi dahi bir lider sayesinde ulaşmıştır⁶⁵. Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya ciddi bir şekilde zarar görmüştür. Sırbistan'da Slobodan Milošević'in devlet başkanı seçilmesiyle birlikte ülke birtakım değişikliklere şahit olmuştur. 1988 yılında yeni başkan tarafından Sırbistan'nın Anayasası değiştirilmiştir. Slobodan Milošević eskiden beri büyük Sırbistan kurma hayal ile yaşıyordu⁶⁶. Yugoslavya'nın Federal Anayasası'na göre, Sırbistan Anayasasının değişiklikleri Kosova ve Voyvodina özerk parlamentosu tarafından onaylanması gerekiyordu. Kosovalı ve Voyvodinalılar bu anayasa değişikliklerini kabul edecek durumda değildi. Çünkü sahip oldukları hakları kaybetmek istemiyorlardı. O yüzden bu değişikliğe karşı çıkan Arnavut milletvekilleri baskıyla istifaya zorlanmıştır. Bu nedenle Belgrad yanlısı olan milletvekilleri yeniden seçilmiştir. Değişen Anayasa Kosova Parlamentosu tarafından onaylandıktan sonra, bir anlamda Kosovalılar kendi elleriyle kendi

⁶² Yeryomina, 2007, **a.g.k.**, 49.

⁶³ A. Yalçinkaya (2009). Milletlerarası Hukuk Açısından Özerlik, Federasyon Bağımsız Kosova. *1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi*, s.261.

⁶⁴ Josip Broz Tito 1945'te Yugoslavya'nın cumhurbaşkanı seçildi ve 35 yıl boyunca Sosyalist Yugoslavya Federasyonuna başkanlık yaptı. 4 Mayıs 1980 yılında Slovenya'nın başkenti Ljubljana'da hayatı son bulmuştur. Bkz. <http://nedir.antoloji.com/tito/> (Erişim Tarihi:15.02.2016).

⁶⁵ Yalçinkaya, 2009, **a.g.k.**, 264.

⁶⁶ H. Kansu (1998). *Kosova ikinci Bosna Olmasın*. İstanbul: Yıldızlar Matbaası, s. 48.

parlamentolarını kapatmış oldular. Bu gelişmeler ortaya çıktıktan sonra artık Arnavutlar bir daha eski hak ve özgürlüklerine ulaşamaz olduklarını açık bir şekilde görmüş oldular. Durum bu topraklarda her yönden bakıldığında değişmiş oldu ve çok siyasi parti kuruldu. 1991'de yapılan seçimde 22 parti katıldı, hiçbiri tek başına iktidar olamadı ve Kosova halkı yüzde 99 oy oranıyla Kosova'nın bağımsızlığını onaylamış oldular⁶⁷. Kosova tek yanlı olarak bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Yugoslavya topraklarında yükselen milliyetçilik akımıyla çatışma kesinleşmişti. Kosova ile Sırbistan aralarında meydana gelen çatışmada iki uluslararası hukuk hakkını açık bir şekilde görüyoruz, Sırlar toprak bütünlüğüne dayanırken, Kosovalılar ise self-determinasyon hakkına dayanarak çatışmayı meşrulaştırmıştır⁶⁸.

Kosova'da süren etnik çatışma 1999 yılında son zirvesini bulduktan sonra NATO Sırp Güçlerinin Kosova'dan çekilmesini isteyerek havadan müdahalede bulunmuştur. Kosova'nın Bariş Güçlerinin Kosova'ya girmesini sağlamıştır. Öte yandan, BMGK, 1244 sayılı⁶⁹ karara göre harekete geçmiştir. Bu kararın 5. maddesine göre, Kosova bir an önce BM tarafından himaye altına alınarak güvenliğin sağlanmasını vurgulamıştır. Kararın 6. ve 10. maddelerine göre, özel temsilcilerin atanmasıyla birlikte Kosova'da geçici bir yönetimin sağlanması her şeyden önemli olduğunu dikkate almıştır. BM Genel Sekreteri tarafından görevlendirilen temsilciler Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi Misyonu (BMKGYM) adı altında Kosova'da 1999/1 sayılı aldıkları karara⁷⁰ göre Kosova'daki yürütme, yasama, ve adli teşkilat yetkilerini üstlenmişlerdir. Böylece etnik temizlik çatışması durdurulmuş ve sürgün edilen insanlar tekrar evlerine dönmesiyle birlikte çok geçmeden ekonominin işlemesi için de ortam sağlanmıştır⁷¹.

⁶⁷ Kansu, 1998, **a.g.k.**, 49.

⁶⁸ B. Tangör (2008). *Avrupa Güvenlik Yönetişimi, Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s. 117.

⁶⁹ Bkz,

http://www.wikiwand.com/tr/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_G%C3%BCvenlik_Konseyi'nin_1244_say%C4%B1_C4%B1_karar%C4%B1 (Erişim Tarihi:16.02.2016).

⁷⁰ Bkz, <http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg01-99.htm> (Erişim Tarihi: 17.02.2016).

⁷¹ U. Bayılhoğlu (2013c). Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 410.

BMKGYM’u 7 Eylül 1999 tarihli 1999/6 sayılı aldıkları karara⁷² göre gelecekte Kosova’da kurulacak olan (mahkeme ve savcılık) ile ilgili Teknik Danışma Komitesi’nin kurulması Genel Sekreter Özel Temsilcisine sunulmuştur. Bu Komitenin son raporuna göre, 13 Aralık 1999 tarihinde Kosova Savaş ve Etnik Suçlar Mahkemesi (Kosovo War and Etnik Crimes Court –KWECC) kurulmuştur. Bu mahkemenin yargı yetkisi savaş suçlarını, uluslararası insancıl hukukun diğer ağır ihlallerini, etnik motifli ve diğer ciddi suçlarını içermektedir⁷³.

Öte yandan, Kosova Savaş ve Etnik Suçlar Mahkemesi *ad hoc* niteliğine sahip olmasıyla birlikte diğer mahkemeler gibi benzer şekilde aynı teşkilat ile şekillenmiştir. Kosova’da durum o dönemlerde çok farklıydı. Bir Sırp bir Arnavut’un ve bir Arnavut da bir Sırp’ın kendisine avukat olmasını istememiştir. Diğer yandan bu durum Mahkemenin Kosovadaki azınlık Sırlara yönelik olmasa da taraflı bir davranışının olduğunu düşündürmüştür. Bu tür sıkıntıların ortaya çıkması gün geçtikçe çoğalmıştır. Böylece, Kosova Savaş ve Etnik Suçlar Mahkemesi değerini kaybetmeye mahkum olmuştur. Çok geçmeden Uluslararası Yargıç-Savcı programı ortaya çıkmıştır. Son olarak Kosova Savaş ve Etnik Suçlar Mahkemesi artık *ad hoc* niteliğine sahip bir mahkeme değildir sadece günümüzde bir şekilde varlığını sürdürmektedir⁷⁴.

1.4.5. Irak ağır ceza mahkemesi

Irak, Suudi Arabistan ve İran’dan sonra 437.072 km² yüzölçümüyle en büyük körfez ülkesidir. Bu ülkenin kuzeyinde Türkiye (331km), batısında Suriye (605km) ve Ürdün (181km), Doğusunda İran (1.458km) ve güneyinde ise Suudi Arabistan (814km) ile Kuveyt (242km) yer almaktadır. Irak ile diğer ülkeler arasında toplam 3.631 km sınır uzunluğudur. Bu nedenle zaman zaman güvenlik ve savunma ülke için sıkıntı yaratmıştır. Irak sahip olduğu petrol rezervler ve tarım ile tarihin her döneminde ilgi çeken bir ülke olmuştur⁷⁵.

⁷² Bkz, ,

https://books.google.com.tr/books?id=lgHPkCY2RWECC&pg=PA285&lpq=PA285&dq=1999/6+say%C4%B1%C4%B1+UNMIK&source=bl&ots=97Wg28wHFq&sig=eB_yfyJTqRZHEBUDwuq80uq9E1A&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjxtNTIm4PLAhVBliwKHTTrPAOsQ6AEIPDAD#v=onepage&q=1999%2F6%20say%C4%B1%C4%B1%20UNMIK&f=false (Erişim Tarihi:19.02.2016).

⁷³ Bayıllıoğlu, 2013c, **a.g.k.**, 412.

⁷⁴ Bayıllıoğlu, 2013c, **a.g.k.**, 413-414.

⁷⁵ <http://www.alasayvan.net/dunya-ulkeleri/370564-irak-turkiyenin-neresinde-yer-alir.html> (Erişim Tarihi: 19.10.2016).

Irak günümüze kadar çeşitli savaş, çatışma ve birtakım uyuşmazlıklarla gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Amerikanın dönem başkanı Thomas Woodrow Wilson Dünya Barışı için bir program sunarak sıkıyönetim altında olan halkların özgürleşmesini istemiştir. On dört maddeli programın sonulması baskı altında yaşayan halklar tarafından güzel bir şekilde karşılık bulmuştur. Ortadoğuda özellikle Irak'ta yaşayan halklar iyice etkilenmiştir. Bu toprakların bitmeyen sıkıntılarını daha da artırmıştır⁷⁶. 1922'de Şeyh Mahmud Britanyalılar tarafından Süleymaniye'de Kürt yönetiminin başına getirildi. Ama çok geçmeden İngiltere yönetimiyle bir anlaşmazlık yaşandı ve Şeyh Mahmud, Süleymaniye'den çıkmak mecburiyetinde kaldı. Britanya, Süleymaniye'yi tekrar işgal altına aldıktan sonra 1930'da İttifak Anlaşmasının ardından bir anlaşma daha Irakla imzalandı. Şeyh Mahmud büyük yenilgiye uğradıktan sonra Bağdat Hükümetine teslim olmak zorunda kaldı. Irak 1932 yılında bağımsızlığını İngiltere'den kazandıktan sonra 1933'te Kral Faysal'ın ölümünün ardından ülkede dinsel ve etnik çatışmalar daha da arttı⁷⁷. Şeyh Mahmud 1956'da öldü, Irak Hükümeti de çok geçmeden 1958-68 yılları arasında birçok başarısız darbe yaşadı ve siyasal rejim dört kere değişmiştir. O günlerde Irak çok zor dönemden geçmekteydi ve iç çatışmaların gün geçtikçe sertleşmesiyle birlikte ülke de askeri otoriterler ile karşı karşıya kalmıştı⁷⁸. 17 Temmuz 1968'de Irak'ta farklı bir darbe girişimi olmuştur. Ahmed Hasan El Bakr ve ikinci güçlü ismi ise Saddam Hüseyin önderliğinde gerçekleşti, Baas rejiminin işbaşına gelmesine sebebiyet vermiştir. Rejim değişikliğinden dolayı Irak Hükümeti kuzeydeki Kürt isyanını çeşitli nedenlerden dolayı söndürememişti. Barzani de eline geçen fırsatı değerlendirmek için harekete geçerek Kerkük'te bulunan 12 petrol tesisinden 10'nu havaya uçurmuştur. Bu nedenle bölgeden çıkan petrolün oranı büyük düşüş göstermişti. Böylelikle Barzani bir yandan Irak Hükümetini zayıflamak ve diğer yandan ise dünyanın ilgisini Kürt isyanına çekmek istemiştir⁷⁹.

1968 darbesi başarılı olduktan sonra parti içinde hızla yükselen Saddam Hüseyin, aynı zamanda kararlılığı ve sertliği sayesinde Devrim Konseyi Kurulu'na iyice yerleşerek 1979

⁷⁶ K. Yıldız (2005). *Irak Kürtleri Dün, Bugün ve Yarın*. İstanbul: Belge Uluslararası Yayınevi, s. 29.

⁷⁷ Yıldız, 2005, **a.g.k.**, 33-34.

⁷⁸ M. Aziz (2013). *Irak Kürtleri Irak Kürdistanı'nda Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*. (Çev: Zülal Kılıç). İstanbul: Kitap yayınevi, s.105.

⁷⁹ T. Özkan (2004). *CIA Kürtleri Kürt Devletinin Gizli Tarihi*. (7. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınevi, s. 37.

yılında bir darbe ile Başkan Ahmed Hasan El Bakri indirdi. Saddam Hüseyin iktidara geldikten sonra muhaliflerine yönelik büyük bir kampanya başlattı. İkinci attığı adım ise güçlü bir istihbarat kurdu ve sesini yükselten herkesi hiç acımadan öldürttü. Mesela; Halepçe’de gerçekleştirdiği operasyonu soykırıma bile dönüşmüştü⁸⁰. Bu zor dönemlerde Ortadoğu yeraltı zenginlikleri ve bölgenin beşeri sosyal yapısından dolayı büyük güçlerin özellikle, ABD’nin ilgisini kendine çekmiştir. Arap-İsrail anlaşmazlığı, 1991 Körfez Savaşı ve İran-İrak Savaşı ise bu iddianın en parlak örneğidir. Özellikle, Soğuk Savaşın bitişi ve bölge ülkelerinin terörizme yardım etmesi bölgede denge ve istikrarı ciddi bir şekilde etkilemiştir⁸¹.

22 Eylül 1980’de Irak-İran Savaşı başlamıştır. Bu savaş neticesinde Irak’ta bulunan Şii muhalefetin çoğu İran’a kaçmıştı. Sekiz sene süren savaş sonucunda her iki ülkenin ekonomisi ciddi hasar görmüştü. Irak’ta Kürt ve Şii muhalefetleri hükümet tarafından tasfiye edildikten sonra geride kalan Şiilerin çoğu Avrupa’ya gitmişlerdir. Saddam Hüseyin istediği başarıya İran Savaşı’nda ulaşamadı. İran Savaşı biter bitmez, Başkan Saddam Kuveyt’e yönelik askeri seferberlik ilan etmiştir. Çok geçmeden Kuveyt, Irak askeri birlikleri tarafından 2 Ağustos 1990’da işgal edilmiştir. Bu işgale karşı BMGK aldığı 678 sayılı kararına göre Irak’ın 15 Ocak 1991 tarihine kadar kayıtsız şartsız bir şekilde geri çekilmesini istemiştir. Bu karara uymadığı takdirde uluslararası güçleri devreye gireceğini açıklamıştır. Ne yazık ki Irak yapılan uyarıların uygulama noktasında biraz geç kaldı, ABD önderliğinde uluslararası koalisyon güçleri Irak birliklerine yönelik savaş açmıştır. Irak savaştan mağlup ayrıldıktan sonra 28 Şubat 1991 Safvan Anlaşmasını imzalayarak birlikleri geri çekilmiştir. Irak Hükümeti gerçekleştirdiği iki savaştan bir anlamda eli boş dönmüştür⁸². Ortadoğu’da gerçekleşen savaşlardan sonra hiç bir zaman eski haline bir daha gelememiş, gün geçtikçe sıkıntılar güvenlik bakımından bölgede hayatı çok zorlaştırmıştır. Bu savaşlar sonucunda yüz binlerce insan genelde siviller ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Son zamanlarda durum sadece bu olan bitenlerle kalmadı. Dünya dengesini siyasi, ekonomi ve özellikle

⁸⁰ <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1209> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

⁸¹ Ö.Fidan (2004). *11 Eylül’ün ABD Dış Politikasına Etkisi: Irak İşgali*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, s.18.

⁸² İ.Murathı Bezirgan (2012). *ABD ve Irak Şiileri Arasındaki İlişkiler:2003-2010 dönemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, s.19.

güvenlik bakımından değiştiren 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki iki farklı hedefe intihar saldırısının gerçekleşmesidir⁸³. Bu terör saldırısında en az üç bine yakın kişi hayatını kaybetmiş ve 10 milyar doların üstünde maddi hasar meydana gelmiştir. Bu olaydan sonra ABD terörizme karşı kendi belirttiği düşmanların imhası için büyük ölçüde uluslararası düzeyde bir askeri operasyon başlattı. İlk hedefi ise o dönemde Taliban'ın bulunduğu ve onların hüküm sürdüğü yer Afganistan ve ikincisi de Irak olmuştur. Üçüncü bölümde Afganistan'ı 11 Eylül olayları nasıl etkilediğini, Afganistan, ABD ve diğer Avrupa ülkelerinin gündemine nasıl geldiğini detaylı bir şekilde açıklayacağız.

Afganistan 11 Eylül terör saldırıları sonucunda başta ABD olmak üzere dünyanın gündemine gelmesi ve NATO'nun düzenliği askeri operasyon neticesinde Taliban yönetimi son bulduktan sonra gözler Irak'a çevrilmiştir. Özellikle Irak'ın terörizmle ilişkisi konusunda ABD'nin dönem Dışışleri Bakanı Colin Powell 5 Şubat 2003'te BM'de yaptığı konuşma sırasında El-Kaide Terör Örgütüne destek vermesi ve BMGK'nin 1441 sayılı kararına ters düşen Kitle İmha Silahların (KİS) Irak'ta olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda 1988'de Kürtlere karşı Halepçede hardal ve zehirli gazlarının kullanıldığını açıklayarak erkek, kadın ve çocuk olmak üzere 5000 kişinin öldüğünü de eklemiştir⁸⁴. Böylelikle Irak Hükümeti ABD tarafından suçlanmıştır. Bu açıklama ve suçlamalardan sonra Irak'ın başına nelerin geleceği bir yere kadar belliydi. 2003'te ABD, Irak'a karşı savaş açmıştır. Ama ABD bu savaşıyla ilgili gerek uluslararası toplum ve gerekse BMGK, hukuki karar ve destek alamamıştır. O yüzden savaşın meşru olması için gerekçe olarak eski BMGK kararlarına dayanmıştır⁸⁵. ABD gelecekte Irak'a karşı gerçekleştirdiği savaşla ilgili zor duruma kalmaması için BMGK'nin Birinci Körfez Harekatını ateşkesle bitiren kararı gerekçe göstermiştir. ABD, BMGK'nin aldığı o kararda Irak'ta KİS olduğunu söyleyerek ateşkesin durumunun ortadan kalktığını iddia etmiştir. Böylece ABD kendine göre Irak'a karşı kuvvet kullanma hakkını savunmuş ve BMGK'ya gönderdiği mektupta da aynı şeyleri gerekçe olarak belirtmiştir. İngiltere ve Avustralya da ABD'nin BMGK'ne gönderdiği mektubu gibi mektuplar göndererek Amerika'nın Irak'a karşı kuvvet kullanma eylemini 678 BMGK kararına göre yapıldığını

⁸³ B.Ertekin (2005). *Amerika'nın Küreselleşen Hakimiyeti ve Saldırı Planı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat yayını, s. 287.

⁸⁴ Ertekin, 2005, **a.g.k.**, 328-330.

⁸⁵ S.Örnek (2013). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı 1991 ve 2003 Irak Harekatları*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.203.

meşru olduğunu savunmuştur. Aynı zamanda Amerika önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığını ve Irak Hükümetinin de El-Kaide Terör Örgütü ile bağlantısı olduğunu, Amerika halkı başta olmak üzere, diğer uluslar için de güvenlik bakımından ciddi tehditler yarattığı nedeniyle ortadan kaldırılmasını açıkça bildirmiştir⁸⁶. BMGK 1441 sayılı kararına göre, Irak Hükümetini bir daha şans vererek elinde bulunan tüm silah sistemlerinin listesini BM'e sunmasını istemiştir. BM'in yaptığı bu çağırıda uymadığı takdirde çeşitli problemlerle karşı karşıya kalacağını açıklamıştır⁸⁷. Maalesef yapılan diplomatik ve siyasi çalışmalara rağmen, Irak 1991 Körfez Savaşından sonra ikinci kez 2003'ün Mart ayında Amerikan savaş uçakları tarafından Perşembe günü sabaha doğru bombalanmaya başlaması neticesinde altı haftadan sonra Amerika'nın dönem Devlet Başkanı George W. Bush'un yaptığı bir açıklama ile savaş sona ermiştir⁸⁸. Irak işgal edildikten sonra ABD bir geçici yönetimin kurulmasını öne sürmüştür. Geçici yönetim sözde Irak'ta yaşayan tüm kesimleri temsil eden bir yönetimin kurduğunu dünyaya paylaşmıştır. Irak'ta kurulan geçici yönetimde on üç Şii, beş Sünni, beş Kürt, bir Türkmen ve bir Hıristiyan yer almıştı. Kurulan geçici yönetim çok fazla yetkiye sahip olmadığı için halkı da memnun edememiştir. Öte yandan ABD Başkanı Bush da Irak halkına özgürlük, huzur ve istikrar getirmek için müdahalede bulunduğunu açıklamıştır. Çok geçmeden 13 Aralık 2003'te Saddam Hüseyin Irak devrik lideri de doğduğu ve büyüdüğü Tikrit şehrinde ABD askerleri tarafından kuyu içinden ele geçirilmiştir. Devrik liderin yakalanması sırasında ülke tam bir kaos içerisindeydi. İkinci kez ABD'nin askeri saldırısına uğradıktan sonra özgürlük, huzur ve istikrar yerine Irak'ta bugüne dek tam iç savaş hakim olmuştur. Zaman içerisinde ABD yaptığı tüm incelemeler sırasında hiçbir kanıt ulaşamamıştır ve Irak'ta yapmış oldukları hesapların hatalı olduğunu açıklamıştır⁸⁹. Sonuçta, Irak halkına karşı işlenen ağır suçlardan dolayı ve sorumlularını adalet karşısına çıkarmak için ülkede Irak Ağır Ceza Mahkemesi (IACM) adına bir mahkeme hükümet tarafından Aralık 2003'te kurulduğu ortaya çıkmıştır.

⁸⁶ Örnek, 2013, **a.g.k.**, 204.

⁸⁷ A.w. Nurladın (2015). *ABD'nin Irak Savaşı ve Birleşmiş Milletlerin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, s. 94.

⁸⁸ Nurladın, 2015, **a.g.k.**, 96.

⁸⁹ A.A. Sameen (2011). *ABD'nin İşgalinin Ardından Türkiye-İrak Güvenlik İlişkilerinde: Kuzey Irak Faktörü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, s. 66.

Daha sonra başta ABD olmak üzere, müttefikler tarafından sözde Irak Hükümeti tarafından kurulan mahkemenin statüsüne değişiklikler yapılmıştır. Bu mahkemenin kurulduğu üç günden sonra devrik lider Saddam Hüseyin de yakalandı ve 6 aya yakın savaş esiri olarak Amerikalıların gözlemi altında kaldı. 30 Haziran 2004'te Irak Geçici Hükümeti'ne teslim edilmiştir⁹⁰. Saddam Hüseyin Dujail kasabasında 1982'de ziyarete bulunmuş ve suikast gerçekleşmiş bu nedenle 800 kişiye yakın gözaltına alınmıştır. İddiaya göre bunların bir kısmı işkenceye uğramış ve 148 kişiye idam cezasına çarptırılmış, infaz da 1985 yılında gerçekleşmiştir. Bu olayla ilgili başta Saddam Hüseyin olmak üzere, 8 üst düzey Baas yetkilisinin hakkında kanunsuz olarak hürriyetten yoksun bırakma, adam öldürme, suçsuz insanları sürgüne gönderme ve insanlığa karşı işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı IACM tarafından yargılamak için dava açılmıştır. IACM'si 5 Kasım 2006'da yaptığı açıklamada Saddam Hüseyin, Barzan el-Tikrit ve Avad el Bandar her biri insanlığa karşı suçdan, suçlu bulunmuşlardır. Yapılan açıklamadan sonra Saddam Hüseyin 30 Aralık 2006'de, Barzan el-Tikriti ve Avad el Bandar 15 Ocak 2007'de idam edilmişlerdir⁹¹. Bu yargılamalar ve infazlar yapılırken her taraftan bir takım eleştiriler gelmiştir. Mahkemenin kurulduğu günden beri bir şekilde ABD'nin etki ve tesiri maalesef kabul edilmektedir. Çünkü eskiden de mağlup olan hep yargılanıyordu. Bu Mahkemede belli bir partinin üst düzey yetkililerinin yargılanması ve galiplerin iradesine uygun olduğu bir anlamda ortadadır⁹².

1.4.6. Lübnan uluslararası özel mahkemesi

Lübnan, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz kıyısında yer alan bir ülkedir. Lübnan'ın kuzey ve doğusunda Suriye, güneyinde İsrail yer almaktadır. Bu ülkenin başkenti Beyrut ile Ankara arası yaklaşık 800 km dir⁹³. Lübnan'ın yüzölçümü 10.400 km², nüfusu 2003 tahminine göre 4.376.900 ve resmi dili de Arapçadır. Aynı zamanda Fransızca ve İngilizce de vatandaşlar konuşabilmektedir. Çünkü yabancı dillerin öğrenilmesi zorunlu olarak anaokuldan itibaren başlamaktadır⁹⁴.

⁹⁰ S. Sceats (2005). The Trial of Saddam Hussein. *Chatham House*, s.2

⁹¹ M. Şen (2014). Adil Yargılanma Hakkı ve Saddam Hüseyin Davası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVIII(1), s. 251.

⁹² Şen, 2014, **a.g.k.**, 252.

⁹³ <http://www.arapulkeleri.com/2010/07/lubnan-nerede-lubnan-nerde-lubnann.html> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).

⁹⁴ <http://www.filozof.net/Turkce/nedir-ne-demek/14846-lubnan-baskenti-nufusu-yuzolcumu-hakkinda-bilgi.html> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).

Lübnan da diğer ortadoğu ülkeleri gibi tarih boyunca hep büyük güçlerin ilgisini çekmiş ve tarihin her döneminde maalesef siyasi uyuşmazlıkların çıkmasına şahit olmuştur. Suriye'ye ait olan askeri birlikler 1976 tarihinde Lübnan'a güvenliği sağlamak için destek olmaya gelmişti. 2000'de İsrail askeri birlikleri işgal ettiği güneyi terk ettikten sonra Suriye güçlerinin de ülkeden çekilmesi istenmiştir. Bir şekilde Hizbullah⁹⁵, Suriye askeri birliklerinin çekilmemesi için direnmiş ve ülke çapında birtakım problemlerin çıkmasına neden olmuştur. 1989'da Taif Anlaşması Lübnan'ın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve yabancı güçlerin çekilmesini öngörmüştür. Aslında 2004'te sürenin uzatılmasıyla ilgili dönemin Başbakanı Refik Hariri iki gücün arasında bir şekilde kalmıştır. Çünkü Başkan Emil Lahud'un süresi dolmak üzereydi, Suriye Hükümeti bu sürenin uzatılmasını istiyordu ve öte yandan ABD de sürenin uzatılmasına razı değildi. 2 Eylül 2004'te BMGK, ABD ve Fransa'nın girişimiyle bir karar alınmıştır. Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1559 karara⁹⁶ göre, Lübnan'da tüm grupların silahsızlandırılması, yabancı askerlerin çekilmesini, siyasi egemenliğini ve toprak bütünlüğünün teyidi, seçimlerin adil ve özgürce yapılması öngörülmekteydi⁹⁷. Son zamanlarda Başkan Beşşar Esad ile Refik Hariri'nin arasında birtakım güvensizlikler yaşanmıştı. Buna rağmen, Devlet Başkanı Beşşar Esad bu kırgınlık içerisinde yine Refik Hariri ile oldukça önemli bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Beşşar Esad kendisinden yana olan Başkan Emil Lahud'un görevinin 3 yıl daha uzatılması ve ikincisi de gündemde olan Suriye askeri birliklerinin Lübnan'dan çıkması yönündeki uluslararası baskılardı. Gerçekleşen görüşmede Beşşar Esad o kadar açık konuşmuştu ki, aynı zamanda Hariri'nin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile iyi dost ve Lahud'a karşı olduğunu biliyordu. Beşşar Esad, “ Ben Lahud'um ve Lahud da benEğer senin arkadaşın Jacques Chirac beni Lübnan'dan atmak istiyorsa, ben en kısa zamanda Lübnan'ı senin ve Chirac'ın başına yıkacağım...” diye cevap verdi ve söze karşı Refik Hariri kendisin Suriye ile 20 yıldan beri dost olduğunu söylemiş, Beşşar Esad'tan “ Ben seni yalnızca dört yıldır

⁹⁵ Ağırlıklı olarak Lübnan'ın güneyinde yaşayan Şii vatandaşlardan oluşan bir gruptur. Bu örgüt 1982 yılında İsrail'e karşı İran girişim ve yönlendirmesiyle kurulan bir silahlı örgüttür. Şu anda hem siyasi bir parti olarak meclise temsilci gönderen ve 2000 yılında İsrail'in Lübnan güneyinden çekilmesi önemli katkılarda da bulunmuştur. Detaylı Bilgi için bkz, <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=4221> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).

⁹⁶ <http://www.un.org/press/en/2004/sc8181.doc.htm> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).

⁹⁷ M.Dalar (2015). Siyast ve Hukuk İkilemi Karşısında Lübnan Özel Mahkemesi: *Uluslararası sistemde yeni düzen arayışları kongre kitabı*. (Ed: T. Arı, B. Özdal), Bursa: Dora Yayıncılık, s.618.

tanıyorum” cevabı gelmiştir. O görüşmeden her iki taraf bir şekilde razı ve mutlu ayrılmadı, iki ülke arasında kriz de gün geçtikçe artmıştır⁹⁸. Refik Hariri’nin Beşşar Esad ile gerçekleştirdiği o 26 Ağustos’tan sonra Hariri’nin oğlu babasıyla konuştuğunda Esad’ın Lahud’un görev uzatma konusunda kararlı olduğunu ve babasını da doğrulayan şu sözlerle “*Benim istediğim bu. Eğer Başkan Chirac’la beraber Lübnan’ı yöneteceğini düşünüyorsan, yanılıyorsun. Bu böyle olmayacak. Ben Cumhurbaşkanı Lahud’um. O, ben ne söylersem onu yapar. Ya bu uzatma gerçekleşecek ya da Lübnan’ı senin ve Velid Canbolat’ın başına yıkarım. Bu yüzden, ya sana söylediğimi yaparsın, ya da seni ve aileni nerede olursanız olun, buluruz*” tehdit etmiştir⁹⁹.

Peş peşe yapılan görüşmeler neticesinde taraflar, özellikle Suriye, istediği sonuca ulaşmadığını anladıktan sonra durumların artık daha tehlikeli bir yola gideceği açık olmaya başlamıştır. Refik Hariri ülkeye döndükten sonra çok geçmeden çeşitli nedenlerden dolayı yaptığı açıklamada istifa edeceğini belirtti. Taif Anlaşması Lübnan için yeni bir dönemin başlayacağı umudunu vermekteydi. 1992-2004 yıllar arası başbakanlık yapan Hariri istifa ettikten sonra Mayıs 2005 tarihinde gerçekleşek olan seçime girmek için hazırlanıyordu. Maalesef Lübnanlı insanların umudu olan Refik Hariri Berut’ta 14 Şubat 2005 tarihinde yapılan bir bomba yüklü araç saldırısı sonucunda 22 kişi ile hayatını kaybetmiştir. Yaklaşık 15 yıl çatışma alanı olan küçük ülke, büyük güçlerin gündeminin ilk sırasına yerini almıştır¹⁰⁰. Lübnalıların gözleri bir daha Suriye’ye çevrilmiştir. Çünkü Hariri sözlerinde her zaman Suriye birliklerinin çıkaracağını söylüyordu. Bu nedenle, Hariri suikastının en büyük sonucu Suriye’nin Lübnan’daki askeri varlığını sonlandırması oldu. O günden sonra, iktidar mücadelesi gün geçtikçe sertleşti ve cinayetler ülkede durmaz hale gelmiştir¹⁰¹.

Bu suikasttan sonra BM Güvenlik Konseyi Lübnan Devleti’nin talebiyle suikast girişimini gerçekleştiren şüphelileri bulup yargılamak için harekete geçti. Lübnan Hükümeti uluslararası mahkemenin kurulmasıyla ilgili anlaşmayı 2006’da BM ile imzaladı. Birtakım nedenlerden dolayı imzalanan anlaşma parlamento tarafından onaylanmadı ve GK çıkardığı

⁹⁸ Ö.Tür ve V. Ayhan (2008). İçsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizinin Analizi. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 3 (1), s.8.

⁹⁹ Tür ve Ayhan, 2008, **a.g.k.**, 9.

¹⁰⁰ M.Çağırın (2011). Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 3(25), s.61.

¹⁰¹ Ü.Çelik (2012). İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan. *History Studies Dergisi*, 4(1), s. 126.

1757 sayılı kararıyla 30 Mayıs 2007’de anlaşmayı kabul etmiştir. Bu karar göre BM Lübnan’da güvenliğin sağlanması ve mahkemenin kurulmasından sorumludur¹⁰². 11 Haziran 2007’de Lübnan için Uluslararası Özel Mahkemesi kuruldu ve bu mahkemenin kurulması ile ilgili ilk tepki Hizbullah’dan gelmiştir. Hizbullah yaptığı açıklamada mahkemenin ulusal ve uluslararası alanda yasadışı ve meşru olmadığını açıklamıştır¹⁰³. Tüm bunlara rağmen, mahkeme gıyaben yargılama yetkisine sahiptir. Lübnan Uluslararası Özel Mahkemesinin gıyaben yargılama yetkisine sahip olması kurulan diğer mahkemelerden farklı yanıdır¹⁰⁴. Mahkeme Savcılığının yaptığı derin tahkikat ve soruşturmalar neticesinde 7 Mart 2014 tarihinde hazırladığı iddianamede 14 Şubat 2005’te gerçekleşen suikast ile ilgili Mustafa Emin, Bedreddin, Selim Cemil Ayaş, Hüseyin Hasan Üneysi, Esed Hasan Sabra ve Hasan Habib’e karşı suçlamalar yönlendirilmiştir. Sanıkların çoğu Hizbullah Örgütü üyesi oldukları ifade edilmektedir. Hasan Nasrallah yaptığı açıklamada sanıkların hiç birini iade etmeyeceğini açıkladı ve üstelik Mahkemenin bir İsrail aracı olduğunu iddia etmiştir. 16 Ocak 2014-30 Ağustos 2015 yılları arasında 75 sanık Mahkemeye gelmiş, 82 kişiye ait yazılı ifadeler yargılama dairesi tarafından kabul edilmiştir. Yargılamalar belirttiğimiz gibi gıyabi bir şekilde devam etmektedir¹⁰⁵.

¹⁰² T.Hafnor (2012). *The Special Tribunal for Lebanon*. Yayımlanmış Yüksek Lisan Tezi. Norway-Oslo: Faculty of Social Sciences of Oslo University, s. 51.

¹⁰³ Tür ve Ayhan, 2008, **a.g.k.**, 32.

¹⁰⁴ <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolge-gelismeleri-ve-lubnanda-ozel-mahkeme> (Erişim Tarihi: 29.10.2016).

¹⁰⁵ Dalar, 2015, **a.g.k.**, 615-616.

İKİNCİ BÖLÜM

2. UCM'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE İŞLEYİŞİ

2.1. Genel Olarak

Tarih boyunca insan hayatı çeşitli olayların, çatışmaların ve savaşların gerçekleşmesiyle birlikte günümüze kadar devam etmiş ve daha sürecektir. Eskiden insanlar genelde hayatlarını avcılık, çiftçilik ve en önemlisi yaptıkları mücadelelerle sürdürüyordu. Gerçekleşen mücadeleler sırasında tarihin unutamadığı olaylar ve eylemler meydana gelerek yüz binlerce masum insanın ölümüne sebep oluyordu. Son zamanlarda insanlar bilimle tanıştıktan sonra hayatlarına birtakım değişikliklerin getirilmesiyle beraber doğru ve barışçıl bir ortamda yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Belli bir oranda harcanan çabalar boşa gitmemiş ve yaşam tarzlarının bir düzen içinde olmasına özen göstermişlerdir. Ama bütün bunlar insanlar için hiç kolay olmamış ve insanlar barış ve güvenlik içinde yaşamlarını sürdürmek için büyük bedeller ödemiştir.

Geçmişte gerçekleşen olayların bir daha yaşanmaması için insanlar özellikle devletler ortaya çıktıktan sonra var olan güçleriyle önlem almaya çalışmışlardır. Bu nedenle toplum düzenini çatışma, savaş ve masum insanların öldürülmesiyle bozmaya çalışan insanlar için suç adı altında bir takım sorumluluklar ortaya çıkmıştır. Bunun için devletler ulusal ve uluslararası düzeyde birtakım eylemlerin yapılması ve yapılmaması için hukuk sistemi kurmuştur. Aynı zamanda bütün devletler kendine özgü bir hukuk sistemi kurduktan sonra adaletin daha iyi sağlanması için uluslararası düzeyde bir mahkemenin kurulması için çaba göstermiştir. 1998 tarihinde dünyanın dört bir yanından tam yetkili temsilciler UCM'nin kurulması için İtalya'nın Roma kentinde "Diplomatik Konferansı" adı altında toplanmışlardır¹⁰⁶. Diplomatik Konferansı'nda UCM'nin Statüsü kabul edildikten sonra 01 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmiş ve bu tarihten sonra Mahkemenin Statüsü'ne göre işlenen suçların sorumlularını yargılayabilecektir. Bu Mahkemenin yargılama yetkisini kabul eden ülkesi sayısı 2017 tarihi itibarıyla 124'ü bulmuş ve 38 ülke ise Roma Statüsünü

¹⁰⁶ O.Ulusoy (2008). Uluslararası Ceza Mahkemesi. (Ed: U.Kılınc). Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği yayını, s.8.

imzaladıklarına rağmen, şu ana kadar UCM'nin yargılama yetkisini onaylamamışlardır¹⁰⁷. Genelde Mahkemenin yargılama yetkisini kabul etmeyen Çin, Hindistan, Amerika ve Rusya gibi büyük ülkelerdir. UCM bugün birçok ülkede özellikle, Afrika'da gerçekleşen iç savaşlar sırasında sivil insanları hedef alan savaş suçlularını yargılamaktadır. UCM, işleyişini Hollanda'nın Lahey kentinde sürdürmektedir.

2.2. UCM'nin Düşüncesinin Ortaya Çıkışı ve Kuruluşu

2.2.1. İkinci dünya savaşı öncesi

İnsanların durumu diğer varlıklardan farklıdır. Çünkü kendi türünü en acımasız bir şekilde yok etmektedir. İnsanlık tarihinin geçmişinde bakıldığında yaşam hep üzüntü ve acılar ile geçmiştir. Bir şekilde insanlar adaleti istedikleri gibi yeryüzünde sağlayamamıştır. İnsanların yaşam ortamında çeşitli olayların gerçekleştiğinden dolayı ve insanların nefretini kazanan fiillerin sorumlularını yargılayabilmek için tarihin her döneminde bir uluslararası ceza mahkemesinin oluşturma fikri son yüzyılda hep canlı tutulmuştur¹⁰⁸. Mesela; 1919 yılında Alman İmparatoru II.Wilhelm'in yargılanması için bir özel mahkemenin kurulacağından Versailles Antlaşması'nda söz edilmiştir. Alman İmparatoru'nun Hollanda'ya siyasi sığınmacı olarak sığınmasından sonra yargılamak için ABD, İngiltere, Japonya, İtalya ve Fransa'dan oluşan Müttefik Güçlerine iade edilmemiş ve mahkeme de yargılamaya başlamadan sona ermiştir. Birinci Dünya Savaşı kanlı şekilde bittikten sonra Müttefik Güçlerle Osmanlı İmparatorluğu arasında Sevr Antlaşması imzalanmış ve insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından dolayı yargılama yapılması öngörülmüştür¹⁰⁹. Ancak Sevr Antlaşması yürürlüğe girmediği için mümkün olamamıştır.

2.2.2. İkinci dünya savaşı sonrası

Bir anlamda dünyanın her yerini kapsayan İkinci Dünya Savaşı 1939 yılında Almanların ateş açmasıyla yeni kurulan Polonya ülkesinden başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlar büyük yenilgiyle savaştan çıkmıştır. Almanlar hep 1919'da imzalanan

¹⁰⁷ M.Çetin(2010). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), s.338

¹⁰⁸ Töngür, 2005, **a.g.k.**, 4-5.

¹⁰⁹ Şen, 2009, **a.g.k.**, 19.

Versay Andlaşması'nın adil olmadığını ve haksız maddeler içerdiğini söylüyordu. Adolf Hitler önderliğinde 1933'te Naziler iktidara el koymuştur. Adolf Hitler tüm gücüyle ordusunu toparlamaya çalışırken, öte yandan ise Versay Andlaşması'nı geçersiz olduğunu öne sürdüüyordu¹¹⁰. Bu savaşta İngiltere, Fransa, ABD ve Rusya müttefik olarak katılırken, Almanya'nın yanındaysa Japonya ve İtalya mihver güç olarak yer almıştır. Yıkıcı savaş 6 yıl sürdükten sonra 7 Mayıs 1945'te Reims Batı Müttefiklerine, 9 Mayıs da ise Almanya'nın başkenti olan Berlin'in de Sovyetler'e koşulsuz teslim olmasıyla son bulmuştur. Aynı zamanda Japonya, Hiroşima ve Nagazaki kentleri ABD'nin attığı atom bombaları ile 120,000 sivil vatandaşın ölümüyle teslim olma mecburiyetinde kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı tam 55 milyon insanın canına mal olmuş ve dünyanın en yıkıcı ve büyük savaşı olarak tarihe geçmiştir¹¹¹.

Birinci Dünya Savaşı sırasında 30 Ekim 1943'te yılında Müttefikler Moskova Bildirisiyle savaş suçlularını yargılanacağını açıklamıştır. Berlin'e Müttefikler girdiği gün de ABD dönem başkanı General Truman bir toplantı düzenlenerek Yargıç Robert H.Jackson'ı savaş suçlularıyla ilgili dava hazırlama ve savcı görevini yürüteceğini yaptığı açıklamada söylemiştir. Almanya da yayımladığı Teslim Bildirisi'nin 2.maddesine göre Nazilerin üst düzey komutan ve yetkililerini Müttefik Güçlerine cezalandırılması için teslim edeceğini açıklamıştır. Böylece İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD imzaladıkları Londra Antlaşmasıyla bir Askeri Mahkemenin kurulmasını kabul etmiş ve savaş suçlularını da uluslararası düzeyde yargılanmasını öngörmüştür. Ekim 1945 yılında Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuş, bu mahkemenin yetkisi dışında kalan suçluların Alman yerel ve ulusal mahkemeleri tarafından yargılanacaklarını vurgulamıştır¹¹².

2.2.3. Roma konferansına giden süreç ve UCM'nin kuruluşu

Uluslararası niteliğe sahip bir ceza mahkemesinin fikri insanlığa karşı işlenen suçun sorumlularını yargılamak için 19. ve 20. yüzyıllarda gerçekleşen çatışmalardan dolayı ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaş ve çatışmalar neticesinde galiplerin her zaman haklı oldukları ve

¹¹⁰ http://www.turkcebilgi.com/ikinci_d%C3%BCnya_sava%C5%9F%C4%B1 (Erişim Tarihi: 5.11.2016).

¹¹¹ <https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005137> (Erişim Tarihi: 5.11.2016).

¹¹² M. F. Çınar (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin gelişimi ışığında Uluslararası Ceza Divanı*. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayımevi, s.13.

mağlupların her zaman haksız oldukları insan vicdanını derinden yaralamaktadır. 1899 yılında Hollanda'nın Lahey kentinde Avrupa devletleriyle beraber Osmanlı Devleti, Çin, ABD ve Japonya'nın katılmasıyla bir Konferans gerçekleşmiş ve nihayetinde Sözleşme katılımcı devletler tarafından kabul edilmiştir. Kabul edilmiş olan Sözleşme bir anlamda uluslararası düzeyde savaş yasalarının olduğu anlamına geliyordu. Bu sözleşmede savaş meydanında sivillere ve onların korunması hakkında sınırlı hükümlere yer verilmişti. 1907 tarihinde gerçekleşen Konferans'ta yeni eklenen maddeler ile "insanlığa karşı suçlar" kavramının da temelleri koyulmuştur¹¹³.

09 Ekim 1934 yılında, Yugoslavya Kralı I.Alexander ile beraber Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou Marsilya'da ¹¹⁴ uğradıkları silahlı saldırı neticesinde hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu olayla ilgili Milletler Cemiyeti tarafından büyük ölçüde bir çalışma başlatılmıştır. Yapılan çalışmalarla Milletler Cemiyeti, katılan devletler tarafından 16 Kasım 1937'de iki sözleşmenin imzalanmasıyla kabul edilmiştir. Bu sözleşmelerin birincisi "Terörizmin Önlenme ve Cezalandırılması" ve ikincisiyse "UCM'nin Kuruluşunu" öngörmüştür¹¹⁵. "Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"ni ancak 19 ülke tarafından imzalanmış ve sadece Hindistan onaylamıştır. UCM'nin de kuruluşu 13 ülke tarafından imzalanmış ve üç ülkenin onayıyla yürürlüğe girmesi Milletler Cemiyeti tarafından kesinleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı patlak verdikten sonra hiç yürürlüğe girmeden değerini kaybetmiştir¹¹⁶.

Tüm bu gelişmelere rağmen, BM Genel Kurulu 15-17 Temmuz 1998 tarihinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması ile ilgili Roma Konferansını gerçekleştireceğini açıklamış ve tüm devletlerin katılmasını istemiştir¹¹⁷. Gerçekleşen Roma Konferansında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Statüsü 120 olumlu ve 7 olumsuz oyla tespit edilmiştir.

¹¹³ Ulusoy, 2008, **a.g.k.**, 11.

¹¹⁴ Fransa'nın güneydoğusunda yer alan bir şehirdir.

¹¹⁵ G.Doğan (2008). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve terör suçları açmazı: çözüm açısından bir değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (15), s.59.

¹¹⁶ Doğan, 2008, **a.g.k.**, 60.

¹¹⁷ E.Uzun (2003a). Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2), s.33.

Sonuçta 1 Eylül 2003'te 139 devlet Roma Sözleşmesi'ni imzalamış ve Roma Statüsü de 91 devlet tarafından onaylanmıştır¹¹⁸.

2.3. UCM'nin Statüsü, Özellikleri ve Dayandığı Kaynaklar

2.3.1. UCM'nin statüsü

Roma Statüsü ve UCM 60'ar oyla yürürlüğe girerek 01 Temmuz 2002'de kurulmuştur. UCM'nin Statüsü toplam 128 madde ve 13 bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde sırasıyla "Mahkemesi'nin Kuruluşu", "Mahkemenin Yargı Yetkisi, Kabul Edilebilirlik ve Uygulanacak Hukuk", "Ceza Hukukunun Genel Esasları", "Mahkeme Yapısı ve Yönetim", "Soruşturma ve Kovuşturma", "Yargılama", "Cezalar", "Temyiz ve Revizyon", "Uluslararası İşbirliği ve Adli Yardım", "İnfaz", "Taraf Devletler Kurulu", "Mali Konular" ve en son bölümünde ise "Son Hükümler" yer almaktadır¹¹⁹. Böylece UCM bir kalıcı, bağımsız kuruluş olarak ağır ve ciddi suçları işleyen kişileri yargılamak için Hollanda'nın Lahey kentinde günümüzde binası bulunmaktadır. Ancak UCM'nin hakimleri uygun görürse, toplantılarını istedikleri yerde gerçekleştirebilirler¹²⁰.

2.3.2. Mahkeme statüsünün temel özellikleri

Roma Statüsü kendi özellikleriyle kurulan diğer uluslararası ceza ve özel mahkemelerden çok farklıdır. Önemli özelliklerinden birisi de farklı devletlerin farklı hukuk sistemleri ve farklı yaklaşımlarıyla hazırlık çalışmaları sırasında birtakım problemlerle karşı karşıya kalmasıdır. Bu konuyla ilgili Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası hukuk sistemindeki farklılıkları örneklendirebiliriz. Statünün, diğer devletler tarafından kabul edilebilir olması için her iki hukuk sistemini uygun unsurlarını birbiriyle birleştirmiş ve bu birleştirme neticesinde uluslararası ceza adaleti alanında yeni konuların ortaya çıkmasına neden olmuş, evrensel niteliğe sahip olan yeni bir uzlaşmanın çıkmasını günümüzde sağlamıştır. Bu

¹¹⁸ Uzun, 2003a, **a.g.k.**, 34.

¹¹⁹ Doğan, 2008, **a.g.k.**, 73.

¹²⁰ http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/uluslararasi_isbirligi/uluslararasi_mahkemeler/ucm.html (Erişim Tarihi: 7.11.2016).

unsurların birleşme ve değişmesi temel düzeyde olsa bile uluslararası bir yapının göstergesi olmuştur¹²¹.

UCM, Statüsüyle daimi bir ceza mahkemesi olmasıyla birlikte ağır suçlar işleyen kişilerin kovuşturma ve yargılamasından sorumludur. Aynı zamanda UCM bir hukuk kişiliğine sahip olmasıyla beraber üye devletlerin topraklarında gerçekleşen ağır suçlara karşı yetkisini kullanabilir¹²². Bu Statü, diğer statülerden farklı olmak üzere, çok taraflı bir Sözleşme olarak birçok ülke tarafından oy çoğunluğuyla kabul edilmiştir. UCM dünya çapında ağır suç ve sorumlularının cezasız kalmaması için kurulan uluslararası niteliğine sahip olan bir daimi ve adli kurumdur. Dünya çapında özellikle, Mahkeme'ye taraf olan ülkelerde ağır suç işleyenlerin yargılanmaması halinde, Mahkeme kendi kurallarına göre duruma müdahale etme yetkisine sahiptir¹²³.

2.3.3. UCM'nin dayandığı kaynakları

Her ülkenin bir hukuk sistemi ve kuralları belirtilmiş olduğu gibi UCM'nin de uygulayacağı hukuki kuralları Roma Statüsünde düzenlenmiştir. UCM'nin Roma Statüsünün 21.maddesinin 1.ve 2.fikrasında Statünün kendisi, suç unsurları, kanıt delil kuralları ve içtihat olarak dört özel kaynak yer almaktadır¹²⁴.

2.4. UCM'NİN Yapısı ve Teşkilat Sistemi

2.4.1. Genel olarak

Yeryüzünde olduğu gibi insanların kurduğu her kurumun kendine özgü bir yapısı ve teşkilatı vardır. UCM de kendi Statüsü'ne göre kurulmuş ve uluslararası adalet alanında yer almaktadır. UCM adalet alanında bağımsız ve hukuk kişiliğine sahip bir uluslararası yargı organı olarak görevini dünya çapında yerine getirmektedir. UCM Roma Statüsü'nün öngördüğü şekilde görevini yerine getirirken şüphelilerin yakalama ve teslim edilmesi

¹²¹ U.Bayılıoğlu (2007b). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(1), s.55.

¹²² H.İlbeği (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Görevine Giren Suçlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, s. 48.

¹²³ G.Avcı (2012). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, s.40.

¹²⁴ H.Karakeya (2008). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(2), s.146.

konusunda üye olan devletler ve uluslararası örgütlerin işbirliğine ihtiyaç duymaktadır¹²⁵. Mahkeme'nin yapısı, yargı alanı ve işleyişi 128 madde ve 13 bölümden oluşan Roma Statüsüyle hayata geçmiştir¹²⁶. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yapısı statünün 4. bölümünün 34. maddesine göre düzenlenmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Makamı, Savcılık Makamı ve idari organlarından oluşmuştur¹²⁷. Bu organların her biri detaylı bir şekilde aşağıda incelenecektir.

2.4.2. Roma statüsü'ne göre yargıçların seçilmesi

UCM'nin en önemli kısmını yargıçlar oluşturmaktadır. Genel olarak UCM'nin yargıçları Taraf Devletler Kurulu (TDK) tarafından 9 yıllık bir süre için seçilecektir. Yargıçların da seçilmeden önce kendi ülkelerinin yargı alanında yüksek makamlarda çalışmış olmasıyla birlikte yüksek ahlak, tarafsız ve bütüncül bir karaktere sahip olması gerekmektedir. UCM'nin yargıçları, erkek ve kadın dağılımı ve coğrafi dağılım göz önüne alınarak belirlenmektedir. Çünkü bu faktörlerin göze alınması tüm taraf devlet için adaletin daha iyi sağlanması için benimsenmiştir¹²⁸. Aynı zamanda UCM'nin Statüsüne göre yargıçların bir taraf ülkeden olması gerekmektedir. UCM, Roma Statüsünün 34.maddesine göre Başkanlık, Yargılama Öncesi Dairesi, Yargılama Dairesi, İstinaf Dairesi, Yazı İşleri Bürosu ve Savcılık Bürosu kısımlarından oluşmaktadır.

2.4.2.1. Mahkeme'nin başkanlığı

Tüm kurumlarda geleneksel olarak sistemin bir düzen içinde çalışması için her zaman başkana, lidere ve yönetmene ihtiyacı vardır. Genel olarak tüm kurumların kendine özgü bir kural ve bir çerçeveye göre çalışması öngörülmüştür. UCM'nin teşkilatı Roma Statüsünün 34. maddesinde düzenlenmiştir. UCM'nin başkanlık makamı toplam üç kişiden oluşmuştur. Mahkeme Başkanla birlikte Birinci ve İkinci Yardımcısı tarafından yönetilecektir. Başkanlık makamı 18 hakim tarafından mutlak oy çoğunluğuyla seçilecektir. Mahkeme Başkanlığında bulunan tüm hakimler görevlerini ancak 3 yıl sürdürebilir¹²⁹. UCM'nin Başkanı görevi

¹²⁵ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 85.

¹²⁶ Karakehya, 2008, **a.g.k.**, 143.

¹²⁷ A.Ş. Kılıç (2009). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve devletlerin egemenliği üzerine ulusal egemenlik odaklı bir inceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 58(3), s.627.

¹²⁸ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 86.

¹²⁹ N.Güller ve H.Zafer (2006). *Uluslararası Ceza Mahkemesi El Kitabı*. Germany-Bonn: Gustav Stresemann Institute European Academy, s.26.

sürecinde Roma Statüsünün öngördüğü gibi Mahkeme'yi yönetmesiyle beraber dışarıda en güzel şekilde temsil edilmesinden sorumludur. Savcılık Bürosu hariç, diğer tüm Mahkemenin organların çalışmaları Mahkeme Başkanlığı tarafından zaman zaman kontrol edilebilir¹³⁰. UCM'nin Başkanın olmadığı ya da görevden uzaklaştırıldığı hallerde sırayla Mahkemenin Başkanlık görevini Birinci ve İkinci Yardımcılar üstlenebilir¹³¹.

2.4.2.2. Mahkeme'nin yargılama öncesi dairesi

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargılama Öncesi Dairesi en az 6 yargıca sahiptir¹³². Yargılama Öncesi Dairesi yasal olarak suç haberinin alınması ve davanın açılması konusunda sorumludur¹³³. Yargılama Öncesi Dairesinde deneyimli yargıçların çalışması gerekmektedir. Çünkü genel olarak bu dairenin işi Savcılık Bürosuyla olacak ve savcıların soruşturma konusundaki taleplerini karara bağlayacaktır. Yargılama Öncesi Dairesi Savcılığa soruşturma başlatılması yetkisini verebilir. Soruşturma bittikten sonra tüm veriler Yargılama Öncesi Dairesine gelecek verilerin makul olup olmadığını ve davanın da Mahkemenin yargı yetkisine dahil olup olmadığını gözden geçirir. Bir şahsın Mahkeme önüne gelmesi için celpnamenin çıkması, yakalanması ve tutuklanması Yargılama Öncesi Dairesinin yetkisi altındadır¹³⁴. UCM yargı işlerinin hızlanması için diğer *ad hoc* uluslararası ceza mahkemelerinde olmayan Yargılama Öncesi Dairesine kendi teşkilatında yer vermiştir. Çünkü eskiden kurulan *ad hoc* uluslararası ceza mahkemelerde tutuklamadan sonra verilecek karara kadar 3 sene sürerdi. Yargılama Öncesi Dairesi de zaman bakımından beklenen neticeyi maalesef elde edememiş ve birtakım eleştirilere neden olmuştur. Mesela; Lubanga¹³⁵ 2006'da UCM'ne teslim edilmiş, 2012'ye kadar mahkemenin kesin kararı açıklanmamıştır.

¹³⁰ Ulusoy, 2008, **a.g.k.**, 36.

¹³¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 38/1-2

¹³² Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 39/1

¹³³ H.Sarıgüzel (2013). Uluslararası Ceza Mahkemesi. *Akademik Dergi Park*, (3), s.245.

¹³⁴ Ulusoy, 2008, **a.g.k.**, 38.

¹³⁵ Thomas Lubanga Kongolu milis liderindedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından savaş ve insanlığa karşı suçlarından suçlu bulunmuş ve 2005'de yakalanmıştır. Bkz: <http://www.radikal.com.tr/yorum/ucmnn-ilk-davasi-lubanga-918786/> (Erişim Tarihi: 13.11.2016).

Aynı zamanda Katanga¹³⁶ davasında en az 7 yıl tutuklama ile yargılama arasında bir gecikme vardır¹³⁷.

UCM'nin Yargılama Öncesi Dairesi sanık, mağdur ve tanıkların korunmasıyla beraber onların gizliliği ve emniyet konusunda karar alabilme yetkisine sahiptir. İddianamenin onaylanmasıyla birlikte yapılacak duruşmalardan önce de gelen itirazlar hakkında karar verecek olan Yargılama Öncesi Dairesidir. Suçların hakkında çıkan somut bilgi ve belgeleri de karara bağlayacak ve onayladığı iddianameyi mahkemenin başkanlığına sunacaktır¹³⁸.

2.4.2.3. Mahkeme'nin yargılama dairesi

Yargılama Öncesi Dairesinde yargıçların olduğu gibi Yargılama Dairesinde de en az 6 yargıcın görev başında olması gerekmektedir¹³⁹. UCM'nin Yargılama Dairesinde de seçkin ve deneyimli yargıçların iş başına gelmesi Mahkemenin diğer alanlarında olduğu gibi çok önemlidir. Bu Dairede de Yargılama Öncesi Dairesindeki gibi 3 yıllık bir süre için yargıçlar görevlendirilecek ve bakılacak dava varsa görevlerini devam edebileceklerdir¹⁴⁰. Yargılama Dairesinin işi Yargılama Öncesi Dairesinden gelen iddianameyi kabul etmesiyle başlamaktadır. Yargılama Dairesi bu iddianameye göre sanığın suçlu olup olmadığı hakkında karar verecektir. Tüm dosyanın incelenmesi bittikten sonra eğer sanık suçlu bulunursa yapılacak ikinci aşama cezanın kesilmesi olacaktır¹⁴¹.

Yargılama Dairesi kullanılacak dil ile birlikte yargılama aşamasının da aleni bir şekilde yapacaktır. Güvenlik sıkıntısı bakımından oturumların kapalı yerlerde yapılmasının karşısında hiçbir engel yoktur¹⁴². Yargılama Dairesi tüm deliller ve yargılama sürecini

¹³⁶ Germain Katanga Kongolu Cumhuriyetine karşı savaştan bir milis generalidir. Bkz:

<http://www.radikal.com.tr/yorum/ucmnin-ilk-davasi-lubanga-918786/> (Erişim Tarihi: 13.11.2016).

¹³⁷ L.N. Sadat (2014). The International Criminal Court: Past, Present and Future. *Cambridge Compendium of International Criminal Law, forthcoming*, s.10.

¹³⁸ Ulusoy, 2008, **a.g.k.**, 39.

¹³⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 39/1

¹⁴⁰ Güller ve Zafer, 2006, **a.g.k.**, 27.

¹⁴¹ M.Akduman (2012). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yer, Kişi ve Zaman itibarıyla Yargı Yetkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, s.68.

¹⁴² Ulusoy, 2008, **a.g.k.**, 40.

bitirdikten sonra hüküm vermesiyle son bulur. Son karar, genel olarak yargıçların oybirliğiyle alınacaktır¹⁴³.

Yargılama süreci bittikten sonra, suçlu bulunan sanıklara verilecek ceza yine Yargılama Dairesi tarafından belirlenecektir. UCM'nin Roma Statüsünün 77 maddesinde en ağır ceza olarak 30 yıl veya sanığın durumuna göre müebbet hapis cezasına hükmedilebileceğini öngörmüştür. Öte yandan, mağdurlara tazminat verilmesiyle para cezası da adli cezalar içinde yer almaktadır.

2.4.2.4. Mahkeme'nin istinaf dairesi

UCM'nin İstinaf Dairesi bir başkan ve 4 yargıçtan oluşmaktadır. İstinaf Dairesi diğer ulusal mahkemelerde olduğu gibi adaletin daha iyi sağlanması konusunda katkı sağlayacaktır¹⁴⁴. UCM toplam üç daire ile 18 yargıçtan oluşmaktadır. İhtiyaç duyulduğu zaman sayının artırılması Roma Statüsünün 36.maddesinde öngörülmektedir. Öte yandan, İstinaf Dairesi Mahkemenin verdiği kararların incelenmesi, denetlenmesi ve adli hataların ortadan kaldırılması alanında Mahkeme'ye yardım edecektir. UCM'nin İstinaf Dairesinde görev yapan yargıçların da yargı alanında tecrübeli olmaları çok önemlidir. Mahkemenin işleyişine hız sağlayacaktır¹⁴⁵.

Bugün mağdurlara, tanıklara ve sanıklara koyulan hukuk kuralları çerçevesinde bir takım haklar tanınmış ve gerek duyulduğu zaman bu haklardan yararlanılabilecektir. Yargılama Dairesi sanığa karşı kendi kararını verdikten sonra sanık ya da savcı bu karara ilişkin itiraz edebilir. Savcılar genelde usuli hataya, maddi hataya veya hukuki hataya dayanarak temyiz başvurusunda bulunurken, sanık kararın adil olmadığı konusunda ve çeşitli nedenlerden dolayı temyiz başvurusunda bulunabilir. İşte tam olarak İstinaf Dairesinin işleri savcı ve sanığın temyiz talepleriyle başlamaktadır¹⁴⁶. Beş kişiden oluşan İstinaf Dairesinin yargıçları Yargılama Dairesinin verdiği kararı Roma Statüsünün öngördüğü ilke, esas ve usul çerçevesinde sanığa ait olan dosyayı tekrar gözden geçirir¹⁴⁷. Gerçekleşen incelemeler

¹⁴³ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 74/3.

¹⁴⁴ Çetin, 2010, **a.g.k.**, 345.

¹⁴⁵ <http://www.suleymanaydin.av.tr/blog.asp?id=43> (Erişim Tarihi: 12.11.2016).

¹⁴⁶ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 90.

¹⁴⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 81

sonucunda İstinaf Dairesi kararı kabul edebilir ya da kararı değiştirmesiyle birlikte sanığın başka bir Yargılama Dairesinin karşısında tekrar yargılanmasını isteyebilir. Aynı zamanda İstinaf Dairesi sanığın aleyhine hiçbir zaman verilen karara düzeltme ya da öngörülen cezayı hiçbir şekilde deęiřtirmeyecektir¹⁴⁸. Eğer verilen kararların sahte, yanlış, değiştirilmiş olması ya da Yargılama Dairesinde bulunan yargıçların birisi tarafından yanlışlıkla ciddi ihmalin olması durumunda savcı sanığın yargılama sürecini yeniden yapılmasını isteyebilir¹⁴⁹. UCM'nin İstinaf Dairesi zaman zaman kendisi de temyizde bulunan sanıkların yargılama işlemini öne sürebilir.

2.4.2.5. Yazı işleri bürosu

UCM'nin beş organından birini ise Yazı İşleri Bürosu oluşturmaktadır. Yazı İşleri Bürosu, Mahkemenin diğer organları gibi iş alanı geniştir. Genel olarak Yazı İşleri Bürosu adli bakımdan sıkıntısı olan dosyalara bakacaktır. Özellikle Mahkeme çerçevesinde adli nitelikte olmayan idari işlemleriyle ilgilenecektir. Yazı İşleri Bürosunun Statüde işlevi az gibi gözükse de Mahkemenin üzerine çok ciddi bir etkisi vardır¹⁵⁰.

UCM'nin Yazı İşleri Bürosunun Başkanı TDK'nun tavsiyelerini dikkate alınarak salt çoğunlukla gizli oylamayla beş yıllık süre için seçilecektir. Yazı İşleri Bürosunun Başkan Yardımcısı da gerek duyulduğunda aynı süre ile yargıçlar tarafından seçilecek ve beş yıllık sürenin bitiminde tekrar bir dönem daha seçimle işlerine devam edebilecektir¹⁵¹. Burada süre bakımından Yazı İşleri Bürosunun Başkan Yardımcısının durumu farklıdır. Büronun Başkanı beş yıllık bir dönem için seçilecek, ama Başkan Yardımcısı Başkan gerek duyduğunda yargıçların salt çoğunlukla gizli oylarıyla kısa bir dönem için de seçilebilir.

Yazı İşleri Bürosu adli olmayan idari işlemlerin üstlenmesiyle birlikte Mağdurlar ve Tanıklar Birimi kurarak risk altında olan şahıslar için de güvenlik önlemleri alacaktır. Sadece bu hizmetler ile kalmamasıyla ihtiyaç duyan mağdurlar ve tanıklara danışmanlık ve gerekli yardımları yapmaktan sorumlu olacaktır. Aynı zamanda UCM'nin kamuoyuna tanıtımını

¹⁴⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 84.

¹⁴⁹ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 91.

¹⁵⁰ Sadat, 2014, **a.g.k.**, 11.

¹⁵¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 43/4-5

yaparak, ayrıca uluslararası sivil toplum örgütü, akademisyenler ve hukukçularla iyi bir ortam kurabilmek için çalışmalar yapacaktır¹⁵².

2.4.2.6. Savcılık bürosu

UCM'nin teşkilatı altında bulunan organların her biri adaletin sağlanması için katkıda bulunmaktadır. Savcılık Bürosu da Mahkemenin en önemli ve temel alt yapısının oluşturulmasıyla birlikte sanıkların mağdur olmaması için tarafsızca hareket etmektedir¹⁵³.

Savcılık Bürosu salt çoğunlukla gizli oylama neticesinde 9 yıllık bir süre için seçilecek ve UCM'nin içerdiği suçlar ile ilgili ihbarda bulunup dayanaklı olan her türlü bilgiyi kabul ettikten sonra araştırmayla soruşturmayı başlatacaktır. Savcılık Bürosu'nun mensubu hiçbir zaman dış kaynağın talimatıyla çalışamaz ve verilen talimata göre hareket edemeyeceği Statüde öngörülmüştür. Savcılık Bürosundaki tüm mensuplar Büro Başkanlığı talimatı altında çalışacaktır. Savcılık Bürosu'nun savcısı görev alanında tam yetkiye sahip olmasıyla beraber gerek duyulduğunda işlerin daha hızlanması için bir ya da daha fazla yardımcısı olabilir. Savcılık Bürosu'nun Başsavcısıyla Yardımcısı veya Büro'da bulunan Yardımcıların farklı ülkelerin vatandaşları olmaları gerekmektedir¹⁵⁴.

UCM'nin Savcılık Bürosu'nun Başsavcısı ve Yardımcı Savcıları yüksek ahlaki kişiliklere sahip olmasıyla birlikte cezai kovuşturmalarda uzman olması gerekmektedir. Mahkeme'de kullanılan dillerin birini rahat bir şekilde konuşabilmesi çok önemlidir. Bir savcının seçiliş süreci Mahkeme yargıçlarının seçilişinden daha da zor olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni de Savcılık Bürosunun çeşitli bakımlardan çok hassas bir pozisyon olarak gözükmektedir¹⁵⁵. Başsavcı olmadığında tüm işleri Savcı Yardımcıları yürütecektir. Başsavcı ve Savcı yardımcılarını onların tarafsızlıklarını şüphelendirecek yerlerde bulunmayacak ve Mahkeme tarafından bakılmakta olan ulusal düzeyde olan herhangi bir davaya

¹⁵² Avcı, 2012, **a.g.k.**, 92.

¹⁵³ Ulusoy, 2008, **a.g.k.**, 42.

¹⁵⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 42/1-5

¹⁵⁵ W.A. Schabas (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemesine Giriş*. (Çev: Gülay. Arslan). (Ed: O. Ulusoy, B. Karaduman). (2.Baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık, s. 221.

bakamayacaktır. Son olarak Başsavcı ve Yardımcılarıyla ilgili özellikle savcılık yapma ehliyeti konusunda ancak İstinaf Dairesi karar alabilme yetkisine sahiptir¹⁵⁶.

2.4.2.7. Taraf devletler kurulu

Taraf Devletler Kurulu (TDK) , UCM için bir icra ve yasama organı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurul çeşitli alanlarda işlerin daha hızlanmasını sağlayacaktır¹⁵⁷. Genel olarak UCM’nde yargıçlar, savcı, savcı yardımcıları ve yazı işleri bürosunun başkanı TDK tarafından seçilecektir¹⁵⁸. TDK Roma Konferansı’nda işlemleri bitmeyen konuları çözmek için çalışmaları devam etmektedir. Tüm devletlerin özellikle, üye olan devletlerin Kurul’da bir temsilcisi olacaktır¹⁵⁹.

TDK, UCM’ni idari bakımdan kontrol etme yetkisine sahip olmasıyla görüşlerini iletebilir. Bütçe noktasında gerekli kararları yine TDK verecektir. UCM’nin Roma Statüsününün 36. maddesinde öngörüldüğüne göre yargıçların sayısının artmasına veya artmamasına ilişkin karar verme yetkisine sahiptir. UCM, uluslararası düzeyde bulunduğu ilişkilerde çıkan her türlü sorunları Kurul gözden geçirir. Kurul’un bürosu bir Başkan, 2 Başkan Yardımcısıyla toplam 18 kişiden oluşan bir ekip olarak 3 yıllık bir süre için farklı devletlerden olacak şekilde seçilerek görevlendirilmiştir. Büro, her sene bir kez toplanacak ve gerek duyulduğunda toplantı sayısını artırabilir. TDK’nun Bürosu, adaletin daha iyi sağlanması için soruşturma ve teftiş konularında gerekli mekanizmaları düşünerek yardımcı birimler kurma yetkisine sahiptir. TDK tarafından, büro işlerini kolaylaştırmak için kurulmuştur. Bu nedenle Mahkeme Başkanı, Savcı ve Yazı İşleri Bürosu Başkanı ya da devletlerin temsilcileri uygun gördüğünde Kurul ve Büronun düzenlediği toplantılara katılabileceklerdir. TDK her sene Mahkeme merkezinde veya New York’ta bulunan BM merkezinde bir kez toplantı gerçekleştirebilir. Kurul’un şartları gerektirirse yapılacak toplantıları özel olarak da yürütebilir. TDK’nun bürosunda alınacak her karar oybirliğiyle alınır ve her devlet tek oy kullanma hakkına sahiptir. Yapılacak her toplantıda devletlerin katılımı gerekmektedir. Çünkü tüm kararlar oy çoğunluğuyla netleşecek en az hazır olan

¹⁵⁶ Güller ve Zafer, 2006, **a.g.k.**, 28.

¹⁵⁷ R. Baltacı (2014). *The International Criminal Court: An Autonomous Agent of Human Security?*. Yaymlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s. 60.

¹⁵⁸ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 94.

¹⁵⁹ Schabas, 2004, **a.g.k.**, 224.

katılımcıların 2/3'si tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Son olarak TDK'nun resmi çalışmaları sırasında kullandıkları dillerle, BM Genel Kurulu'nun kullandığı diller arasında hiçbir fark yoktur¹⁶⁰.

2.5. UCM'nin Yargı Alanında Olan Yetkisi

2.5.1. Genel olarak

UCM, dünyada suçluları özellikle ağır suçlar işleyen insanları yargılamak ve adaletin sağlanması için uluslararası düzeyde devletler tarafından kurulan bir daimi mahkemedir. UCM, ulusal alanlarda yetkisi Roma Statüsünün Önsözünün 10. paragrafında tamamlayıcı niteliğe sahip olduğu öngörülmüştür. Öte yandan dikkatle bakacak olursak UCM, milli egemenlik bakımından ulusal yargı yetkisine sahip değildir. Genel olarak devletler, UCM'nin yargı yetkisine giren suçların sorumlularını yargılamak için harekete geçtiği zaman UCM'nin yargı yetkisi kalkacaktır¹⁶¹. UCM'nin yargı yetkisine göre devletlerin yargı yetkisi Roma Statüsünün öngördüğü suçlarda daha öndedir. Çünkü Roma Statüsü hazırlanırken UCM'nin yargı yetkisi sınırlandırılmıştır. Bu nedenle UCM devletlerin işlenen ağır suçlara karşı isteksiz kaldığı durumlarda müdahil olarak kovuşturmayı sürdürebilir¹⁶². UCM, Roma Statüsüne göre kurulmuş ve daimi bir kurum olarak işlenen ağır suçlara ve sorumlularına karşı yargı yetkisine sahiptir. Devletlerin yargı yetkisini tamamlamak ve işlenen suçların sorumlularını yargılamak için kendi statüsünün öngördüğü şekilde harekete geçecektir¹⁶³.

2.5.2. Zaman bakımından olan yargılama yetkisi

UCM'nin Roma Statüsü yürürlüğe girdikten sonra öngördüğü suçların sorumlularını yargılama yetkisine sahip olmuştur. Roma Statüsü yürürlüğe girmeden önce işlenen suçların sorumlularını yargılama konusunda hiçbir şekilde harekete geçemeyecektir. Genel olarak Mahkemenin yargı yetkisi devletlere karşı, taraf devletlerin Statüyü kabul etmesiyle başlayacaktır. Taraf bir devletin toprağında savaş suçu gerçekleşince ancak devletin

¹⁶⁰ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 112.

¹⁶¹ Güller ve Zafer, 2006, **a.g.k.**, 31.

¹⁶² Schabas, 2006, **a.g.k.**, 90.

¹⁶³ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 1.

istediğiyle 7 sene Mahkeme erteleyebilir, süre bitince Mahkeme duruma müdahil olacaktır¹⁶⁴.

1 Temmuz 2002 itibariyle Roma Statüsü yetkisini kullanmaya başlamış ve bu tarihten sonra gerçekleşen ağır suçların sorumluları yargılanacaktır. Dünya çapında 1 Temmuz 2002'ten önce gerçekleşen ağır suçlar hakkında UCM tarafından herhangi bir yargılama sözü konusu olmayacaktır. Çünkü tarih boyunca özellikle son zamanlarda dünyanın farklı ülkeleri maalesef farklı olaylara şahit olmuş ve belli olmayan nedenlerden dolayı yüzlerce insan hayatlarını kaybetmiş ve kaybetmektedir. UCM zaman bakımından kanun geriye yürümez ilkesi kapsamında bütün devletlerin katılmasını eşit bir şekilde sağlamıştır. Tarihe baktığımız zaman hemen hemen tüm devletlerin sayfası yakın geçmişte üzüntü verecek olayları insanlığa göstermektedir. Bu nedenle Mahkeme'nin yargı yetkisi 1 Temmuz 2002 tarihinin öncesine dönmesi mümkün değildir¹⁶⁵.

2.5.3. Yer bakımından olan yargılama yetkisi

Bugün dünya, insanlar tarafından farklı ülkelere ayrılmış ve kanun bakımından adaletin sağlanması için farklı hukuki sistemlerle yönetilmektedir. Son zamanlarda UCM de devletlerin yanında adalete ilişkin kendi yerini almıştır. UCM kendi Statüsünün öngördüğü suçların dünyanın her ülkesinde gerçekleştiği zaman harekete geçerek yer bakımından yargılama yetkisini kullanacaktır. Aynı zamanda bugün tüm devletler yeryüzünde kendi gemi ve uçaklarını kullanmaktadır. Bu ortamlarda da adalete karşı herhangi bir sıkıntı ve olay çıktığında Mahkeme tarafından bu araçların kayıtlı bulunduğu ülkeler sorumlu tutulacaktır. Çünkü her ülke kendine özgü coğrafyaya, gemiye ve uçağa sahiptir¹⁶⁶.

Roma Konferansı devam ederken iki farklı ülkeden iki farklı görüş UCM'nin yetkisiyle ilgili ortaya çıkmıştır; Almanya insanlığa karşı suçlar, soykırım ve savaş suçları hakkında Mahkeme'nin evrensel bir şekilde yargı yetkisine sahip olmasını öngörmüştür. Güney Kore ise de suçun işlendiği ülke, mağdurun bulunduğu ülke, sanığın vatandaş olduğu ülke ve sanığı elinde tutan ülke Roma Statüsünü kabul etmişse, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı

¹⁶⁴ Kılıç, 2009, **a.g.k.**, 633.

¹⁶⁵ G.Kurşun (2011). *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği yayını, s.8.

¹⁶⁶ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 12.

yetkisini kullanabilmesini istemiştir. Her iki ülkenin sunduğu görüş ve talepleri ulusal çıkarlar ve devletlerin egemenlikleri sıkıntıya düşmemesi için diğer ülkeler tarafından kabul edilmemiştir¹⁶⁷.

Öte yandan, UCM'nin yargı yetkisi “mülkîlik ve şahsîlik” prensipleri bakımından incelenmiştir. Mülki yetkide, Mahkeme kendi yargı yetkisini ağır suçları gerçekleştiren faillerin yargılanması konusunda fiziki bakımdan belli devlete yönelik kullanacaktır. Uluslararası ceza hukukunun evrensel standartlarına uygundur. Devletlerin egemenliği, Statünün bünyesine baktığımızda hiçbir şekilde çığnınmeyecektir. Çünkü UCM'nin Roma Statüsüne göre taraf bir devletin egemenliği altında meydana gelen suçlardan dolayı kişinin vatandaş olup olmadığı Mahkeme için önemli değildir, yargı yetkisini kullanabilecektir. Şahsîlik prensibi bakımından Statüye taraf olan ülkenin vatandaşı Statüye taraf olmayan bir ülkede Roma Statüsünün 5.maddesinde öngördüğü suçları işlediğinde Mahkeme harekete geçerek yargı yetkisini kullanabilir. Burda taraf olmayan ülkenin Mahkeme ile işbirliği içinde bulunup ve bulunmaması konusunda net bir şey söyleyemeyiz. Ancak adaletin sağlanması için kendi iradesiyle katkıda bulunmasını beklenir denilebilir¹⁶⁸.

2.5.4. Kişi bakımından olan yargılama yetkisi

Devletler UCM tarafından yargılanamaz. Ancak Mahkeme tarafından gerçek kişiler yargılanabilecek ve devletler tüzel bir kişiliğe sahip olduğu ve cezai sorumluluğu olmadığı için cezalandırılmayacaktır. Çünkü UCM tarafından bizzat gerçek kişilerin işlediği ağır suçlardan dolayı onlara yönelik dava açılacaktır¹⁶⁹. UCM 18 yaşını doldurmayan kişileri yargılayamaz. 18 yaşın altındaki kişilerin yargılanması konusunda farklı toplantılar, Diplomatik Konferanslar ve Hazırlık Komitesi tarafından yapılan çalışmalar neticesinde bir sonuca ulaşılamamıştır. Böylece suçun gerçekleştiği tarihlerde 18 yaşın altında olan kişiler hakkında kovuşturma yapılmayacaktır¹⁷⁰.

UCM ağır suçlar işleyen herkesi başta devlet başkanı olmak üzere, başbakan, bakanlar, genelkurmay başkanı dahil yargılama yetkisine sahip olmasıyla birlikte devletlerin iç

¹⁶⁷ Akduman, 2012, **a.g.k.**, 48-49.

¹⁶⁸ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 47.

¹⁶⁹ Kurşun, 2011, **a.g.k.**, 8.

¹⁷⁰ Schabas, 2004, **a.g.k.**, 105.

hukukundan kaynaklanan bağılılık ve dokunulmazlıklara engel olamayacaktır. Roma Statüsünün 1.maddesinde belirtilmiş olduğu gibi Mahkeme sadece yargı yetkisini gerçek kişiler üzerinde yürütmesinden sorumludur¹⁷¹. Aslında ağır suçlar kolay kolay gerçekleşmez ve bir kişinin işleyebileceği bir eylem de değildir. Bu nedenle Roma Statüsünün 5.maddesinin öngördüğü suçların meydana gelmesi konusunda, emir veren, katkıda bulunan, teşvik eden, doğrudan yapan, yardımcı olan ve başarısızlığa uğrayan kendi askerlerini acımasızca öldüren komutan UCM'nin yargılama yetkisi altına girmektedir¹⁷². Diğer taraftan Roma Statüsünün 12.maddesinin öngördüğü tarzda taraf olmayan bir devlet ağır suçların gerçekleştiğinde Yazı İşleri Bürosu'na bir mektup göndererek durumu anlatıp Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul edebilmektedir. Bu konuyla ilgili Roma Statüsünün 9.Bölümü'ne göre taraf olmayan devletlerin bir şekilde Mahkeme ile işbirliği içinde bulunabilmesi kayıtsız ve şartsız olarak kabul edilmektedir.

2.5.5. Konu bakımından olan yargılama yetkisi

UCM'nin Roma Statüsü belli ve insanlık hayatı için önlenmesi gereken suçlarla sınırlandırılmıştır. Statünün 6, 7, ve 8.maddelerinde soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları sıra ile tanımlanmıştır¹⁷³. UCM'nin içerdiği dört suçtan biri olan saldırı suçunun da tanımı 31 Mayıs- 11 Haziran 2010 tarihleri arasında, Gözden Geçirme Konferansında yapılmıştır¹⁷⁴. İleride bu suçların her biri detaylı bir şekilde incelenecektir. Hiçbir uluslararası ceza mahkemesi, statüsünde düzenlenmiş olan yetkinin haricinde hareket edemeyeceğine göre, UCM de kendi Statüsüne uygun bir şekilde yetkisini kullanacaktır. UCM'nin Statüsüne göre, verilen yetki ve dahil edilen suçlar ancak, uluslararası örf ve adet, andlaşmalar hukuku ve insan hakları hukukunun zaman içerisinde gelişmesiyle beraber uluslararası ceza hukukunun prensiplerine dayanan noktadadır. UCM'nin konu bakımından yargı yetkisi

¹⁷¹ A.Özkan (2016). 21. Yüzyılda Evrensel bir yargı kuruluşu olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: usul kuralları, yargılamalar ve uluslararası suçlar. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (12), s. 183.

¹⁷² Human Rights Watch (2004a). *The International criminal court: how nongovernmental organization can contribute to the prosecution of war criminals*. New York, s. 7.

¹⁷³ Kılıç, 2009, **a.g.k.**, 629.

¹⁷⁴ N. Emir (2015). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi bakımından saldırı suçu. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), s. 121.

Statünün Giriş Bölümü'nün 4.paragrafında ve Statünün 5.maddesinde toplumun ilgilendiren ağır suçlarla sınırlı olarak öngörülmektedir¹⁷⁵.

Aslında Roma Statüsünde öngörülen suçlar bütün devletleri tehlikeye düşürebilecek ve toplumlar için bir tehdit olarak kabul edilmektedir, mesela soykırım suçu. İnsanlık tarihinin farklı dönemlerinde, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşında ne kadar acı ve tehlikeli yaşanmıştır. Ayrıca soykırım suçu belli bir grubu yok etme, devamını tüketme ve sonucunu doğuran insanlığa karşı bir suç türüdür¹⁷⁶.

2.6. UCM'nin Yargı Kapsamına Giren Suçlar

2.6.1. Genel olarak

UCM, Roma Statüsüne göre, “soykırım suçu”, “insanlığa karşı suçlar”, “savaş suçları” ve “saldırı suçları” olmak üzere kendi yargı yetkisi altında bulundurmaktadır. Bu ağır suçlar tam olarak Statünün 6,7 ve 8. maddelerinde tanımlanmış, saldırı suçu ise 8 bis maddesinde tanımlı yapılarak unsurları netleşmiştir.

UCM yetkisine giren suçlar yapılan tüm görüşmeler ve konferanslar neticesinde yukarıda adları geçen ağır suçlar insanlık için en iğrenç ve en tehlikeli suçlar olarak devletler tarafından kabul edilerek sınırlandırılmıştır. BMGK'nin üyesi olan devletler saldırı suçunun Mahkemenin yargı yetkisine girmesi konusunda isteksiz olmalarına rağmen, birçok devlet tarafından saldırı suçu diğer ağır suçların yanında eşit olarak yer alması istenmiştir¹⁷⁷.

2.6.2. Soykırım

Soykırım suçu ilk kez kavram olarak 1943 yılında Yahudi kökenli olan Polonyalı hukukçu tarafından kullanılmıştır. O yıllardan sonra Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemelerinde gündeme gelmeye başlamıştır. 9 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulu toplantısında uluslararası bir suç

¹⁷⁵ S. Erdal (2010).*Uluslararası ceza mahkemesinin ulus-devlet egemenliğine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Konya: Seçuk Üniversitesi, s. 53.

¹⁷⁶ Özkan, 2016, **a.g.k.**, 185.

¹⁷⁷ B. N.Schiff (2008). *Building the international criminal court*. Cambridge University Press, s. 74.

niteliğini kazanmıştır. Öte yandan, “Soykırım Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşme” de 12 Ocak 1951 yılında yürürlüğe girmiştir¹⁷⁸.

Genel olarak soykırım suçuyla ilgili, Sözleşme’ye taraf olan devletler tarafından imzalanan Sözleşmenin 1.maddesine göre savaş ve barış zamanında gerçekleşebilecek suç olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda taraf devletler suç olduğunu tasdik etmeleriyle birlikte önlenme ve cezalandırma konusunda da müsemma göstermiştir¹⁷⁹. Bu suçun kökü çok uzun geçmişlere dayanmaktadır. Yeryüzünde insanların yaşaması ve toplumların gelişmesiyle beraber suçlar da vazgeçilmez bir fenomen olarak günümüze kadar gelmiştir. Soykırım suçu, Eski Yugoslavya UCM Statüsünün 4.maddesine, RUCM Statüsünün 2.maddesine ve UCM Roma Statüsünün 6.maddesine göre uluslararası bir suç olarak kabul edilmiştir¹⁸⁰. Tarihin her döneminde insanlar için soykırım suçu büyük kayıp ve zararlara yol açmıştır. Soykırım suçu “Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”nin 2.maddesine göre, bir etnik, dini, ırk veya milli grubu kısmen veya tamamen yok etmek için işlenen bir eylem olarak nitelendirilmiştir¹⁸¹.

2.6.2.1. Suçun mağduru

Bugün insanlık hayatı çeşitli suçların dünyada gerçekleşmesi nedeniyle büyük zararlara uğramıştır. Baktığımızda her suçun kendine özgü mutlaka bir iğrenç ve çirkin yüzü vardır. Bir şekilde insanların hayat ve malları için tehdit oluşturmaktadır. Öte yandan bugün insanlar ve oluşturdukları devletler suç fenomenine dönüşülmemesi için çıkardıkları yasalar ile birtakım önlemler almaktadır. Ama ulus devletlerin oluşmasından sonra insanların hayatına teknoloji ve ağır silahların girmesiyle her alanda büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Soykırım Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin temelini soykırım suçu ve mağdurları oluşturmaktadır. Soykırım suçunun mağdurları konusunda yapılan çalışmalara rağmen, bir ölçüt ve tespit bugüne kadar ortaya konulamamıştır. Bu nedenle ulusal ve

¹⁷⁸ T.Cin (2006). Yunanistan’ın “Pontus Soykırım” iddiaları ve Türkiye. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), s. 58.

¹⁷⁹ M. Saldırım ve F. Elmaal Göbekci (2016). Terör suçları insanlığa karşı suçları ve soykırım suçları konusunda karşılaştırmalı bir inceleme. *Yargıtay Dergisi*, s. 24

¹⁸⁰ G. Werle ve J. Bung (2010a). The crime of genocide. *Humboldt-University Journal*, s. 1.

¹⁸¹ B. B. Özarslan (2014). Soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılması sözleşmesi açısından Hocalı katliamı. *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), s. 194.

uluslararası mahkemelerin incelediği davalar, yorumlar ve elde ettikleri sonuçlar çerçevesinde bir yere kadar bir dizi tespitlere ulaşılmıştır¹⁸².

Tüm uluslararası ve ulusal hukuklarda özellikle insanların çıkardığı kanunlara göre her suçun gerçekleşmesinden sonra karşısında bir mağduru bulunmaktadır. Öte yandan mağdur ceza hukuku kavramı olarak suçun zarar ve olumsuz etkilediği kişi ve kişileri bize ifade etmektedir. Hiçbir suç failsiz oluşmadığı için mağduru bulunmayan bir suç da olamamaktadır¹⁸³.

Genel olarak soykırım suçunun faillerinin hedeflediği durum diğer suçların faillerinden farklıdır. Soykırım suçunun mağdurları belli bir gruba ait etnik, dini, ırki ve milli mensuplardan oluşmaktadır. Öte yandan, soykırım suçunun mağdurları etnik, dini, ırki ve milli kategoride bölünmesiyle toplumun siyasi ve sosyal kısmı bu kategoriler içinde yer almaması bir takım eleştirilere yol açmıştır. Yapılan eleştiriler Soykırım Sözleşmesinin kör noktası olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bu sözleşme Nazilerin gerçekleştirdiği vahşeti açıklıyordu. Bu nedenle 20.yüzyılın sonlarında çıkan zorluklarına uygun olmadığı açıktır¹⁸⁴. Etnik, dini, milli ve ırki grupları altında yer alan insanlar arasında bir gruplaşma bağlantısı bulunmaktadır. Belli bir toprakta ve en önemli özellikleri çoğunluk olarak yaşamalarıdır. Etnik gruba mensup olan insanların birbiriyle kültür, dil ve yaşam tarzları yönünden ortaklaşmaktadırlar. Dini gruplar da kendine özgü belirleyici özellikleriyle vecibelerini yerine getirmek ile meşgüldür. Irki gruplarda genel olarak renk, yüz yapısı ve biyolojik özellikleriyle diğer ırklardan ayrılmaktadır¹⁸⁵. Bu nedenle sosyal, siyasi ve ekonomik gruplar arasında yukarıdaki kategorideki grupların içindeki gibi bir gruplaşma olmadığı için soykırım suçunun mağdurları arasına dahil edilmemektedir.

¹⁸² Özarslan, 2014, **a.g.k.**, 195.

¹⁸³ E. Karo (2012). *Bosna Hersek ceza hukukunda ve Türk ceza hukukunda soykırım suçu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. 51.

¹⁸⁴ Ö. Beyazıt (2008a). *Uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşu ve yargılama yetkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, s. 89.

¹⁸⁵ <https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=ROMA+STAT%C3%9CS%C3%9CNDE+VE+T%C3%9CRK+CEZA+KANUNDA+ULUSLARARASI+SU%C3%87LAR1> (Erişim Tarihi: 28.11.2016).

2.6.2.2. Suçun faili

Her suçun gerçekleşmesi için bir failin mutlaka olması ya da suç teşkil eden bir fiilin yapılması için bir kişinin bulunması gerekmektedir. İrادی şekilde bir eylem ya suç fiilinin bilinçli olarak yapabilme yetki ve yeteneğine sadece insanlar sahiptir. Ya da belli bir noktaya ve gayeye yönelik hareket edebilme kabiliyetiyle suç oluşturan fiiller de ancak insanoğlu tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu nedenle tüzel kişiler tarafında bir suçun yapılması ve fail durumuna düşmesi ceza hukukunda kesinlikle imkansızdır¹⁸⁶. Yapılan açıklamalara göre, soykırım suçu yönünden duruma baktığımızda, soykırım suçunun failinin devlet ve benzeri kurumlarda görevli olup olmaması aranmamaktadır. Çünkü Soykırım Sözleşmesinde de soykırım suçunun devlet tüzel kişisi tarafından işlenebilen bir suç olmamasıyla birlikte failin asker, polis ve gerilla gibi grupların mensubu olması gerekmektedir.

Öte yandan, soykırım suçu tarihin her döneminde toplumun farklı grupları siviller, askeri kişiler ve devletin yüksek mevkideki görevlileri tarafından yapılmış ve yapılabilen bir suç olmuştur. Soykırım suçunun failinin hangi taraftan olup olmaması özellikle hangi milliyete ait olup olmaması hiç önemli değildir¹⁸⁷. UCM Roma Statüsünün 25. maddesine göre, gerçek kişiler arasında hiçbir fark yapılmadan yargı yetkisi altına almıştır. Aynı zamanda Statüsünün 27.maddesin öngördüğü şekilde devlet başkanı başta olmak üzere, resmi görevi olan olmayan tüm gerçek kişiler hiç ayırım yapılmadan eşit bir şekilde sorumlu tutulacakları açıklanmıştır.

2.6.2.3. Suçun unsurları

Soykırım suçunun unsurları, Soykırım Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde maddi ve manevi unsurları olarak ikiye bölünmüş ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü tarafından da olduğu gibi benimsenmiştir. Her iki unsur Sözleşmenin 2.maddesine göre, maddi unsur suçu teşkil eden fiilden oluşmasıyla beraber manevi unsur failin içinde bulunan kast ve iradeden ibarettir. Aşağıda detaylı bir şekilde bu unsurlar gözden geçirilecektir.

¹⁸⁶ Karo, 2012, **a.g.k.**, 51.

¹⁸⁷ T. Köprülü (2008). *Uluslararası ve ulusal ceza hukukunda soykırım suçu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Üniversitesi, s. 70.

2.6.2.3.1. Suçun maddi unsuru

Soykırım suçunun maddi unsuru belli bir icrai hareketin fail tarafından gerçekleşmesiyle meydana gelen bir suçtur. Soykırım suçu icrai bir hareket ya da ihmali bir hareket ile de gerçekleşebilecektir¹⁸⁸. Öbür taraftan soykırım suçunun maddi unsuru Roma Statüsünün 6. maddesiyle Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. maddesinde kapsamlı bir şekilde tanımlanmış ve öngörülen fiillerin herhangi bir fail tarafından kasten işlenmesi takdirde eylem gerçekleşmiş olacaktır. Başka bir ifade ile etnik, milli, ırki veya dini bir gruba ait üyelerin kısmen ya da tamamen kasten veya ihmali bir davranışla yaşamlarına son verilmesi neticesinde suç işlenmiş olacaktır.

Diğer taraftan Roma Statüsünün 6.maddesinin ikinci bendinde “grup mensuplarına ciddi bedeni ve zihni zarar verme” öngörülmüştür. Fail tarafından gerçekleşen fiiller neticesinde birtakım ruhi ve bedeni zararlara neden olmasıdır. İşkence ile fiziki ve ruhi taciz, cinsel şiddet, tecavüz, insanlık dışı davranmak ve benzeri fiilleri içermektedir¹⁸⁹. Soykırım suçunu oluşturan üçüncü fiil ise belli bir grubu fiziksel olarak, tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla failin harekete geçmesidir. Fail, belli bir grubu yok etmek niyetiyle hayata kalmak için lazım olan bütün yaşam şartlarından yoksun bırakmasıyla fiil gerçekleşmiş olacaktır. Dördüncüsü ise, grup içindeki doğumların yasaklanması ve önlenmesiyle tamamlanacaktır. Başka bir deyişle grup üyelerini kısırlaştırmak için kullanılan birtakım genetik yöntemlerdir. Bu kullanılan genetik yöntemler neticesinde yeni üyelerin gelmemesi nedeniyle yok olmasıdır¹⁹⁰. Beşincisi, soykırım suçunun oluşması için gruba mesup olan 18 yaşın altındaki çocukları zorla başka gruplara gönderilmesidir. Burada çocukların gönderilmesi için “zor” terimi kullanılmıştır. Zor, sadece güç kullanılmasıyla sınırlandırılmamıştır. Belki fail, psikolojik, alıkoyma, baskı, şiddet ve bunlar gibi birçok yöntemin kullanılmasıyla içindeki niyetin gerçekleşmesi için harekete geçmesidir. Genel olarak soykırım suçunun tamamlanma anı bakımından yukarıda bulunan maddi unsuru

¹⁸⁸ M.Koca (2010). Türk Ceza Kanununda soykırım suçu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. (1), s. 13.

¹⁸⁹ Özarslan, 2014, **a.g.k.**, 197.

¹⁹⁰ İbeği, 2004, **a.g.k.**, 116.

oluşturan fiillerin biri ya da birkaçının fail tarafından gerçekleşmesi suçun oluşması için yeterli olacaktır¹⁹¹.

2.6.2.3.2. Suçun manevi unsuru

Soykırım suçunun bir diğer unsurunu manevi unsur oluşturmaktadır. Suçun manevi unsuru suç işleme anında zihni bir kastın olması gerekmektedir. Soykırım suçunun manevi unsuruyla ilgili tanımlar UCM'nin Roma Statüsününün 30.maddesinde açıklama yapılmıştır. Kasıtlı olarak, milli, etnik, ırksal veya dinsel gruplara ait olan birini ya da tamamını yok etmek amacıyla failin harekete geçmesidir. Burada failin hedefi kişi değil ve kişinin ait olduğu grubu yok etmek için fiilin işlenmesidir. Manevi unsurun olmadığı takdirde soykırım suçunun ortaya gelişi neredeyse imkansızdır. Bu suçun gerçekleşmesi için özel bir kasdın olması gerekmektedir. Yani kesinlikle fail grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak niyetinde olmalıdır¹⁹². Öte yandan, soykırım suçu diğer suçlardan özel kast şartı nedeniyle ayrılmaktadır. Çünkü fail yasal olarak, yasak olan bir fiilin gerçekleşmesi için harekete geçmektedir. Aynı zamanda kısmen ya da tamamen imha etme niyeti soykırım suçunu diğer bireysel suçlardan ayrılmasıyla birlikte genel olarak bir gruba ait gelecek kuşakların tehdit altında kalmasıdır. Yani bu fiilin gerçekleşebilmesi için bir özel kasdın bulunması gerekmektedir¹⁹³. Öbür taraftan soykırım suçunun bir diğer özelliği manevi unsur olarak kasttan önce maksadın varlığıdır. Soykırım suçu, maksadın varlığıyla insanlığa karşı suçlardan ayrılmaktadır. Çünkü fail, fiilin gerçekleşmesinden önce belli bir grubu kısmen ya da tamamen yok etmek niyetiyle yaşamaktadır¹⁹⁴.

2.6.3. İnsanlığa karşı suçlar

Genel olarak tüm ağır suçlar kendine özgü geçmişlere sahip olmasıyla birlikte tarihin her döneminde insanlar tarafından gerçekleştirerek günümüze kadar devam etmiştir. Bir anlamda bu eylemlerin tam tanımları yapılmadan önce de insanlık hayatının içinde varlığını sürdürmekteydi. Gün geçtikçe insanlar tarafından bu eylemlerin ne kadar zararlı ve üzücü

¹⁹¹ M. Kurun (2013). *Uluslararası ceza mahkemesinde bireysel cezai sorumluluğun kapsamı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, s.22.

¹⁹² Z.Koca (2013). *İnsanlık suçunun önlenmesi ve mağdurun korunmasında uluslararası ceza hukuku ve uluslararası ceza mahkemesinin önemi ve etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, s. 116.

¹⁹³ Karo, 2012, **a.g.k.**, 67.

¹⁹⁴ Koca, Z., 2010, **a.g.k.**, 18.

olduğu anlaşılmaya başlandı. Özellikle, Birinci ve İkinci Dünya Savaşının gerçekleşmesinden sonra savaşların ne kadar tehlikeli ve yıkıcı olduğu insanlar tarafından fark edilerek birtakım önlemler almaya başladılar.

İki büyük savaştan sonra artık insanlık böyle felaketlerle bir daha karşılaşmaması için sorumluların yargılanması için çeşitli statü ve yasaların çıkması anlaşmalar altında bütün ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Bu nedenle, insanlığa karşı suçlar da Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrası itibariyle yoğun olarak gündeme gelmiştir. Çünkü insanlığa karşı suç kavramının ortaya çıkması için Birinci ve İkinci Dünya Savaşı önem arz etmektedir. Bu kavram ilk olarak 1915 yılında müttefik devletlerin hazırladığı bildiriye yer almıştır. Ancak, genişliği ve belirsizliği bakımından devletlerin itirazlarıyla kendi başına bir suç olarak kabul edilememiştir. İnsanlığa karşı suçların kendi başına bir suç olabilmesi için siyasiler ve hukukçular tarafından tartışmalar yapılmıştır. Mesela; Birinci Dünya Savaşının sonlarında bir hukuki konu olmaktan ziyade siyasi bir konu olarak nitelendirilmiştir. Ama hukuki metinlerde bir suç olarak girmesi özellikle bir suç niteliğinde olabilmesi İkinci Dünya Savaşının sonrasında gerekleřebilmiřtir¹⁹⁵.

İnsanlığa karşı suçları, UCM'nin Roma Statüsünün 7.maddesinin kapsamında tam olarak tanımı yapılmaktadır. Aynı zamanda UCM'nden önce kurulan mahkemelerin statüleri incelendiğinde insanlığa karşı suçları için cevap bulunabilecektir. Çünkü insanlığa karşı suçları, Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, EYUCM ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin statülerinde farklı unsurlar çerçevesinde yapılmıştır. İnsanlığa karşı suçlarını tanımlı Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesinde diğer adı geçen iki mahkemeden farklı yapılmış savaştan önce ve sonra adam ödürme, köleleştirme, sürgün ve sivil insanlara insanlık dışı muamelelerde bulunma, dini, ırki ve siyasi nedenlerden dolayı yargılanacakları öngörölmüştür. Ama EYUCM ile RUCM arasında insanlığa karşı suçlara ilişkin benzerlikler bulunmaktadır. Mesela; adam ödürme, imha etme, köleleştirme, hapis, işkence, tecavüz gibi eylemler benzer şekilde her iki mahkemenin statüsünde tanımları

¹⁹⁵ A. Seymen akar (2012). İnsanlığa karşı suçlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (103), s.171.

yapılmıştır. Ama insanlığa karşı suçlarını tanımlı UCM'nin Roma Statüsünde daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir¹⁹⁶.

İnsanlığa karşı suçlarının tanımlı çeşitli yerlerde diğery ağır suçlarla özellikle, savaş suçları ve barışa karşı suçlarla beraber yapılması dikkat çekicidir. Çünkü insanlığa karşı suçları, savaş suçları ve barışa karşı suçlarla birlikte işlenebilen bir suç türü olarak tüm statülerde yan yana yer alması önem arz etmektedir¹⁹⁷. İnsanlığa karşı suçların gerçekleşebilmesi silahlı çatışmanın olup olmadığına önem verilmemektedir. Yasal olarak sivil insanlara yönelik yapılan işkence, toplu öldürme, zulüm etme, köleleştirme, zorla hamile bırakma, kadın çocuk demeden zorla nakletme, insan ticareti yapma, temel hak ve özgürlüklerden ağır biçimde yoksun bırakma, tutuklama ve gözaltına alma, yaşam şartlarını kasten zor duruma bırakma, zorla kısırlaştırma ve insanların kişilik değerlerini hiçe sayıp kötü muamelelerde bulunmaktır. Tartışılan konular bakımından anladığımız kadarıyla insanlığı karşı suçlar çok karmaşık bir suç olup ve kısaca tanımlı yapılabilir: “ Belli bir grup kişiy tarafından sistematik ve genel çerçevede işlenen ve amacı kişiyi uluslararası hukuk kurallarını ihlal eden bir politika gereğince tahrip etmek olan uluslararası hukuk suçudur”.¹⁹⁸ Öbür taraftan insanlığa karşı suçlar, eskide hiç benzeri olmadığı şekilde süresiz ve daimi olan UCM'nin Roma Statüsünün 7.maddesinde detaylı seviyede tanımlı yapılarak ve ulusal mahkemeler ile işbirliği içinde bulunabilme fırsatı bulmuştur. İnsanlığa karşı suçlar yalnız devlet yetkilileri tarafından yapılabilecek bir suç değildir. 7.maddenin öngördüğü gibi kurumlar ve kişilerce de işlenebileceğini açıklamıştır. Doktrinde kabul edilen görüşe göre; bugün dünyanın çeşitli yerlerinde terör eylemleri gerçekleşmektedir. Bu eylemler de insanlığa karşı suçlarının çerçevesinde gelebilmektedir¹⁹⁹.

¹⁹⁶ E. Azarkan (2003a). Uluslararası hukukta insanlığa karşı suçlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(3), s. 283.

¹⁹⁷ B. Duran (2013). *Uluslararası suçlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, s. 195.

¹⁹⁸ İlbeği, 2004, **a.g.k.**, 93.

¹⁹⁹ Ü. Can (2014). *Uluslararası ceza mahkemesi ve terör suçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, s. 115.

2.6.3.1. Suçun unsurları

UCM sivilleri korumak için birtakım suçları yargı yetkisi altına almıştır. Her suçun meydana gelebilmesi için bir fail ya da belli gruba ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü genel olarak insanlığa karşı suçları genel kast çerçevesinde yaygın veya sistematik bir şekilde sivillere yönelik işlenebilen suç olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer suçlarda olduğu gibi insanlığa karşı suçlar da maddi ve manevi olarak iki unsurdan oluşmuştur.

2.6.3.1.1. Suçun maddi unsuru

Genel olarak insanlığa karşı suçların maddi unsuru konusu altında sivil halk gelmektedir. Çünkü insanlığa karşı suçlar sivil halka karşı yapılabilen bir suçtur. Sivil halk örgütlenmemiş ve elinde sistematik şiddet uygulabilen gücü olmayan insanlara denir. Çünkü insanlığa karşı suçların faillerinin hedefi siviller olmaktadır. Bu nedenle kimlerin sivil halk sayılıp sayılmadığı savaş ve barışın olduğu farklı dönemlere göre değişmektedir. Mesela; askerlere yönelik bir saldırının yapıldığı takdirde suç olmasına rağmen, insanlığa karşı suçların oluşması söz konusu olmamaktadır. Çünkü bireye karşı münferit saldırının gerçekleşmesi neticesinde insanlığa karşı suçlar oluşamaz. Aynı zamanda sivil halkların içinde az sayıda polis ve askerin bulunması suçun oluşması için bir engel olmayacaktır²⁰⁰.

Öte yandan, insanlığa karşı suçları çeşitli kişiler tarafından gerçekleştirilebilen birtakım fiiller olmasıyla birlikte bir kişinin faillik sıfatı taşıması konusunda hiçbir hukuki ve fiili özelliğe ihtiyaç duyulmamaktadır. İnsanlığa karşı suçları, planlı bir şekilde fail tarafından bir siyasi amaç ve ideoloji çerçevesinde meydana gelmektedir²⁰¹. UCM'nin Roma Statüsünün 7.maddesinin 1.fıkrasında insanlığa karşı suçlarının oluşması için öngörülen eylemlerin sivil halklara yönelik yaygın ve sistematik bir şekilde yapılması gerektiği düzenlenmiştir²⁰². İnsanlığa karşı suçlar Eski Yugoslavya UCM'nin Statüsünde de yer almıştır. Bu suçun çatışmalarda meydana gelmesiyle birlikte barış zamanında gerçekleştirilebileceğini Statü'de vurgulamıştır. Bu nedenle insanlığa karşı suçlar, barış ve çatışma durumlarında zaman bakımından meydana gelebilmesi için karşısında hiçbir engel görünmemektedir. Roma Statüsü'nün 7.maddesinde birtakım fiiller sıralanmıştır. Toplu yok etmeden anlamamız

²⁰⁰ Koca, Z., 2010, **a.g.k.**, 119.

²⁰¹ Güller ve Zafer, 2006, **a.g.k.**, 82.

²⁰² Can, 2014, **a.g.k.**, 117.

gereken bir grubun belli bir kısmını yok etmek niyetiyle yiyecek, içecek, ilaç ve yaşam koşullarını zor duruma sokan hayatlarını olabildiği kadar kötüleştirmesidir. Aynı zamanda köleleştirme konusunu gözden geçirecek olursak; kadın ve çocuklardan birtakım özgürlüklerinin alınmasıyla başlayacaktır. Onları bağımlı hale getirerek kötü işlere zorla sokmaktır²⁰³.

2.6.3.1.2. Suçun manevi unsuru

Herşeyden önce Roma Statüsüne göre, insanlığa karşı suçlarının manevi unsuru genel kast olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivillere yönelik yaygın veya sistematik bir şekilde saldırının varlığını failin bilmesiyle beraber maksatlı olarak eylemi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu eylem sürecinde failin plan ve siyasi düşüncesi önem arz etmemektedir. Bu nedenle insanlığa karşı suçları, genel ve sistematik olarak yapılması gerekmektedir. Ama soykırım suçunda durum daha farklı ve özeldir. Bazen soykırım suçunu oluşturmayan eylemler insanlığa karşı suçları kategorisinde yer alması imkansız değildir²⁰⁴.

UCM'nin Roma Statüsünün 30.maddesinde manevi unsur ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Çünkü Roma Statüsünde bir madde çerçevesinde manevi unsurun ne olduğu açıklanmış ve insanlığa karşı suçlarının gerçekleşmesi için kast ile eylemin bilinçli olarak yapılmasını yeterli bulmuştur²⁰⁵. Aynı zamanda Roma Statüsünün 7.maddesinin 1.fikrasında da insanlığa karşı suçlarının manevi unsuruna ilişkin bir anlamda düzenlemeler ile birlikte tespitler yapılmıştır. Ayrıca, UCM ile Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, EYUCM ve RUCM aralarında çatışmanın aranmaması nedeniyle bir benzerlik bulunmaktadır²⁰⁶. Fail insanlığa karşı suçlarını işlemeyen önce bilmesi gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Birincisi, sivil nüfusa yönelik saldırının varlığıyla saldırının niteliğinin farkına varması, ikincisi ise, gerçekleştirdiği eyleminin saldırıyla uyduğu konusunu fark etmesidir. Bildiğimiz gibi insanlığa karşı suçlar hukuki niteliğe sahip olduktan sonra hep ağır

²⁰³ Seymen Çakar, 2012, **a.g.k.**, 189.

²⁰⁴ Seymen Çakar, 2012, **a.g.k.**, 191.

²⁰⁵ H. Günel (2013). *Hannah Arendt düşüncesinde insanlığa karşı suçların temellendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. 57.

²⁰⁶ U. Bayıllıoğlu (2006a). *Uluslararası ceza mahkemesi'nin yargılama yetkisine giren suçlar (soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, saldırı suçu, dar anlamda savaş suçu)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, s. 31.

suçların yanında yer almıştır. Bu nedenle bu suçun bilinçsiz gerçekleşmesi imkansız olarak değerlendirilmektedir²⁰⁷.

2.6.4. Savaş suçları

Genel olarak insanlık tarihinin farklı dönemlerinde farklı olaylar özellikle, savaşlar yaşanmış ve geniş kapsamlarda zararların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Zaman içerisinde her alanda özellikle, silah alanında teknoloji geliştikçe savaşların yöntemi değişmiştir. Bu silahlı çatışmalar neticesinde binlerce masum insan hayatlarını kaybetmiş ve sayısız manevi ve maddi zararların gerçekleşmesine sebep olmuştur. İşte bu nedenle insanlar Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında bu tür eylemleri gerçekleştiren başkanlar ve komutanları yargılamak için birtakım hukuki kural ve yaptırımları çıkartmıştır. Yıkıcı savaşlar yapılırken, böyle durumlarda çeşitli suçların işlenmesi için hiçbir engel kalmamaktadır.

Savaş suçlarının da diğer suçlarda olduğu gibi tarihi gelişmi ve sorumlularının cezalandırılması düşüncesi çok eskilere dayanmaktadır. Ama özel olarak çalışmalar ağır suçlarla ilgili 19. yüzyılın sonlarından başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde birçok andlaşma ve sözleşmeler imzalanmıştır. Genel olarak tüm suçların sorumlularını yargılamak için çıkartılan kuralların yanında savaş suçu işleyen failerin cezalandırılması için de birtakım hukuki hükümler bulunmaktadır. Askeri çatışmalarda çıkan uluslararası hukuk kurallarını ihlal eden herkes savaş suçlusunu olarak yargılanacaktır²⁰⁸. İkinci Dünya Savaşı, geniş coğrafya kapsamı nedeniyle insan haklarının ağır biçimde ihlal edildiğini göstermektedir. Savaş devam ederken en çok Alman ve Japonların işledikleri savaş suçları ve insanlığa karşı suçları dikkat çekmiştir. Bu nedenle dünya da ağır suçların faillerinin yargılanması için ortak iradelerini birleştirerek birtakım önlemlerin alınması için harekete geçmişlerdir²⁰⁹. Sorumluların asker olup olmadığı cezalandırılmaları için hiçbir önem arz etmemektedir. Aynı zamanda UCM'nin Roma Statüsünün 8. maddesinde savaş suçları hakkında

²⁰⁷ E. Başkaracaoğlu (2004). *Uluslararası hukukta "insanlığa karşı suçların tanımlanması"*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. 72.

²⁰⁸ Erdal, 2010, **a.g.k.**, 57.

²⁰⁹ A. Sağlam (2015). Uluslararası yargılama faaliyetleri bağlamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (6-20), s. 572.

düzenlemeler yapılmıştır. Mahkeme 8.maddenin öngördüğü fiillerin gerçekleştiren sorumlulara yönelik yargı yetkisini kullanma hakkına sahiptir.

Savaş suçları Roma Statüsünde çekirdek suçları yanında yer almasıyla beraber uluslararası ceza hukukunun gündemine geldiği günden beri ulusal hukuklarda müstakil suç olarak tüm devletler tarafından benimsenmiştir. Hollanda'nın La Haye kentindeki 1907 tarihli IV Sözleşmesi, savaş suçlarıyla ilgili ilk sözleşme olarak kabul edilmektedir²¹⁰. Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ve Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi tarafından savaş suçları bireysel suç olarak uygulanmıştır. Öte yandan, UCM'nin Roma Statüsü, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerine göre temellendirilmiş olduğunu söyleyebiliriz²¹¹.

Statünün 8. maddesinde bir anlamda savaş suçlarının dört grup kapsamında yerleşmesini görebiliriz. Birinci grupta 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin içerdiği suçlar bulunmaktadır. Mesela; işkence etme, kasten adam ödürme, insanlık dışı uygulamalar ve kasten acılar çektirme suçları gibi fiiller olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci grupta, örf ve adet hukuk kurallarının ihlal edilmesi konusu altında düzenlemeler yapılmıştır. Mesela savaşla ilgisi olmayan insanlara saldırmak gibi suçları içermektedir. Üçüncü grupta, genel olarak uluslararası niteliğe sahip olmayan silahlı çatışmalarda gerçekleşmiş olan eylemlerdir. Mesela yapılan çatışmalarda hiçbir rolü ve yeri olmayan insanlara karşı saldırının gerçekleşmesidir. Dördüncü grupta, uluslararası özelliği olmayan çatışmalarda örf ve adet hukuk kurallarını ihlal ederek köylerin yağmalanması olarak karşımıza çıkmaktadır²¹². Aynı zamanda, sivillere yasa dışı zararlar vermek, teslim ve esir olmuş askerlerin acımasızca ödürülmesi, insani yardım için Kızılhaç ve Kızılay gibi örgütlere saldırma, eğitim, sanat, bilim ya da hayır amaçlarıyla kullanılan binalara zarar verme gibi eylemler de savaş suçları çerçevesinde yer almaktadır²¹³.

Savaş suçlarının geçmişi, soykırım ve insanlığa karşı suçlardan daha eskilere dayanmaktadır. Aynı zamanda savaş suçlarının gerçekleşmesi için savaşın meydana gelmesi

²¹⁰ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 67-68.

²¹¹ Çınar, 2004, **a.g.k.**, 74.

²¹² Çetin, 2010, **a.g.k.**, 351.

²¹³ Sarıgüzel, 2013, **a.g.k.**, 259.

gerekmektedir. Ama soykırım ve insanlığa karşı suçların meydana gelebilmesi için böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. İşte savaş suçları bu özelliğiyle adı geçen diğer iki suçtan ayrılmaktadır. Zaman içerisinde savaş suçlarının çerçevesinde ele alınan bazı konulara eş anlamlı olarak “insancıl hukuk” ya da “ silahlı çatışmalar hukuku” ifadeleri de kullanılmıştır²¹⁴.

Gunümüzde maalesef dünyanın farklı ülkelerinde birçok ağır suçlar özellikle savaş suçları yaşanmaktadır. Bazen büyük ülkelerin başkanları da bir ulusun lideri olarak bu tür suçlar suçlanması çok dikkat çekicidir. Mesela Bosna’da yapılan etnik temizlik suçları ya da Ruanda’da yaşanan soykırımlar insanlık tarihinin yakın ve acı verici olayları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakikaten popüler savaş suçları anlayışından kaynaklanmasını insanlara göstermektedir. Bu nedenle günümüzde yapılan kitlece katliamlar, soykırım ve insanlığa karşı suçları ve geniş kapsamda işlenen zulümler bir anlamda savaş suçları haline dönüşmektedir²¹⁵.

2.6.4.1. Suçun unsurları

2.6.4.1.1. Maddi nsuru

Genel olarak her suçun maddi unsurunun oluşması için kanunlara aykırı olan eylemlerin gerçekleşmesi gerekmektedir. İnsanlık hayatında gerek ulusal, gerek uluslararası çatışmalarda tüm tarafların bulunan birtakım belirli kurallara uygun davranmaları benimsenmiştir. Savaş suçları kural olarak savaş sırasında yapılmaması gereken eylemlerle uluslararası hukuk kuralları ve imzalanan sözleşmelerin öngördüğü fiillerin çiğnenmesinden oluşmaktadır. Genel olarak çatışmalar sırasında savaş suçları gerçekleşebilen bir suçtur. Bu nedenle, geniş kapsamda savaş suçları, işgal edilen ülkelerde sivillerin öldürülmesi, insanların kötü muamelelere tabi tutulması, savaşta teslim olan ve esir düşen askerlerin acımasızca öldürülmesi, kamu ya da özel kişilere ait olan malların yağmalanması ve gereksiz bir durumda şehirlerin yakılıp yıkılması türü fiilleri içermektedir²¹⁶.

²¹⁴ Duran, 2013, **a.g.k.**, 266.

²¹⁵ S. Streichler (2011). The war crimes trial that never was: an inquiry into the war on terrorism, the laws of war, and presidential accountability. University of San Francisco Law Review. Cilt: 45, s.961.

²¹⁶ M. Y. Aslan (2003). *Uluslararası hukukta ve Türk hukukunda savaş suçları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 132.

Savaş suçları, UCM'nin Roma Statüsünün 8.maddesindeki fiillerin her biri veya tamamı hangi şart altında yapılmış olursa olsun maddi unsurun oluşturulması anlamına gelmektedir. Genel olarak savaş suçları, bir düşman ülkenin asker ve vatandaşlarına karşı savaş sırasında yapılacak bir suçtur. Aksi halde de sivil halklar tarafından saldırgan düşman askerlerine karşı işlenebilmesi mümkündür. Ama burada dikkat etmemiz gereken bir durum karşımıza çıkmaktadır. Sivilin sivile karşı işlediği suçun savaş suçu olup olmadığı dikkat çekmektedir. Bu konuyla ilgili Statünün 8.maddesini tekrar gözden geçirecek olursak bir yere kadar durumu açıklayabiliriz. Böyle bir durumda eğer sivil failin, gerçekleşen çatışmada bağlantısı olup da işlediği suçların arasında 8.maddenin tanımladığı fiillerden biri bulunduğu zaman savaş suçları olarak kabul edilmesi için hiçbir engel kalmayacaktır. UCM Roma Statüsü'nde belirtilen eylemlerin dışında olduğu zaman sıradan bir suç olarak nitelendirilecektir²¹⁷.

12 Ağustos 1949 yılı Cenevre Sözleşmelerinin öngördüğü fiillerin çiğnenmesi savaş suçlarının biri olarak kabul edilmektedir. Cenevre Sözleşmelerinde yer alan ve korunması gereken değerlerden biri ise kamuya ait olan veya hayır amacıyla kullanılmakta olan mülklerdir. Mesela çatışmalar sırasında tıbbi binalar, kızılây, kızılhaç ve diğer yardımsever örgütlere ait olan binaları örneklendirebilmekle birlikte bu tesislerden hiçbir askeri amaç için kullanılmaması gerekmektedir²¹⁸. Son olarak savaş suçunun oluşabilmesi için silahlı çatışmanın varlığıyla statülerde ve sözleşmelerde belirli fiillerin ihlal edilmesi gerekmektedir. Ama çatışmaların uluslararası nitelikte sahip olup olmadığı hiçbir zaman failin hukukiliği konusu hakkında değer arz etmemektedir²¹⁹.

2.6.4.1.2. Manevi unsur

Genel olarak ağır suçların kastsız ve bilinçsiz gerçekleşmesi bir anlamda mümkün değildir. Savaş suçlarının manevi unsuru da diğer suçlar da olduğu gibi kast kavramı çerçevesinde meydana gelebilmektedir. Manevi unsurun oluşması için Roma Statüsünün 8. maddesinde öngörülen fiillerin genel kast şartı altında işlenmesi gerekmektedir. Savaş

²¹⁷ Beyazıt, 2008a, **a.g.k.**, 101.

²¹⁸ C. Akdoğan (2009). *Uluslararası ceza divanı statüsünde savaş suçları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 222.

²¹⁹ Kurun, 2013, **a.g.k.**, 33.

suçlarında manevi unsurun oluşması konusunda failin de silahlı çatışmanın ortamını bilip bilmediği benimsenmemiştir. Öte yandan, savaş suçlarının manevi unsuruna ilişkin, çatışmanın ulusal ve uluslararası nitelikte olup olmadığı veya fail tarafından da durumun tespit edilmesi hukuki açıdan önemszenmemiştir²²⁰. Aynı zamanda diğer ağır suçlarda olduğu gibi, savaş suçları da toplumu rencide ve şok edebilme niteliğine sahip olmasıyla beraber en tehlikeli yönü de fail tarafından mağdura karşı bilinçli ve görmezden gelinerek vahşice fiilin gerçekleştirilmesidir.

Her suçun manevi unsuruyla ilgili kendine özgü belirli noktalar çeşitli statülerde ve kanunlarda bulunmaktadır. Genel olarak suçun manevi unsuru hakkında Roma Statüsünün 30. maddesinde açıklama yapılmıştır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi savaş suçlarının gerçekleşmesi kast dışında bir anlamda mümkün olmadığına göre, maddenin 3. fıkrasının belirttiğine uygun bir şekilde istemek ile bilmek arasında hiç şüphe bırakmadan durumun incelenmesi ihtiyacı duyulmaktadır²²¹. Savaş suçlarının manevi unsurunun oluşabilmesi için fail tarafından söz konusu olan saldırının gerçekleşmesiyle birlikte yasalarda özellikle, savaş sırasında yapılması yasaklanmış olan savaş kurallarının ihlal ve çiğnenmesi olarak benimsenmiştir. Savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi belli bir gruba mensup olan insanlara karşı işlenecek bir suç değildir. Çünkü savaş suçlarının manevi unsurunun oluşma konusunda dinsel veya diğer suçlarda bulunan farklı özelliklerin büyük bir kısmı bu suçta yer almamaktadır. Ancak bu suçun manevi unsurunun meydana gelebilmesi için statülerde öngörülen fiillerin çatışma alanında işlenmesi yeterli olarak kabul edilmektedir²²².

2.6.4.1.3. Savaş suçlarının, soykırım ile insanlığa karşı suçlar arasında mevcut olan farkı

İnsanlık hayatında suç bir fenomen olarak uzun geçmişten günümüze kadar farklı şekillerde gerçekleşerek gelmiş ve gelecekte de devam etmesi için karşısında hiçbir engel bulunmamaktadır. Bu nedenle, suçlar birbirinden farklı olduğuna göre, ağır suçların arasında da çeşitli aşamalarda diğer suçlarda olduğu gibi benzer farklılıklar olmaktadır.

²²⁰ Beyazıt, 2008a, a.g.k., 100.

²²¹ Koca, Z., 2010, a.g.k., 25.

²²² İlbeği, 2004, a.g.k., 149.

Soykırım suçu, insanlığa karşı suçları ile savaş suçlarının arasında bulunan farklılıkları çeşitli yönden gözden geçirmemiz gerekmektedir. Birinci yön olarak manevi bakımdan incelediğimizde, soykırım suçu tam olarak failin özel kastı kapsamında harekete geçmesiyle tamamlanabilen bir suç olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlığa karşı suçları da yaygın ve sistematik olarak belirli bir gruba ait olan insanlara karşı işlenmesi gereken bir eylem olarak kabul etmekteyiz. Savaş suçları ise genel kast çerçevesinde gerçekleşmesi mümkün olan bir suçtur. Bazen savaş suçları, çatışma sırasında bir basit asker tarafından üst düzey komutandan hiç emir almadan işlenebilmesi mümkün olan bir suçtur. Mahkeme soykırım suçu ve insanlığa karşı suçlarında haklılık gerekçesiyle müdahale edebilir. Ama savaş suçlarında, mahkemenin müdahil olabilmesi her zaman mümkün değildir²²³. Fail açısından durum düşünüldüğünde soykırım suçu ve insanlığa karşı suçlarında faillerin asker olup olmadığı söz konusu olmayacaktır. Ama savaş suçlarında, failin asker olması gerekmektedir. Aynı zamanda savaş suçlarının oluşması için bir çatışmanın bulunması lazım, soykırım suçu ve insanlığa karşı suçları her durumda yapılabilen suçlardır²²⁴.

2.6.5. Saldırı suçu

Uluslararası hukukta saldırı suçu oldukça bir eski kavram olmasıyla birlikte yıllardan beri tartışılan bir konudur. Kanunilik ilkesine göre, faillerin cezasız kalmaması için bu suçun diğer suçlar gibi tanımının yapılması gerekmektedir. Saldırı suçu hakkında, tam olarak Taraf Devletler Kurulunun kendi aralarında gerçekleştirdiği bir toplantı sonucunda tanımının yapılması için 2010 tarihinde yapılacak Gözden Geçirme Konferansına bırakılmıştır²²⁵.

Saldırı suçu, yıllarca tartışıldıktan sonra en son 31 Mayıs 2010-11 Haziran 2010 tarihleri arasında Kampala²²⁶, da gerçekleşen “Gözden Geçirme Konferansı” ile UCM’nin yargı yetkisine tanımları yapılarak girmiştir. Saldırı suçu ile ilgili olan kavramları ve unsurları hükme bağlanarak ve dördüncü çekirdek suç olarak tanımları gerçekleşmiş ve mahkemenin de hangi şartlar çerçevesinde yetkisinin kullanacağı benimsenmektedir²²⁷. Saldırı suçu, Roma Statüsünün 5. maddesinin 2. fıkrasında yer alması ile beraber diğer çekirdek suçlarla arasında

²²³ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 74.

²²⁴ Akdoğan, 2009, **a.g.k.**, 137-139.

²²⁵ D. Tezcan, M. R. Erdem ve R. M. Önok (2015). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s. 538.

²²⁶ Afrika kıtasında yer alan Uganda’nın başkentidir.

²²⁷ Akduman, 2012, **a.g.k.**, 71.

bir takım farklılıklar bulunmaktadır. UCM'nin yargılama yetkisini kullanılmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır²²⁸. Saldırı suçları, UCM'nin Roma Statüsünün 121. ve 123. maddeleri kapsamında açıklanmış ve hangi durumlarda yargı yetkisini kullanabileceğini gösterilmesiyle birlikte Birleşmiş Milletler Andlaşmasının konu hakkında bulunan hükümleriyle uygun olması gerekmektedir. Genel olarak saldırı suçu, bir devletin başka bir devlete karşı yapılması yasaklanan eylemden oluşur ve kişisel cezai sorumluluk taşımaktadır²²⁹. Saldırı suçunda, yasadışı bir fiilin ortaya gelmesinin aslında dikkat çekici olduğunu vurgulamak lazımdır. Saldırı suçunun failini sorumlu tutabilmek veya suçun gerçekleşebilmesi için en az üç şart gerekmektedir. İlk önce Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinin ihlal edilmesi, failerin de devletler tarafından güçlerinin sınırlandırılmamasıyla birlikte saldırı suçlarının gerçekleşmesi için bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı yapılmasıdır²³⁰.

Saldırı suçu 1998 tarihinde sadece isim olarak UCM'nin Roma Statüsünde yer almıştı. 2010 yılında “Gözden Geçirme Konferansı” yapıldıktan sonra müstakil bir suç olarak Mahkemenin yargı yetkisine girmiştir. Ancak, mahkemenin yargı yetkisini aktifleşmesi için durum 2017'de yapılacak konferansa bırakılarak benimsenmiştir²³¹. Bu nedenle, yakın zamanda yapılacak konferanstan olumlu bir sonuç çıktığında, bir anlamda bu suç kapsamında faillerin de cezasız kalma ihtimali problemi çözülmüş olacaktır.

Öte yandan, saldırı suçları ağır suç olarak 8.maddesinin taslağında faili ağır suçtan sorumlu olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda saldırı suçları bir devletin gerçekleştirdiği saldırı suçundan ayrı tutulması gerekmektedir. Çünkü fail için Güvenlik Konseyi'nde öngörülen yetkiler hiçbir zaman bir haklı gerekçe olarak kabul edilmemektedir. Saldırı suçları kurum olarak bir devlet tarafından meydana gelmesi sorumluluk bakımından

²²⁸ Erdal, 2010, **a.g.k.**, 63.

²²⁹ G. Werle ve J. Bung (2010b). Concepts, tasks and legitimacy. *Humboldt-University Journal*, s. 1.

²³⁰ N. Hajdin (2015). *Individual criminal responsibility for the crime of aggression: Tracking down the leaders of a state*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Lund: Lund Üniversitesi, s. 25-26.

²³¹ M.C. Kul (2012). *Uluslararası ceza mahkemesi'nin saldırı suçu üzerindeki yargı yetkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, s. 38.

günümüzde tartışmalara neden olmuştur. Çünkü Güvenlik Konseyi'nin dışında diğer önemli uluslararası kurumlar ve topluluklar da bulunmaktadır²³².

Gördüğümüz gibi saldırı suçlarının UCM'nin yargı yetkisine girebilmesi için ciddi tartışmalara sebebiyet vermiştir. Her şeyden önce mahkeme yargı yetkisini kullanabileceği için en az 30 ülkenin bir andlaşma çerçevesinde iradelerinin netleşmesine ihtiyaç duyulmaktadır. 2017 konferansı yapıldıktan sonra taraf devletler tarafından mahkemenin yargı yetkisini etkin bir şekilde kullanılması için bir "Taraf Devletler Kurulu" gerçekleştirilecektir. O Kurul da Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsününün 121. maddesinin 3. fıkrasının öngördüğü şekilde yargı yetkisinin etkinleştirilmesi için bir oylama yapılacaktır. Eğer oylamada, öngörülen neticeye ulaşamadığı takdirde, taraf devletlerin en az 2/3 oy çoğunluğuyla durum netleşecektir²³³. Netleştiğinde, mahkeme yargı yetkisini etkin bir şekilde kullanabilme hakkına kavuşmuş olacaktır. Saldırı suçlarıyla ilgili tam olarak eskide bir tanımlama yapılmamış olsa da artık günümüzde ayrı bir suç olarak Roma Statüsünde yer alması ve kabul edilmesi ceza hukuku alanında çok önemli adımlardan biri olarak düşünülmektedir.

2.6.5.1. Saldırı suçlarının unsurları

2.6.5.1.1. Saldırı suçlarının maddi unsuru

Saldırı suçlarının oluşması için diğer ağır suçlarda olduğu gibi birtakım eylemlerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Her suçun kendine özgü bir işleyiş tarzı da vardır. İlk önce saldırı suçlarının oluşabilmesi için fail hazırladığı plana göre harekete geçmesi benimsenmiştir. Öte yandan, saldırı suçlarının gerçekleşmesi için bir lidere veya etkin bir kişinin olması gerekmektedir. İşte saldırı suçları diğer ağır suçlardan bu niteliğiyle ayrılmaktadır²³⁴.

Saldırı suçları ancak, bir devletin desteği kapsamında meydana gelmesiyle beraber bir devletin başka bir devlete saldırmasıyla varlığını sürdüren müstakil suç olarak karşımıza

²³² D. Drozd (2014). *Responsibility for aggression/ the crime of aggression conference in Campala before and after*. Warszawa: Spoleczna Akademia Nauk yayını, s. 49.

²³³ Emir, 2015, **a.g.k.**, 123.

²³⁴ C. Kreß ve I. von Holtzendorf (2011). Saldırganlık suçunda Kampala uzlaşması. (Çev: O. Erözden). *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(2), s. 42.

çıkılmaktadır. Aynı zamanda saldırı suçları, genel olarak bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı yapılmasıyla birlikte Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ihlal edilmesi çerçevesinde gerçekleşmesi mümkündür. Son olarak devletin müdahil olmadığı durumlarda bu suçun meydana gelmesi imkansızdır²³⁵.

2.6.5.1.2. Saldırı suçlarının manevi unsuru

Genel olarak UCM'nin içerdiği tüm ağır suçların manevi unsuru Roma Statüsünün 30.maddesinde öngörülmektedir. Öte yandan, bazen Roma Statüsünün 30. ve 32.maddeleri tüm suçlara geçerli olmasıyla birlikte saldırı suçlarına da yeni tanımlama yapılmasına rağmen, uygulanacağı mümkün gözükmemektedir²³⁶. Saldırı suçlarının cezai sorumlulukları belli şartlar çerçevesinde ortadan kalkması mümkündür. Bunlardan bir tanesi maddi hata olarak karşımıza çıkmaktadır. Maddi hatada, bir anlamda manevi unsurun olmadığı söz konusu olacaktır. Yani kasıt dahil olmayan eylemlerde cezai sorumluluk da olmayacaktır²³⁷. Öte yandan, eğer fail bir üst makam kişinin emriyle kanunsuz bir emir olduğunu bilmeden saldırı suçunu gerçekleştirdiğinde, sorumlu tutulmayacaktır. Aynı zamanda, emrin de açıkça kanunsuz olmaması durumunda saldırı suçunun fail tarafından meydana gelmesi cezai sorumluluk taşımamaktadır. Ama durum, soykırım ve insanlığa karşı suçlardan farklıdır²³⁸.

Diğer taraftan saldırı suçları, bir liderlik suçu olmak üzere, genel kast kapsamından gerçekleşmesi düşünülmektedir. Saldırı suçları, bir anlamda bir devletin üst düzey makamlarını yürüten kişiler tarafından işlenmesi mümkündür. Çünkü genel olarak saldırı suçları, sıradan bir suç olarak herkesin işleyebilmesi mümkün olan bir suç değildir²³⁹.

2.7. UCM'nin Yargı Yetkisini Harekete Geçiren Yetkiler

2.7.1. Taraf devletler

UCM'nin yargı yetkisini harekete geçirme yetkisi, Roma Statüsünün 13.maddesinde öngörülmüştür. Bu maddeye göre, UCM yargı yetkisini taraf devletin topraklarında Statüde

²³⁵ Kurun, 2013, **a.g.k.**, 43.

²³⁶ N. Weisbord (2013). The mens rea of the crime of aggression. *Washington University Global Studies Law Review*, 12(487), s. 490.

²³⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 32/1

²³⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; madde 33/(b), (c).

²³⁹ Duran, 2013, **a.g.k.**, 402.

kabul edilen suç ve suçların işlendiğinde, taraf devletin Savcı'ya bildirmesi neticesinde duruma karşı müdahale etme hakkına sahip olması benimsenmiştir. Aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın VII. Bölümüne göre Güvenlik Konseyi'nin işlenen ağır suçların Savcı'ya bildirmesiyle Mahkeme harekete geçme hakkına sahip olacaktır²⁴⁰. Öte yandan, belli durumlarda UCM'nin Savcılığı da re'sen harekete geçme hakkına sahiptir. UCM'nin Roma Statüsünün 15.maddesinde, Savcılığın re'sen soruşturma açması konusunda düzenlemeler yapılmıştır.

UCM'nin yargı yetkisine giren suç ve suçların taraf bir devletin egemenliğine ait olan yerlerde işlendiğinde, taraf devlet Roma Statüsünün 14.maddesine göre Mahkeme'nin Savcılığa başvurma hakkına sahip olmasıyla birlikte elindeki belgeler ile meydana gelen olayı desteklemesi gerekmektedir. Bu başvurunun neticesinde, UCM de harekete geçme hakkı kazanarak ve failin yargılanması için yargılama sürecini başlatacaktır²⁴¹. Öte yandan, taraf devletin işgali veya kontrolü altında olan bölgeler de aynı devlete ait olduğu benimsenmektedir. UCM yargı yetkisine giren suçların sorumlularını yargılayabilecektir. Bu bölgelerde suç işleyen kişinin tabi olduğu devletin taraf olup olmadığı hiçbir zaman kişinin yargılanması konusunda engel oluşturamayacaktır²⁴².

2.7.2. Taraf olmayan devletler

UCM söylediğimiz gibi, tam olarak taraf devletlerin egemenliği ve kontrolü altında bulunan yerlerde yargı yetkisini kullanabilmesi için hiçbir engel bulunmamaktadır. Aynı zamanda, Mahkeme'ye taraf olan bir devletin topraklarında yabancı bir kişi tarafından Statüde öngörülen suçların biri veya tümü meydana geldiği takdirde, Mahkeme yargı yetkisini faile karşı kullanabilir. Böyle durumlarda Mahkeme'ye taraf olan devletler uluslararası hukukun evrensel ve tanıdığı ilkelere göre, bağımsız bir şekilde faili gözaltına alma hakkına sahiptir²⁴³. Failin hangi ülkenin vatandaşı olup olmadığı, Mahkeme tarafından yargılanması konusunda hiçbir hukuki gerekçe ve engel sağlayamamaktadır.

²⁴⁰ Bayılıoğlu, 2007b, **a.g.k.**, 83.

²⁴¹ Aydın, 2003, **a.g.k.**, 11.

²⁴² Avcı, 2012, **a.g.k.**, 107.

²⁴³ D. Akande (2003). The jurisdiction of the International Criminal Court over nationals of non-parties: Legal Basis and limits. *Journal of International Criminal Justice*, (1), s. 621.

Diğer taraftan UCM, Statüde belirtilen suçların her birinin veya tamamının meydana gelişine sebep olan herkesi yargılayabilmektedir. Bu nedenle belli durum ve şartlar çerçevesinde UCM yargı yetkisini, ABD'nin vatandaşına kullanabilmesi mümkündür. Öte yandan Amerika'nın bir vatandaşı Mahkeme'ye taraf olan bir devletin topraklarında Statünün içerdiği suçlarının birini işlediğinde, Mahkeme'nin yargı yetkisini kullanabilmesi için engel bulunmamaktadır²⁴⁴. Bazen devletler bu yönden sıkıntılarla karşı karşıya kalması hiç uzak değildir. Çünkü belli durumlar kapsamında bu tür endişelerin örneği günümüzde yaşanmıştır. Böyle olayların daha net anlaşılabilmesi için Türkiye ile Yunanistan arasında adacıkla ilgili yaşanan sorunlar örnek olabilmektedir. Böyle olayların yaşanması neticesinde diğer ülkelerin dikkatli davranmalarına sebebiyet vermektedir²⁴⁵.

Taraf olmayan devletler bazen belirli koşullar çerçevesinde Statünün içerdiği suçların topraklarında işlediğinde, durumu Mahkemeye bir beyanla iletmeleri mümkündür. Durum Mahkemeye iletdikten sonra, taraf olmayan devlet bir taraf olan devlet gibi geçici olarak işbirliği içinde bulunabilir. Önemli olan Mahkeme işlenen suçların hepsine yargı yetkisini kullanabilmesidir. Çünkü Mahkeme bu düzen kapsamında taraf olmayan devletin her türlü kötüye kullanma niyeti varsa engellenmiş olur²⁴⁶.

2.7.3. Güvenlik Konseyi

UCM genel olarak bağımsız ve uluslararası niteliğiyle adaleti sağlamak için kurulan süresiz uluslararası bir adli organdır. BM, Güvenlik Konseyi'ne kendi Andlaşmasının VII. Bölümünde hukuk ilkeleri çerçevesinde çeşitli yetkiler tanımış ve ona göre hareket etmesi istenmiştir²⁴⁷. Güvenlik Konseyi öncelikle Statünün 5.maddesinde öngörülen suçlardan biri veya daha fazlasının işlediği zaman barışın tehdit edildiği ve bozulduğunu tespit etmesi gerekmektedir. Güvenlik Konseyi'nin harekete geçebilmesi ve durumu Savcı'ya belirtebilmesi için daimi üyelerin veto hakkının olduğu şekliyle en az 9 geçici üyenin olumlu oyu ile mümkün kılınmıştır²⁴⁸. Roma Statüsünün 13.maddesinin birinci fıkrasının (b)

²⁴⁴ J. Elsea (2002). International Criminal Court: Overview and selected legal issues. *Congressional Research Service*, s.25.

²⁴⁵ Akduman, 2012, **a.g.k.**, s. 79.

²⁴⁶ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 108.

²⁴⁷ N. Demirel (2013). *BM Güvenlik Konseyi ve uluslararası barışın korunması*. İstanbul: Derin yayınevi, s. 45.

²⁴⁸ Avcı, 2012, **a.g.k.**, 109.

bindinde, Güvenlik Konseyi'nin Savcı'ya başvuru yapabilmesiyle ilgili düzenlemeler benimsenmiştir. Ama Konseyi'n suç duyurusuna göre Statüde bir yapı bulunmamaktadır. Ancak, fail ile ilgili tüm yargı ve yargılama işlemleri tamamen UCM Roma Statüsünün öngördüğü suçlar kapsamında gerçekleşecektir²⁴⁹.

UCM kurulmadan önce işlenen suçların sorumlularını yargılamak için Güvenlik Konseyi'nin çeşitli kararlarıyla EYUCM, RUCM ve birçok mahkeme farklı ülkelerde kurulmuştur. Mahkemelerde alınan kararlar neticesinde uluslararası alanda adaletin daha iyi sağlanması için birtakım başarılar elde edilmiştir. Ama Konsey, UCM'nin kurulması sürecinde hiçbir rol oynayamamasıyla beraber Statüde önemli yetkileri bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi, Roma Statüsünün 16. maddesine göre, devam eden davanın durdurabilmesiyle birlikte kovuşturma veya soruşturması başlamakta olan davaların da 12 aylık bir süre için erteleyebilmektedir²⁵⁰.

Güvenlik Konseyi'ne çağrı yapma yetkisi verildiğine göre, taraf olmayan devletlerin topraklarında işlenen suçların sorumlularını yargılamak için suçun evrensellik ilkesi kapsamında harekete geçmesi için engel bulunmamaktadır. Yani gerçekleşen suçlar aslında insanlığı ilgilendiren bir konudur. Bu nedenle bütün eylemleri yapan veya meydana gelmesine sebep olan herkesin yargılanması gerekmektedir. Çünkü UCM için sorumlunun Mahkeme'nin bağımsız olarak hareket etmesi için mani oluşturamamaktadır. Genel anlamda bütün davalarda ve failin cezalandırılması konusunda Mahkeme'nin yargılama yetkisinin esas alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır²⁵¹.

2.7.4. Savcının resen çağrı yapma yetkisi

Roma Statüsünün 13. ,15. ,53. ve 54. maddelerine göre, belli şartlar kapsamında doğrudan faile karşı soruşturma başlatabilme yetkisine sahiptir. Statüde soruşturma ve kovuşturma kavramları hakkında hangi niteliğe sahip olması konusunda herhangi bir tanımlama yapılmamıştır. Genel olarak soruşturma durumun ciddiyetine göre, belirli bir kişiye yönelik yapılacak birtakım yasal işlemlerdir. Savcı tarafından tüm bilgi ve belgeler

²⁴⁹ Akduman, 2012, **a.g.k.**, 40.

²⁵⁰ L. Moss (2012). The UN Security Council and the International Criminal Court. *Friedrich Ebert Stiftung*, s. 3.

²⁵¹ K. Telli (2015). *Cezasızlık olgusuna karşı Uluslararası Ceza Mahkemesi*. İstanbul: On İki Levha yayınevi, s. 117.

değerlendirildikten sonra haklı ve hukuki bir gerekçenin bulunmadığı takdirde soruşturmasına son verme yetkisine sahiptir²⁵².

Savcı, bilgi ve belgeleri devletlerden, sivil toplum örgütlerinden ve güvenilir tüm kurumlardan isteyebilmesi için hiçbir engel karşısında bulunmamasıyla birlikte Roma Statüsü ve usulüne uygun bir şekilde bilgilerin gizli tutulmasından sorumlu olmaktadır. Savcılık, makul delillerini UCM'nin Yargılama Öncesi Dairesine sunabilir. Ama böyle durumlarda yargı yetkisine sahip olan taraf devlet olaya müdahale edemeyecektir. Bu süreç sürerken, Savcı tarafından da tüm ilgili tarafların bilgilendirilmesi gerekmektedir. İşlenmiş suç ile ilgili olan devletler bu bilgilendirme sürecinde, erteleme taleplerini sunabileceklerdir²⁵³. Öte yandan, Savcının başlatmış olduğu soruşturma, dava veya devam eden davalar Roma Statüsünün 16.maddesine, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının VII. Bölümüne göre, Güvenlik Konseyi tarafından 12 aylık bir süre için durdurularak ertelenmesi mümkündür. İşte Güvenlik Konseyi'nin bu yetkisi bazen UCM'nin yargılama yetkisinin bağımsızlığı konusunda tartışmalar yaratmaktadır²⁵⁴. Diğer taraftan Savcı, topladığı bilgi ve belgeleri inceledikten sonra durumu Yargılama Öncesi Dairesine iletacaktır. Savcının sunduğu talep kabul edildiğinde, ona göre Savcı bir soruşturma yetkisi bularak ve ön incelemeye başlayacaktır²⁵⁵.

2.8. UCM'nde Bakılmakta Olan Hukuki Davalar

2.8.1. Sudan

İç savaş Sudan'da 2003 tarihinde Darfur bölgesinde yaşayan siyahi kabileleriyle hükümet yanlısı olan Cancavit Arapları arasında gerçekleşmiş ve uzun zaman devam etmiştir. Bu çatışmalar, yüz binlerce masum insanların ölümüne, sakatlanmasına, zorla göç etmesine sebep olmasıyla beraber sayısız maddi ve manevi zararların meydana gelmesine neden olmuştur²⁵⁶. Aslında, Sudan'da çıkan çatışmaların temel faktörlerini susuzluk, kuraklık, petrol, kültürel ve etnik nedenler oluşturmaktadır.

²⁵² A.von Bogdandy ve R. Wolfrum (2003). The procedure of the ICC: Status and function of the prosecutor. *Max Planck Yearbook of United Nation Law*, (7), s. 60.

²⁵³ Elsea, 2002, **a.g.k.**, 24.

²⁵⁴ Kurun, 2013, **a.g.k.**, 13.

²⁵⁵ Beyazıt, 2008a, **a.g.k.**, 120.

²⁵⁶ Erdal, 2010, **a.g.k.**, 73.

Sudan’da devam eden iç çatışmalar gün geçtikçe sertleşerek ve işlenmiş olan insanlık dışı suçlar neticesinde 2003 ve 2004 yılları arasında büyük krizlere yol açmıştır. Bu yüzden, Afrika Birliği bölgede güvenlik ve barışın sağlanması için askeri birliklerin göndermesine karar vermiş ve Güvenlik Konseyi de bu krizin barışçıl bir şekilde çözülmesini isteyerek uyarılarda bulunmuştu. Ama yapılan uyarılar Darfur’da yaşanan olaylar ve insanlık dışı eylemlerin önlenmesi için bir işe yaramamış ve durum daha kötüye giderek sıkıntılar artmıştı. Bazı ülkeler çeşitli uyarılarıyla BM’den bir an önce devam eden soykırım suçunun durdurulmasını istemişlerdir²⁵⁷. Afrika Birliği, güvenlik ve barışın sağlanması için binlerce asker Sudan’a göndermesiyle birlikte hükümet de Temmuz 2004 yılında BM İnsan Hakları Gözlemcilerinin ülkeye gelmesine izin vermiştir. Darfur’da, istikrarın bir şekilde sağlanması bölge insanları için her yönden bakıldığında, çok şaşırtıcı hale gelmesi olmuştur. Cancavitlerin Sudan Hükümeti tarafından desteklenmesi ülkede çıkan karmaşaların temel nedeni oluşturmaktadır. Çünkü çatışmalar sırasında maalesef Cancavitler tarafından farklı insanlık dışı eylemlerin yaşanması neticesinde ülkenin geleceği çözülemez sorunlarla karşı karşıya bırakılmıştır²⁵⁸.

Sudan’ın Darfur bölgesinde meydana gelen iç çatışmalar sonucunda 2007’de açıklanan sayılara göre, 450.000 kişinin öldürüldüğünü, 2,5 milyon insanın de yerinden edilerek ve mülteci konumuna düştüğünü belirlenmiştir. Uygulanan şiddetler sadece Darfur ile kalmamış ve komşu ülkeleri de olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Birleşmiş Milletler Sudan Koordinatörü Mükesh Kapila devam eden şiddetin önlenmediği takdirde Ruanda’da olduğu gibi, Sudan’da da bir insancıl felaketinin çıkacağını açıklayarak endişesini duyurmuştur²⁵⁹. Sudan, UCM’nin Statüsünü kabul eden bir ülke değildir. İşte bu nedenle, Mahkeme re’sen sorumluların cezасız kalmaması konusunda soruşturma başlatamamış olmasıyla birlikte duruma müdahale edememiştir. Ancak, UCM, BMGK’nin 31 Mart 2005 tarihinin 1593 sayılı

²⁵⁷ REDRESS (2007). *Accountability and justice for International Crimes in Sudan*. London, s. 21.

²⁵⁸ Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi (2011). *2010 Dünya hak ihlalleri Raporu*. (Ed: A. Küçük, H. Türkan ve E. Öztürk). İstanbul, s. 95.

²⁵⁹ F. Keskin (2009). Darfur: Koruma yükümlülüğü ve insancıl müdahale kavramları çerçevesinde bir inceleme. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 6(21), s. 79.

kararıyla Sudan'ın Darfur bölgesinde işlenmiş olan suçların sorumlularını kovuşturulması, soruşturulması ve yargılanması konusunda harekete geçmiştir²⁶⁰.

İncelemeler süreci bittikten sonra, beraber hareket eden eski Sudan Hükümeti Dışişleri Bakanı Ahmed Mohammad Harun ile Cancavit militanları lideri Ali Muhammad Al Abd-Al-Rahman hakkında UCM tarafından tutuklama kararı çıkmıştır. Ama Sudan Hükümeti, sanıkları ülkede kurulan Darfur Özel Ceza Mahkemesi'nde yargılanacaklarını açıklayarak UCM'ne teslim etmeyeceğini bildirmiştir. Bu nedenle, eski dışişleri bakanı delil yetersizliği neticesinde Mart 2007'de serbest kalmışken, Cancavit militanları liderinin yargılama süreci çeşitli nedenlerden dolayı süresiz bir şekilde ertelenmesi belirlenmiştir²⁶¹.

14 Temmuz 2008 tarihinde, Savcı Luis Moreno Ocampo elinde bulunan kanıtlara göre, UCM'nden Sudan'ın Devlet Başkanı Ömer Hasan El Beşir'in tutuklanmasını istemiştir. UCM'nin Yargılama Öncesi Dairesi 4 Mart 2009 yılında Ömer Hasan El Beşir'in tutuklama emrini vermiştir. Sudan Devlet Başkanı Ömer Hasan El Beşir soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarından sorumlu olduğu iddia edilmiştir. Sadece Sudan'ın Devlet Başkanı ağır suçlardan suçlanan bir başkan değil, aynı zamanda Liberya'daki Charles Taylor ve Sırbistan Devlet Başkanı'na da karşı görevleri devam ederken benzer ithamlar yapılmıştır²⁶². Aynı zamanda Afrika Birliği, Sudan Devlet Başkanı'na karşı UCM'nin aldığı karar ve iddianameye ve adaletin sağlanması konusunda olumlu bakmamıştır. Bu nedenle, Afrika Birliğine üye olan ülkeler Temmuz 2009'da genel bir toplantı gerçekleştirmiş Roma Statüsünün 98. maddesine göre Sudan Devlet Başkanı'nın dokunulmazlığının kaldırılması konusunda işbirliği içinde bulunamayacaklarını açıklamıştır²⁶³.

Öte yandan, UCM yaptığı bir açıklamada elinde yeterli kanıtın bulunduğunu gerekçe göstererek Devlet Başkanı El Beşir'in Sudan ordusunu Sudanlı siyahi kabilelere yönelik askeri operasyonların gerçekleştirmesi için kullandığını vurgulamıştır. UCM yaptığı

²⁶⁰ B. Domaç (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne ilişkin Roma Statüsü'nün Türkiye tarafından kabulünün olası siyasi ve hukuki sonuçları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, s. 65.

²⁶¹ Domaç, 2009, **a.g.k.**, 66.

²⁶² M. Bubna (2010). The ICC's role in Sudan: Peace versus justice. *Institute for Defence Studies and Analyses*, s. 2.

²⁶³ J. D. Van der Vyver (2011). Prosecuting the President of Sudan: A dispute between the African Union and the International Criminal Court. *African Human Rights Law Journal*, (2), s. 684.

yargılama sürecinde, ilk defa görev başında olan bir devlet başkanını soykırım, insanlığa karşı suçları ve savaş suçları gerekçesiyle suçlu bularak ve tutuklama emri veriyor²⁶⁴. Ömer Hasan El Beşir Roma Statüsüne taraf olan ve olmayan Afrika ülkelerinde birtakım ziyaretler gerçekleştirmiştir. UCM'nin uyarılarına rağmen, El Beşir'in gerçekleştirdiği ziyaretler sırasında yakalanmaması konusunda, Malaw, Chad Cumhuriyetlerini işbirliği içinde bulunmadıkları nedeniyle Statünün gerektirdiği kuralların çiğnenmiş ve başarısız olduğunu açıklamıştır. UCM sadece taraf olan ülkeleri uarmamış, taraf olmayan ülkeleri de BMGK'nin aldığı 1593 kararını hatırlatarak El Beşir'in tutuklanma konusunda işbirliği içinde olmalarını isteyerek uyarılarda bulunmuştur²⁶⁵.

4 Mart 2009 tarihinde Sudan Devlet Başkanı hakkında UCM tarafından tutuklama kararı çıkartılmıştır. Tutuklama kararı Sudan'ın Lahey'de bulunan büyükelçiliğine teslim edilmiş ve durumu bildirmiştir.²⁶⁶ Sudan Büyükelçiliği UCM'ne taraf olmadıkları ve yargı yetkisinin tanımadıkları gerekçesiyle kararı reddederek kabul etmemiştir.

2.8.2. Uganda

Afrika kıtasının belli ülkelerinde maalesef çeşitli nedenlerden dolayı uzun zamandan beri çatışmalar devam etmektedir. Bu çatışmalar yüzbinlerce kişinin ölümüne sebep olmasıyla birlikte sayısız manevi ve maddi zararlar o bölgede yaşayan insanlar için bırakmaktadır. Uganda'da diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi çatışmalar Tanrının Direniş Ordusu (TDO) ile yönetim arasında yaşanmaktadır.

Uganda'da çatışmalar bir anlamda Devlet Başkanı Yoveri Museveni'nin 1986 tarihinde başa gelmesinden hemen bir sene sonra patlak vermiştir. Devlet bir yandan ülkede federal sistem isteyen Tarının Direniş Ordusuyla, diğer yandan ise ülkede bulunan isyancılarla çatışmaktadır. Uganda'da gerçekleşmekte olan çatışma ve şiddetler komşu ülkelerde bir şekilde sıçramış ve çeşitli olayların yükselmesine neden olmuştur. Her iki tarafın birbirine karşı direnmesi durumu daha da kötüye sürüklemiştir. Ülkede çeşitli etnik gruplar yaşamakta

²⁶⁴ G.P. Barnes (2011). The International Criminal Court's ineffective enforcement mechanisms: the indictment of President Omar Al Bashir. *Fordham International Law Journal*, 34(6), s. 1602.

²⁶⁵ M. Şimşek (2015). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Sudan. *Research Gate*,s. 160.

²⁶⁶ M. Bayram (2016). Sudan'ın etnopolitik sorunlarını besleyen faktörlerin tarihsel bir analizi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (16), s. 218.

olup da 31 milyon nüfustan yüzde 10'unu Bugandalar teşkil etmektedir²⁶⁷. Joseph Kony, 1987 tarihinde Tanrının Direniş Ordusu örgütünü kurmuştur. Bu örgüt genel olarak ülkenin kuzey kısmında devlete karşı çatışma başlatmıştır. Çatışmalar sırasında 10 bin kişi hayatını kaybetmesiyle beraber 25 bin çocuk, büyük kısmı öğrenci kaçırılmış ve çeşitli katliamlar onlar tarafından zorla gerçekleşmiştir. 1,5 milyondan fazla insan evlerini terk etmek zorunda kalmış ve binlerce kadın cinsel saldırıya uğramıştır²⁶⁸.

Son yıllarda, Uganda Hükümeti 20 yıllık milli yıkıcı iç çatışmaların sona erdirmesi için TDO ile müzakereye gireceğini açıklamıştır. Gerçekleşen müzakereler bir yere kadar iyi sonuçlar vermiş, ama işlenen ağır suçların sorumlularının cezalandırılması konusunda sık sık sıkıntıya uğramıştır. 2005 yılında, UCM, TDO'nun birkaç liderinin hakkında insanlığa karşı suçları ve ağır suçlar işledikleri gerekçesiyle suçlu bulunarak tutuklama emri çıkartmıştır. Uganda, UCM'ne taraf bir ülkedir. Aynı zamanda, Tanrının Direniş Ordusuna karşı ve onların işledikleri suçları Mahkeme'ye ileterek ve 2003 tarihinde dava açmıştır²⁶⁹. Uganda Hükümeti dava açmasına rağmen, yaptığı açıklamalarda, TDO'nun geleneksel adalet çözümü olarak halktan özür dilediği takdirde açtığı davanın da kapatacağını ve hapis cezası almadan affedileceklerini söylemiştir.

Öte yandan Uganda Hükümetinin açtığı dava konusunda son zamanlarda TDO'nun acımasızca yok etme veya büyük yenilgiye uğratmak için onların büyük liderlerinin soruşturulması ve yargılanması söz konusu olarak algılanmıştır. Aynı zamanda Uganda Hükümetinin ülkenin kuzeyinde TDO'na karşı yürüttüğü askeri operasyonlar ve gerçekleştirdiği müzakerelerin da barış andlaşması konusunda gereken başarıyı elde edememiştir. Uganda'nın yıllık bütçesinin yüzde 35 ila 50'si uluslararası bağışlarla sağlanacaktır. Uganda'nın Hükümeti, hep muhalif ve yerel liderler tarafından ülkenin kuzeyinde bulunan sıkıntıların çözülmediği için eleştirilerek iktidarın sonlanmasını istemişlerdir²⁷⁰. Devlet Başkanı Museveni genel olarak hep askeri operasyonu tercih etmiştir.

²⁶⁷ Ankara Üniversitesi (2009). *Afrika Gündemi*. (ED: M. Fırat vd.). Ankara: Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 20.

²⁶⁸ Domaç, 2009, **a.g.k.**, 66-67.

²⁶⁹ A.K.A. Greenawalt (2009). Complementarity in crisis: Uganda, alternative justice, and the International Criminal Court. *Virginia Journal of International Law*, 50(1), s. 108.

²⁷⁰ S.M.H. Nouwen ve W.G. Werner (2011). Doing justice to the political: the International Criminal Court in Uganda and Sudan. *The European Journal of International Law*, 21(4), s. 948.

Bu nedenle gerçekleşen müzakerelerden olması gereken sonuç çıkmamış ve uzlaşmaya varılamamıştır.

UCM 2005 yılında, Uganda Hükümetinin talebinden sonra TDO'nun mensuplarına karşı Joseph Kony dahil olmak üzere, beş kişiye dava açarak tutuklama kararı çıkartmıştı. En son yayınlanan raporlara göre, sanıkların üçü ölmüş, dördüncüsü sanık Dominic Ongwen Orta Afrika Cumhuriyeti'nde bulunan ABD güçlerine teslim olmuş ve Ocak 2015 tarihinde UCM'ne verilmiştir. Joseph Kony'nin de hayatta olduğu söylenmektedir²⁷¹.

İnsanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından suçlanan Dominic Ongwen 21 Ocak 2015 tarihinde UCM Gözaltı Merkezine nakledilmiştir. Adı geçen sanığın suç onaylama duruşması 21- 27 Ocak 2016 tarihleri arasında UCM Başkanlığı koltuğunda yapılmasıyla birlikte 23 Mart'ta Ongwen'in dosyası Savcılık tarafından Yargılama Öncesi Dairesine sunulmuş ve kabul edilmiştir. Daha sonra yargılama sürecinin sürdürülmesi için Yargılama Dairesine teslim edilmiştir. Mahkeme Başkanlığı tarafından 2 Mayıs 2016 tarihinde Dominic Ongwen davası hakkında IX Yargılama Dairesi oluşturmuş ve sanık da Mahkeme'nin gözaltında bulunmaktadır²⁷².

2.8.3. Orta Afrika Cumhuriyeti

Orta Afrika Cumhuriyeti, bağımsızlığını Fransa'dan 1960 yılında kazanmıştır. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde tarihin farklı dönemlerinde farklı darbeler yaşanmıştır. Bu darbeler ülkenin ekonomisini, siyaset sistemini, insanların hayatını, ülkedeki barış ve güvenliği olumsuz bir şekilde derinden etkilemiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti, bulunduğu coğrafya noktası bakımından komşu ülkelerde güvenliğin sağlanıp sağlanmaması konusunda çok önemlidir. Çünkü bu ülkede güvenliğin, barışın, siyasi istikrarın sağlanması bir bakımdan komşu ülkelerde bunların sağlanması anlamına gelmektedir²⁷³. Bazen bu ülkede savaştan gruplar tarafından Sudan'a, Çad'a ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne yönelik birtakım saldırılar zaman içerisinde gerçekleşerek ve tehlike yaratmaktadır. Bu ülkede nüfusun çoğu tarımla meşguldür. Ama sonu belli olmayan olaylar yüzünden işsizlik oran oldukça

²⁷¹ A. Arieff, L. P. Blanchard ve T. F. Husted (2015). The Lord's Resistance Army: The U.S. response. *Congressional Research Service*, s. 7.

²⁷² International Criminal Court [ICC] (2016a). *Case Information Sheet*. Hague, s. 2.

²⁷³ V. Barbelet (2015). Central African Republic: Addressing the protection crisis. *Overseas Development Institute*, s. 3.

yüksektir. Öte yandan, yeraltı zenginliği bakımından altın, elmas, uranyum ve petrol yatakları ülkenin farklı bölgelerinde bulunmaktadır. İşte bu zenginliği yüzünden tarih boyunca batılı ülkelerin ilgisini kendisine çekmiş, yıkıcı iç savaşlara meydan olarak yüz binlerce masum insanın ölümüne neden olmuştur²⁷⁴.

Orta Afrika Cumhuriyeti, aslında en çok askeri ve siyasi krizlerden etkilenen bir ülkedir. Bu ülkede, şiddetler 1996/97 yıllarında daha da artmıştı. Aynı zamanda dini gruplar ve aydın insanların arasında bulunan güvensizlik bu tür olayların daha yıkıcı olması ve istikrarın sağlanmamasına neden olmuştur. Ülkenin çoğu kısmı isyancılar tarafından işgal edilmiş ve başkente doğru ilerlenmiştir²⁷⁵.

2003 tarihinde, Jean-Pierre Bemba Gombo Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde gerçekleşen seçimlerde devlet başkanının dört yardımcısından biri olarak seçilmiştir. Bemba Gombo bu görevi üstlenmeden önce Kongo Kurtuluş Hareketi'nin başkanlığını yapmaktaydı. Kongo Kurtuluş Hareketi 26 Ekim 2002 ve 15 Mart 2003 tarihleri arasında çeşitli örgüt ve milis gruplara karşı savaşmıştır. Jean-Pierre Bemba Gombo 2003 tarihinde, Francois Bozize'nin gerçekleştirecek darbe girişiminin önlenmesi ve Eski Devlet Başkanı Ange- Félix Patassé'ye yardımcı olmak için Orta Afrika Cumhuriyeti'ne, Kongo Demokratik Cumhuriyeti tarafından gönderilmiştir. Çatışmalar sırasında, Bemba Gombo'ya ait olan milisler tarafından insanlığa karşı suçlar, savaş suçlarının işlenmesiyle birlikte binlerce kadın tecavüz saldırısına uğramıştır. Bu nedenle, Savcı Luis Moreno Ocampo'nun başlattığı soruşturması 22 Mayıs 2007'de tamamlanmış ve Jean-Pierre Bemba Gombo hakkında tutuklama kararı çıkmıştır²⁷⁶.

Genel olarak bu savaşların çoğu Kongo, özellikle Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yoğunlaşmasıyla beraber birtakım ağır suçların işlenmesine de neden olmuştur. Bu nedenle, Jean-Pierre Bemba Gombo, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin talebi ve işbirliği neticesinde 2004 yılında UCM Savcılık Bürosu tarafından insanlığa karşı ve savaş suçlarından suçlanmıştır²⁷⁷.

²⁷⁴ G. Tüysüzoğlu (2014). Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki iç savaşın nedenleri ve bölgesel yansımaları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), s. 113.

²⁷⁵ Bertelsmann Stiftung (2016). *Central African Republic country report*. Gütersloh, s. 2.

²⁷⁶ International Federation for Human Rights (2009a). *ICC the International Criminal Court's first years*. Paris, s. 14.

²⁷⁷ H. Goodell (2011). The greatest measure of deterrence: A conviction for Jean-Pierre Bemba Gombo. *Selected Works*, s. 7.

Aslında, Kongo Kurtuluş Hareketi, Joseph Kabila'nın babası olan Kongo'nun Eski Devlet Başkanı Laurent Desire Kabila'ya karşı savaşmak için kurulmuş ve 1998 ile 2006 yıllarında ülkede devam eden sıcak çatışmalara katılmıştır. Bir çatışma daha Jean-Pierre Bemba Gombo seçimi kaybettikten sonra Kinşasa'da Joseph Kabila birlikleriyle gerçekleştirmiş ve yenilmesiyle son bulmuştur. Artık can güvenliği olmadığı için 2007'de Portekiz'e gitmek zorunda kalmış, en sonunda Belçika'da yakalanmış ve yargılanması için UCM'ne teslim edilmiştir²⁷⁸. 15 Haziran 2009 tarihinde, Yargılama Öncesi Dairesi II, Savcılık tarafından Jean-Pierre Bemba Gombo hakkında iddia edilen suçlara ilişkin delillerin yeterli olduğunu kabul ederek davayı UCM'nin Yargılama Dairesine yönlendirmiş ve duruşma süreci da 22 Kasım 2010 yılında başlamıştır²⁷⁹. 21 Mart 2016 tarihinde, yapılan duruşmada, Jean-Pierre Bemba Gombo'ya iddia edilen suçların hepsi Yargılama Dairesi III yargıçları tarafından oybirliğiyle kabul edilmiştir. UCM ilk kez komuta sorumluluğu teorisi çerçevesinde sanığın yargılanmasına tanıklık ediyor. Öte yandan, çatışmalar sırasında, Kongo Kurtuluş Hareketi'nin işlediği suçlar ve yapmaya çalıştığı durumlar yargıçlar tarafından tespit edilmiş, bu suçların işlenmemesi için uygun önlem veya gereken ceza milislere verilmemiştir. En sonunda, Jean-Pierre Bemba Gombo'yu, Yargılama Dairesi VII 18 yıl hapis cezasına çarptırmıştır. Bemba Gombo'nun avukatı 18 yıl cezanın haksız olduğu söyleyerek müvekkilinin 8 yıl gözüaltına geçirdiğini savunmuştur. Ama Savcılık, suç ağırlığının cezasını 25 yıldan fazla olduğunu açıklayarak ve yargıçların verdiği cezayı en uygun olarak savunmuştur. İşte 18 yıllık ceza, hem savunma hakkını, hem savcılık itirazlarını temyiz etmektedir²⁸⁰.

2.8.4. Demokratik Kongo Cumhuriyeti

Bu ülke, neredeyse Afrika kıtasının ortasında yer almasıyla birlikte Cezayir'den sonra ikinci büyük ülke sıfatını kıtada taşımaktadır. Genel olarak Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC), siyasi, ekonomik ve sosyal hayatının varlığını ister koloni döneminde ister diğer dönemlerde farklı sıkıntılarla sürdürmektedir.

²⁷⁸ Ankara Üniversitesi, 2009, **a.g.k.**, 27.

²⁷⁹ Goodell, 2011, **a.g.k.**, 8.

²⁸⁰ <https://www.ijmonitor.org/jean-pierre-bemba-gombo-background/> (Erişim Tarihi: 08.01. 2017).

DKC, 1960 yılında Belçika'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra büyük güçlerin ilgisini çekmesiyle beraber benzeri olmayan çatışmalarla karşı karşıya kalan bir ülkedir. ABD, Afrika kıtasında Sovyetler Birliklerinin bölgede egemenliklerinin engellenmesiyle birlikte yeraltı zenginliklerden faydalanması için ülke ismini Demokratik Cumhuriyeti'den Zaire'ye değiştiren Joseph Desire Mobutu'yu başa getirmek için hep yardım etmiştir²⁸¹. Joseph Desire Mobutu iktidara geldikten sonra ülkenin unutmadığı bir diktatör haline dönüşerek tek partili hükümetini kurmuştur.

Düzensizlik ve uyuşmazlıklar sadece DKC'nde devam etmiyordu. Ruanda'da 1994 tarihinde, iç savaşlar başlamıştır. Bu iç çatışmalar neticesinde onbinlerce insan ülkelerini terk ederek sıkıntıyla pençeleşen Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne mülteci olarak sığınmışlardır. Joseph Desire Mobutu hükümeti istikrarsızlık nedeniyle çok fazla uyuşmazlık ve karmaşalara dayamadığıyla kalmamış, 1997 tarihinde, Laurent- Desire Kabila tarafından devrilmiştir. Laurent- Desire Kabila iktidarı geldikten sonra, onunla beraber eski rejime karşı savaşan müttefikler 1998 yılında, Ruanda ve Uganda desteğiyle kendi içlerinde çatışmaya başlamıştır. Ama Zimbabwe, Angola, Çad ve Sudan askeri birliklerinin yeni rejime destek olması sonucunda, geçici olarak tehditle bertaraf edilmiş ve ülkenin doğu bölgesinde savaş olduğu gibi varlığını sürdürmüştür²⁸². Bu yıkıcı dış kaynaklı iç savaşlar devam ederken, Devlet Başkanı Laurent- Desire Kabila tüm muhaliflerle bir an önce barışın sağlanması konusunda birtakım görüşme ve müzakerelerin gerçekleştirilmesine karar vermiştir. Kabila, muhaliflerle barışın hakim olması için görüşmelerini başarılı bir şekilde devam ettirmiş ve isyancılarla ateşkes antlaşması imzalamış, maalesef gereken sonucu vermemiştir. Bu antlaşmadan bir sonuç çıkmadığına göre, çatışmalar daha kuvvetli derecede ülkenin doğu bölgesinde oldukça sertleşmiş ve binlerce masum insanların ölümüne neden olmuştur. Uganda ile Ruanda, Laurent- Desire Kabila iktidarına karşı, muhalifleri açık bir şekilde destek vermesi uzun sürememiştir. Görüşlerin farklılaşmasından sonra, onların desteklediği isyancılar arasında birtakım problemlerin çıkması konusunda katkı sağlamıştır. Öte yandan,

²⁸¹ Ö. Sençerman (2014). Demokratik Kongo Cumhuriyeti Doğusundaki iç çatışmalara çevresel güvenlik perspektifinden bir bakış. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(2), s. 44.

²⁸² Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi (2012). *Demokratik Kongo Cumhuriyeti*. Ankara, s. 11.

Laurent-Desire Kabila 2001 yılında, bir darbe girişimi ve suikast nedeniyle hayatını kaybediyor, iktidar da oğlu Joseph Kabila'ya teslim veriliyor²⁸³.

Yeni Devlet Başkanı Joseph Kabila sunduğu önerileri kapsamında 2002 tarihinde, Güney Afrika'da bir antlaşmanın imzalanmasıyla beraber 2003 yılında, barışın gelmesi ve herkesin hükümete olabilmesi için dört devlet başkanı yardımcısı da onun tarafından atanmıştır²⁸⁴. 2003 tarihinde, geçiş dönemi hükümetinin kurulmasının temel hedeflerinde barışın sağlanması, demokrasinin inşa edilmesi ve herkesin hükümete özgürce katılabilmesi gibi başlıklar bulunmakta olup da Joseph Kabila'nın da devlet başkanı olarak 2006 seçimleri yapılanaya kadar kalması benimsenmiştir. Ama bütün bunlar, ülkede iç çatışmanın durması anlamına kesin olarak gelmiyordu. Çünkü ülkenin belli kısımlarında çatışmalar devam ediyordu. Aynı zamanda, güvenliğin olmadığı için seçimin de yapılmaması için protesto ve gösteriler gerçekleşiyordu. Diğer taraftan ise, Avrupa Birliği (AB) 2005 yılında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin isteğiyle dört yıllık bir süre için hukuk ve demokrasinin engelsiz yönetmesi konusunda bir danışma misyonu oluşturmasıyla katkıda bulunmuştur²⁸⁵.

41 yılın ardından Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, ilk kez 30 Temmuz 2006'da birçok partinin katılımıyla bir seçim gerçekleşmiş ve Joseph Kabila halk tarafından seçilmiştir. Seçimin daha iyi, şeffaf ve adil yapılması için diğer ülkeler tarafından 450 milyon dolar yardım sağlanmıştır. Ama seçim de ülkede devam eden istikrarsızlık, krizler, uyuşmazlıklar ve karmaşalar için maalesef bir çözüm olamamıştır. Vatandaşlar her günlerini üzücü olaylar, çatışmalar ve çeşitli hastalıklarla başlatmasıyla beraber BM ve diğer güçlü ülkelerin sessiz kalması durumun en kritik yönü haline gelmişti²⁸⁶. Bu istikrarsızlıklar neticesinde, toplam 3.4 milyon insan evlerini bırakırken, 1.5 milyondan fazla insan da ülkenin kısmen güvenli yerlerine mülteci olarak yaşamlarını kritik şartlar çerçevesinde sürdürmeye devam etmektedir. Öte yandan, hükümetin zayıflığı isyancılar ve diğer terör örgütleri için ülke zenginliklerinin kaçakçılığı konusunda iyi ortam sağlamıştır²⁸⁷.

²⁸³ S. Atvur (2009). Kongo krizi hakkında bir değerlendirme. *Stratejik Araştırmalar Dergisi.*, s. 136.

²⁸⁴ Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012, **a.g.k.**, s. 12.

²⁸⁵ Atvur, 2009, **a.g.k.**, 137.

²⁸⁶ Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012, **a.g.k.**, 14.

²⁸⁷ Sençerman, 2014, **a.g.k.**, 138.

Geçmiş yıllarda Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, meydana gelen suçların sorumlularını yargılamak için uluslararası toplumlar ve diğer devletler yardımcı olacaklarını söylemiştir. Öte yanda, ülkede işlenen zulüm ve suçların sorumlularının cezalandırılmasının yeni kurulan UCM'ne düşeceğini açıklamış ve mahkemenin durumla ilgilenmesini vurgulamışlardır. Ama Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde devam eden uyuşmazlıklar özellikle adalet sisteminin zayıflığı yüzünden hükümet suçluların cezalandırılması konusunda bir şekilde isteksiz ve sessiz kalmıştır. Bu nedenle, suçluların yargılanması için UCM'ne ihtiyaç duyulduğu uluslararası toplumlar tarafından benimsenmektedir. UCM'nin Savcısı Luis Moreno-Ocampo, 2003 yılının Temmuz ayından, 2003 Temmuz ayına kadar ülkenin Ituri bölgesinde, aşiretler çatışmalarında 5000 kişiden fazla insanın öldürüldüğünü açıklayarak ve durumun da yakından takipçisi olduğu söylemiştir²⁸⁸. Aslında, işlenen suçların sorumlularının yargılanması ülkede egemenlik ilkesi bakımından gerekmektedir. Bazen ülkeler durumun ciddi veya ülkede devam eden istikrarsızlıklar nedeniyle failerin cezasız kalmaması için UCM'nin müdahale etmesini son çare olarak uygun görürler.

Savcı Luis Moreno- Ocampo yaptığı açıklamada Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde devam eden çatışmalar yüzünden durumun vahim olduğunu ifade etmiş ve herhangi bir soruşturmada bulunmamıştır. Çünkü hükümetin soruşturma konusunda kararlı ve istekli olması gerekmektedir. Hükümet de Mart 2004 yılında, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin topraklarında, 1 Temmuz 2002 tarihinde Roma Statüsünün yürürlüğe girdiği günden itibaren işlenen bütün suçlar hakkında soruşturmanın başlatılmasını isteyerek Mahkeme'ye başvurmuştur²⁸⁹. UCM'nin Savcılığı, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin başvurusundan hemen sonra, 23 Haziran 2004 yılında ülkede işlenen suçların sorumluları hakkında soruşturma başlatmıştır. Bu soruşturma neticesinde, beş büyük milis liderleri; Thomas Lubanga Dyilo, Germain Katanga, Mathieu Ngudjolo Chui, Bosco Ntaganda ve Callixte Mbarushimana UCM'nin Savcılığı tarafından suçlu bulunmuştur. UCM, hepsinin hakkında çeşitli bölgelerde işledikleri suçlar nedeniyle hukuki davalar açmıştır. Thomas Lubanga Dyilo Kongo Vatandaşlar Birliğinin (UPU) lideri olarak savaş suçları, cinsel kölelik, kasıtlı

²⁸⁸ Human Rights First (2003). *The Demokratik Republic of the Congo: Ravaged by conflict, human rights atrocities and impunity*. New York, s. 4.

²⁸⁹ The American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court (2006). *The current investigation by the ICC of the Situation in the Democratic Republic of the Congo*. New York, s. 6-7.

öldürme gibi suçlardan UCM kurulduktan sonra 26 Ocak 2009 tarihinde yargılama süreci başlayan ilk kişidir. Germain Katanga, Ituri'nin Vatanserverler Direniş Cephesinin komutanı ve Mathieu Ngudjolo Chui de Milliyetçi ve Entegrasyon Cephesine ait büyük bir komutandır. Her ikisinin de Ituri bölgesinin Bogoro köyünde işledikleri insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, cinsel kölelik, kasıtlı öldürme, on beş yaşın altındaki çocukları aktif bir şekilde çatışmalarda kullanma gibi suçlarından Mahkeme tarafından yargılanma süreci ve ilk duruşmaları 24 Kasım 2009 yılında başlamıştır²⁹⁰. Öte yandan, Bosco Ntaganda, savaş suçlarıyla on beş yaşın altındaki çocukları askerliğe alıp aktif bir şekilde çatışmalarda kullanmaktan suçlanmaktadır. Ama o DKC Ordusu'nun üst düzey komutanı olduğunu gerekçe göstererek kendini savunmuştur. Aynı zamanda, Ruanda Kurtuluşunun Demokratik Güçlerinin yöneticilerinden biri olan Callixte Mbarushimana Kivu kentinde ve ona ait olan bölgelerde gerçekleşen savaş suçlarıyla insanlığa karşı suçlardan sorumlu tutularak suçlu olarak tanınmaktadır. Adı geçen sanık Fransa'da yakın tarihte yakalanmış, Ruanda vatandaşı olmak üzere, Demokratik Kongo ve Orta Afrika Cumhuriyetlerinde işlenen ağır suçlardan dolayı yargılanması için UCM'ne teslim edilmiştir²⁹¹. Ama Callixte Mbarushimana yönelik açılan dava UCM'nin Yargılama Öncesi Dairesi tarafından reddedilerek 23 Aralık 2011 yılında, serbest kalmıştır²⁹².

UCM'nin Yargılama Dairesi II tarafından bir karar yayınlanmıştır. O kararda dört sene önce başlatılan Germain Katanga ve Mathieu Ngudjolo Chui hakkındaki davaların yasal olarak yeniden biçimlendirilmesi nedeniyle durdurulması açıklanmıştır. Öte yandan, Yargılama Dairesi 18 Aralık 2012 tarihinde, Mathieu Ngudjolo Chui'nin Bogoro saldırısında Lendu muharıplerinin komutanı olmadığını tespit ederek beraat kararı vermiş ve 21 Aralıkta serbest bırakılmıştır²⁹³.

Thomas Lubanga Dyllo 12 Mart 2012 tarihinde gerçekleşen duruşmada Yargılama Dairesi tarafından savaş suçları ve on beş yaşın altındaki çocukları çatışmalarda aktif bir

²⁹⁰ S. Horovitz (2012). DR Congo: Interaction between international and national judicial responses to the mass atrocities. *Domac*, s. 37.

²⁹¹ Horovitz, 2012, **a.g.k.**, 38.

²⁹² <https://www.icc-cpi.int/drc/mbarushimana> (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

²⁹³ E. Gekker (2014). Rape, sexual slavery and forced marriage at the International Criminal Court: How Katanga utilizes a ten-year-old rule but overlooks new jurisprudence. *Hastings Women's Law Journal*, 25(1), s. 123.

şekilde kullanmaktan suçlu bulunmuştur. 12 Temmuz 2012 yılında yürütülen duruşmada 14 yıllık bir hapse çarptırılmış olmasıyla beraber 1 Aralık 2014 tarihinde, İstinaf Dairesi tarafından kabul edilmiştir. 19 Aralık 2015'te, Thomas Lubanga hapis cezasını çekmek için Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin cezaevlerinin birine nakledilmiştir²⁹⁴.

2.8.5. Libya

Libya Afrika kıtasının kuzeyinde yer almakla beraber Akdeniz sahillerinin hemen hemen tam orta kısmında bulunmaktadır. Bu ülkenin batısında Cezayir ve Tunus, doğusunda Mısır, güneyinde Nijer ve Çad, güneydoğusunda Sudan sınır oluşturmaktadır. Libya geniş petrol yataklarına sahip olması sayesinde kıtanın zengin ülkeleri arasında yer almaktadır²⁹⁵.

Libya da orta doğu ülkeleri gibi büyük aktörlerin ilgisini kendine çeken bir ülkedir. Bu ülkede kalan muhalifler hızlı ve sessiz bir şekilde kitleleri bir araya getirerek diğer uluslararası güçlerle birlikte kendi yollarını çizmeye çalışmışlardır. 1969 tarihinde, kansız askeri bir darbe ile iktidara el koyan Muammer Kaddafi otuzuna gelmeden ülkede karşısında olan tüm tarafları tasfiye ederek ülkenin önemli siyasi figürü haline gelmiştir²⁹⁶. Bu darbe ile ülkede krallık, Kral 1. İdris'in devrilmesiyle son bularak cumhuriyet kurulmuştur. Libya 1975 yılında, Arap Ekonomik Birliği Konseyi'ne üye olarak Arap dünyasını bütünleşmeye çağırmış ve çeşitli tepkilere sebep olmasının yanında bir anlamda Muammer Kaddafi'nin yalnız kalmasına yol açmıştır. Öte yandan, 1980'de sadece petrolden 22 milyar dolar geliri olan Libya 1981/84 yılları arasında Amerikan güçleri tarafından Libya'nın bombalanması sonucunda petrol geliri 5 milyar dolara düşmüş ve hükümet de beklemediği siyasi krizlerle karşı karşıya kalmıştır²⁹⁷.

1988'de, Pan Am şirketinin yolcu uçağı Londra-New York seferini gerçekleştirmesi sırasında, İngiltere'nin Lockerbie kasabasında infilak ederek düşmüş, 11 kasabalı dahil toplam 270 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu uçağın düşmesinin nedenlerini araştırmak için geniş kapsamlı bir çalışma başlatılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, olayın bir bombalı

²⁹⁴ <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga> (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

²⁹⁵ Birleşmiş Markalar Derneği (2012). *Libya ülke raporu*. İstanbul, s. 4.

²⁹⁶ E. Kekilli (2014). 17 Şubat Devrimi'den haftar darbe girişimine Libya siyaseti. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Dergisi*, (99), s. 9.

²⁹⁷ N. Ceviz (2011). Libya tarihine kısa bir bakış. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 3(27), s. 89.

saldırı olduğu ortaya çıkmıştır. Yürütülen 3 yıllık istihbarat çalışmalarından sonra, Libya'nın Dış İstihbarat Servisi'nde görevli olan Abdel Bassett Al-Megrahi ve Khalifah Fhimah olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle ABD ve İngiltere failerin yargılanması için iade edilmesini istemiş, Libya Hükümeti tarafından bu talep kabul edilmemiştir²⁹⁸. Bu olaylardan sonra, ABD, İngiltere ve Fransa'nın hareket geçmesi neticesinde BM tarafından Libya'ya karşı birtakım ambargo 1993 tarihinde uygulanmıştır. Aynı zamanda Libya bir Ortadoğu ülkesi olarak sahip olduğu stratejik konumu ve petrol yatakları nedeniyle ciddi bir şekilde büyük güçler tarafından tarih boyunca dikkatle izlenmiş ve Arap Baharı'ndan tahmin edilemeyecek kadar şiddetle etkilenmiştir²⁹⁹.

Libya da diğer ülkelerin olduğu gibi bir ulus devleti olmamasıyla beraber çeşitli kabilelerden oluşan bir ülkedir. Genel olarak Arap ülkeleri demokrasiyle tanışması konusunda birbiriyle benzer sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. Aslında, Arap Baharı Tunus'ta 17 Aralık 2010 yılında, Muhammed bin Buazizi'nin kendi üzerine benzin dökerek yakmasıyla başlamış olan bir süreç olarak tüm Arap ülkelerini farklı düzeylerde derinden etkilemiş ve hatta hükümetlerin devrilmesine neden olmuştur. Zaman içerisinde komşu ülkelerde ciddi bir şekilde yansımış ve yıllar baskı altında yaşayan halklar ayaklanmaya başlamıştır. Tam olarak Libya'da bu süreç 17 Şubat 2011 yılında, patlak vermiş ve yüz binlerce insan sokaklara dökülerek hükümeti karşı ayaklanmışlardır³⁰⁰. Arap Baharı genel olarak yolsuzluk, ekonomik sıkıntılar, halkların demokrasiden yoksun kalması, kayırmacılık ve siyasi iktidarın babadan oğula geçmesi gibi nedenler bu hareketin arkasında bulunmaktadır. Öte yandan, 2008 küresel ekonomik krizden Mısır, Yemen, Tunus, Suriye ve Fas bu süreçten ciddi derecede zarar görmüş ve 2010 yılında, gıda ve enerji fiyatlarının yükselmesiyle iç krizler daha da artarak beklemeyen huzursuzluklara neden olmuştur. Suudi Arabistan, Libya ve Cezayir gibi ülkeler doğal kaynakları sayesinde elde edilen gelirler hep

²⁹⁸ G. Doğan ve B. Durgun (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel süreç ve demokratikleşme kavramı çerçevesinde bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), s. 73.

²⁹⁹ Z. Akbaş ve Z. Arslan Düzgün (2012). Libya'daki Arap Baharı'na yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist bir yaklaşım. *Dergi Park Akademik*, 8(2), s. 66.

³⁰⁰ Z. Akbaş ve Z. Arslan Düzgün, 2012, **a.g.k.**, 68.

yönetime yakın olan taraflara paylaşılması neticesinde vatandaşların mahrum kalması toplumda iktidarlara karşı olumsuz duyguların yansımalarına bir zemin hazırlamıştır³⁰¹.

17 Şubat 2011 tarihinde, bu süreç Afrika kıtasının en büyük petrol yataklarına ve doğalgaz rezervlerine sahip olan Libya'da başlamıştır. Halkın ayaklanması neticesinde bütün yatırımcılar ülkeyi bırakmak zorunda kalmasıyla beraber hükümet başta olmak üzere, geniş kapsamda manevi ve maddi zararların meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu ayaklanmalar, protestolar ve sonradan iç çatışmaya dönüşen hareketler sonucunda Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin ölümüyle rejim 23 Ekim 2011'de son bulmuştur³⁰². Libya, diğer Arap ülkelerinden daha tehlikeli ve şiddetli bir şekilde bu süreçten etkilenmiştir. Çünkü birtakım ağır suçların işlenmesiyle birlikte ülkenin devlet başkanı bile muhalifler tarafından yakalanarak, yargılanmadan vahşice öldürülmüştür. Şiddetli çatışmalar ve protestolar ülkenin dört bir yanını sararak şehirlerin işgal edilmesiyle günümüze kadar devam eden yıkıcı bir iç savaşın çıkmasına neden olmuştur³⁰³.

Libya'da ayaklanmalar sürerken, hükümete bağlı güçler protestocuların bastırılması için her türlü çabayı göstermiştir. Bu direnmeler sırasında, birçok insan farklı illerde hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu süreç ve iç çatışmalar sırasında her düzeydeki görevlilerin yargılanması ve tek tek cezalandırılması imkansızdır. Çünkü onlar da haklı ve haksız nedenleriyle aynı toplumun bir parçasını oluşturmaktadır³⁰⁴. Öte yandan, çatışmalardan sonra yeni göreve gelen ve Kaddafi döneminde görev yapan devlet görevlileri arasında zaman zaman uyuşmazlıklar olmuştur. Bazen muhalifler tarafından eski rejimin bürokratları ve silah kullanan güvenlik güçlerinin yargılanmaları istenmiştir. Ama devlet bir şekilde böyle isteklere evet dememiş ve intikam saldırılarının önlenmesi konusunda önemli olduğunu vurgulamıştır³⁰⁵.

³⁰¹ İ. Göçer ve S. Çınar (2015). Arap Baharı'nın nedenleri, uluslararası ilişkiler boyutu ve Türkiye'nin dış ticaret ve turizm gelirlerine etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), s. 54.

³⁰² Göçer ve Çınar, 2015, **a.g.k.**, 60.

³⁰³ D. Buzkıran ve H. Kutbay (2013). Arap Baharının Türkiye'ye olan ekonomik ve sosyal etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), s. 152.

³⁰⁴ M. E. Yılmaz (2012). Kaddafi sonrası Libya'da Siyasal Dönüşüm. İstanbul: Akademik Orta Doğu Dergisi, s. 3.

³⁰⁵ E. Efeğil (2013). Ortadoğu'daki gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye. *Orsam*, 5(59), s. 13.

Uluslararası Ceza Mahkemesi, önsözünde açıkladığı gibi uluslararası toplumu bir bütün olarak kabul ederek ağır suçların meydana gelmesi neticesinde, dokunulmazlık ilkesini sona erdirebilir olması amacına göre kurulmuştur. Ulusal yargıların alternatifi olarak tamamlayıcı ilkesi kapsamında yetkisini suçluların cezasız kalmaması için kullanabilmesi Roma Statüsünde mümkün kılınmıştır. Bu nedenle, UCM'nin tanımladığı suçların her biri gerçekleştiği zaman tamamlayıcı ilkesi bakımından devletler, BMGK veya Mahkeme'nin harekete geçmesi gerekmektedir³⁰⁶.

26 Şubat 2011 yılında, BMGK'nin oybirliğiyle aldığı 1970 kararıyla Muammer Kaddafi başta olmak üzere, diğer yetkilerle ilgili hukuki davası UCM'ne taşınmış ve haklarında soruşturma başlatılmıştır³⁰⁷. 27 Haziran 2011 tarihinde, Seyfülislam Kaddafi, Muammer Kaddafi ve Abdullah Al-Senussi hakkında UCM tarafından Roma Statüsünün 7. maddesinin 1. fıkrasının (a) ve (h) bentlerine göre, insanlığa karşı suçlarından sorumlu tutularak yakalanma kararı çıkartılmıştır. Mahkeme'nin bu kararına karşı, Libya'nın yetkileri bu davaların kabul edilebilirlik ilkesine karşı olduğunu söyleyerek itirazlarda bulunmuştur³⁰⁸. Öte yandan, UCM ile Libya'nın işbirliği içinde olmasına rağmen, bazı Libyalılar Seyfülislam Kaddafi, Abdullah Al-Senussi ve diğer sanıkların yerel mahkemelerde yargılanmalarını istemiştir. Diğer taraftan, Muammer Kaddafi'nin yargısız sokakta infaz edilmesi dikkat çekicidir. Çünkü, diğer sanıkların can güvenliği, yargılama sürecinin sıkıntısız ve sanıklara ait gereken temel hakların korunması konusunda, Kaddafi'nin yargısız infazi, birtakım soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur³⁰⁹. 22 Ekim 2011 yılında, Devlet Başkanı Muammer Kaddafi isyancılar tarafından öldürüldükten tam bir ay sonra hakkında açılan dava da düşmüştür.

Seyfülislam Kaddafi 2015 yılında, idam cezasına çarptırıldığı ortaya çıkmıştı. Ama Fransa'ya ait olan Kanal 24 France'te telefonla bağlanıp konuşan Avukat Kerim Khan müvekkilinin serbest kaldığı ve güvenli yerde olduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda,

³⁰⁶ Chatham House (2014). *The International Criminal Court and Libya: Complementarity in conflict*. London, s. 2.

³⁰⁷ J.J. Liolos (2012). Justice for Tyrants: International Criminal Court warrants Gaddafi Regime crimes. *Boston College International and Comparative Law Review*, 35(2), s. 594.

³⁰⁸ Chatham House, 2014, **a.g.k.**, 3.

³⁰⁹ Liolos, 2012, **a.g.k.**, 598.

müvekkilinin UCM tarafından yargılanamayacağını söyleyerek kendi ülkesinde mahkeme önüne çıktığını vurgulamıştır³¹⁰.

³¹⁰ <http://www.ntv.com.tr/dunya/kaddafinin-oglu-seyful-islam-serbest-birakildi,I89TQ2qKLEqjVDB9sf4UcQ> (Erişim Tarihi: 20. 01. 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFGANİSTAN'DA DIŞ KAYNAKLI BİTMİYEN İÇ SAVAŞLAR

VE UCM'İN ÜYELİĞİNE GİDEN SÜREÇ

3.1. Genel bir Bakış

Denize kıyısı olmayan Afganistan'ın başkenti Kabil'dir. Afganistan'ın kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın yer almasıyla birlikte doğusunda Çin, güneyinde Pakistan ve batısında İran sınır oluşturmaktadır³¹¹. Afganistan dağlık bir ülke konumunda olmasıyla beraber farklı kültürleri içermektedir. Bu ülkede, diğer coğrafyalarda olduğu gibi Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler ve başka küçük etnik gruplardan oluşmaktadır. Zaman içerisinde ülkede yeraltı zenginlikleri bulunduğu için dış güçlerin müdahaleleri neticesinde dil, etnik yapı ve bölge gibi farklılıklar darbe ve iç savaşların çıkmasına neden olmuştur. Afganistan'da, geçimin temel kaynağını tarım ve hayvancılık teşkil etmektedir. Afganistan coğrafi olarak dünya haritasının önemli bir noktasında yer alışı, yeraltı zenginlikleriyle tarih boyunca bir şekilde büyük güçlerin ilgisini kendine çekerek günümüze kadar gelmiştir³¹². Bu ülke bağımsızlığını 1919 yılında İngiltere'den kazanmıştır. Afganistan farklı etnik grupların bulunduğu bir ülke olduğu için 10'dan fazla konuşulan dil bulunmaktadır. Afganistan Anayasasınının 16. maddesine göre Peştunca ve Darice Afganistan'ın resmi dilleri olarak kabul edilmektedir. Diğer diller ise konuşulduğu bölgelerde üçüncü resmi dil olarak geçerlidir. Afganistan'da halk tarafından konuşulan dillerin oranına dikkat edilirse, Darice %50, Peştunca %35, Özbekçe-Türkmence %11 ve %4 diğer etnik gruplar tarafından kullanılmaktadır. Afganistan bir anlamda tarihsel ve kültürel benzerliğiyle Orta Asya'nın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır³¹³.

3.2. Sovyetler Birliği ve Afganistan Müdahalesine Giden Süreç

³¹¹ <http://www.ozelliklerinedir.com/afganistan-ulkesi-ozellikleri/> (Erişim Tarihi: 01. 02. 2017).

³¹² E.M. Apak (2009). *Uluslararası hukukta müdahale kavramı ve Türkiye'nin Somali ve Afganistan'a düzenlenen uluslararası müdahalelerdeki yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, ss. 77-78.

³¹³ M. Büyükbaş (2006). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a müdahalesi ve Afganistan'da oluşturulan yeni yönetim yapısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta : Süleyman Demirel Üniversitesi, s.7.

Ruslar güneyin sıcak denizlerine ulaşmak için Orta Asya ülkelerini tek tek işgal ederek diğer büyük güçler ile sürekli mücadele içinde bulunmuştur. İngiltere, Hindistan'ın kuzeyine doğru ilerlerken, Sovyetler Birliği de güneye doğru sınırlarını genişletmeye devam etmiştir. Afganistan, dünya haritasının önemli bir noktasında yer aldığı için Rusya'da Bolşevik Devrimi'nin başarıyla gerçekleşmesinden sonra 1917 tarihinde Vladimir Lenin'in gündemine girmiştir. Ruslar Kral Emanullah Han'a İngiltere'ye karşı çeşitli alanlarda destek vermiştir. O dönemlerde Afganistan'ın başkenti olan Kabil'de bir telgraf idaresiyle radyo istasyonu da Ruslar tarafından kurulmuştur³¹⁴.

Birinci Dünya Savaşı Avrupa'da patlak verdikten sonra doğrudan İngiltere'nin askeri gücünü olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Afganlar bu fırsatı değerlendirmek için Nisan 1919 yılında İngilizler'e karşı bağımsızlık savaşını başlatmıştır. Bu savaşlar neticesinde İngilizler zor durumda kalmış ve ordularının geri çekilmesine karar vererek Afganistan'ın bağımsızlığını 8 Ağustos 1919 yılında yapılan antlaşma ile kabul etmişlerdir³¹⁵. Kral Emanullah Han Afganistan'ı bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra 12 Eylül 1919 tarihinde Sovyetler Birliğiyle dostluk antlaşmasını imzalamıştır. Aynı zamanda ülkenin gelişmesi ve modernleşmesi konusunda bazen Mustafa Kemal Atatürk ile siyasi, askeri ve bilimsel alanlarda işbirliği içinde bulunmuştur³¹⁶.

Joseph Stalin 1953 tarihinde öldükten sonra iktidara Nikita Kruşçev'in geçmesiyle Rusya'da yeni bir dönem başlamıştır. Kruşçev yayılmacı politikasını bırakarak diğer devletler ile genelde hep işbirliği içinde bulunmuştur. Afganistan'ın dönem Başbakanı Muhammad Davud Han 1954'te Moskova'yı ziyaret etmiş ve birtakım büyük projelere imza atılmıştır. Moskova'da projeler imzalandıktan sonra Afganistan'da şehirler arası yollar ve köprüler yapılmaya başlamıştır. Daha sonra dönemin başbakanı olan Muhammad Davud Han, Sovyetler Birliği'nin desteği ve kansız bir darbe girişimiyle 1973 yılında amcasının oğlu olan Kral Muhammad Zahir Şah'ı devrederek iktidara el koymuş ve cumhuriyet ilan

³¹⁴ S. Öztürk (2015). *11 Eylül saldırıları ve Afganistan müdahalesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, s. 8.

³¹⁵ H. Şeyhanlıoğlu (2004). *11 Eylül sonrası değişen dünya dengelerinde Afganistan*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, s. 22.

³¹⁶ Şeyhanlıoğlu, 2004, **a.g.k.**, 23.

edilmiştir³¹⁷. Muhammad Davut Han cumhuriyeti kurduktan sonra aynı zamanda ülkenin devlet başkanı ve başbakanı olarak tarafsızca yeni bir siyasi yol izlemeye başlamıştır. Muhammad Davut Han'ın takip ettiği siyaset ve yeni görüşünden Sovyetler Birliği oldukça rahatsız olmuştur. Sovyetler Birliği zaman içerisinde Afganistan'ın Ordusunun üst düzey pozisyonlarında kendilerine yakın olan komutanları rahat bir şekilde yerleştirmeyi başarmıştı. Hatta Sovyet danışmanların Afganistan'ın Savunma Bakanlığında kolayca bulunması hiç şaşırtıcı değildi. Öte yandan darbe girişiminde katkıda bulunan Sovyetler Birliği'ne yakın olan General Abdülkadir, Nur Muhammad Taraki ve Babrak Karmal, Davud Han'ın izlediği siyasete karşı tepki göstermişlerdir³¹⁸.

Muhammad Davud Han yeni anayasa çıkartmak için bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon uzun zaman çalışmalarını yoğun bir şekilde yürüterek yeni anayasayı Ocak 1977'de hükümete sunmuştur. Davud Han yeni anayasanın halk tarafından kabul edilmesi için parlamento niteliğinde olmayan Loya Cirge³¹⁹ Meclisi'ni davet ederek söz konusu olan anayasayı istediği gibi kabul ettirmiştir. Çıkan yeni Anayasanın 40. maddesinde devletin artık tek parti ile yönetilmesi ve partinin de devlet tarafından kurulması öngörülmüştü. Yeni anayasa kabul edildikten sonra Muhammad Davud Han, Hizb-i İnkılab-i Milli (Ulusal Devrim Partisi) adı altında bir partinin kurulmasına karar vermiştir. Böylece Afganistan'da diğer partilerin varlığı ve faaliyetleri Muhammad Davut Han döneminde sonlandırılmıştır. Faaliyet gösteren solcu, sağcı ve tüm siyasi partilerin önde gelen isimleri hapse atılmasıyla birlikte gizli idamların gece tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiştir³²⁰. Pakistan'a kaçan ve sığınan İslami liderler tarafından ülkenin belli bölgelerinde hükümete karşı birtakım örgütlenmelerin oluşturulmasıyla faaliyete geçmişlerdir. Aslında bu faaliyetler Pakistan Hükümeti ve diğer İslami örgütlerin desteğiyle ancak mümkün olmuştur. Diğer taraftan

³¹⁷ Öztürk, 2015, a.g.k., 9.

³¹⁸ Büyükbaş, 2006, a.g.k., 42.

³¹⁹ Loya Cirge (لویه جرگه) Afganistan'ın tarihinde uzun geçmişi vardır. Loya Cirge geleneksel olarak çeşitli problemler özellikle aşiretler ve kabilelerin içinde çıkan sıkıntıların çözülmesi için tarih boyunca uygulanmış ve uygulanmay -devam etmektedir. Loya Cirge esas olarak aşiretler, din adamları ve bölgede söz sahibi olan insanların bir araya gelmesiyle toplanmaktadır. Loya Cirge ilk kez Afganistan'ın kurucusu, Sadozay ailesinden ve Abdali aşiretinden olan Ahmad Şah Dürrani'nin zamanında 1747 yılında gerçekleşmiştir. O günden sonra Afganistan'da çıkan tüm anayasalarda yerini almıştır. Hatta Afganistan'ın 2004 Anayasa'nın altıncı bölümü tam olarak Loya Cirge'ye tahsis edilmiştir.

³²⁰ M.A. Saaie (2009). *Afganistan'da siyasi partiler tarihçesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, s. 91.

Demokratik Halk Partisi ve onun dışında olan solcular da hükümete karşı mücadelelerini başlatmışlardır. Hemen hemen ülkenin her bölgesinde ayaklanmalar neticesinde Muhammad Davud Han'ın yönetimi zor durumda kalmıştır. İşte bu nedenle Demokratik Halk Partisi Nur Muhammad Tarraki önderliği altında, Sovyetler Birliği'nin desteğiyle Nisan 1978 yılında başa geçmiş, Davut Han ve ailesi darbeciler tarafından acımasızca öldürülmüştür³²¹.

3.2.1. Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali

Darbenin başarıyla gerçekleşmesinden sonra 30 Nisan 1978 tarihinde başa gelen solcular bir açıklama yaparak ülkenin Afganistan Devrimci Konseyi tarafından yönetileceği belirtilmiştir. Yeni rejimin önderi olan Nur Muhammad Taraki Devrim Konseyi'yle ülkenin devlet başkanı olmuştur. Ama ülkenin gerçek aktörü onun yardımcısı ve dışişleri bakanı olan Hafizullah Emin olmak üzere, bozulan ilişkiler tekrar hızla gelişmeye başlamıştır³²². Demokratik Halk Partisi'nin başa gelişiyle Afganistan'ın iki asır boyunca takip ettiği tarafsızlık politikasına son verilmiştir. Afganistan'ın yeni iktidarı tarihte benzeri olmadığı bir şekilde Sovyetlere yakınlaşmış ve iki taraflı ilişkiler her alanda gelişmiştir. Günlük hayatta hükümet tarafından kültürel ve geleneksel olarak birtakım programlar uygulanmaya başlamış ve topluma yanlış yansımaları olmuştur. Bu programların uygulanması, Afgan kültürü ve İslam dinine uygun olmadığı için hükümete karşı dış güçlerin desteğiyle gösteriler yapılmıştır. Bu gösteriler hükümet tarafından güç kullanılarak bastırılmıştır³²³.

Diğer yandan Sovyetler Birliği de Afganistan Hükümetine göstericilerin bastırılması konusunda destek olmuştur. Sovyetler Birliği Afganistan'da devam eden siyasi süreçten mutlu olmalarıyla beraber 24 Aralık 1979 yılında havadan ve karadan ülkeye girmek için harekete geçmişlerdir³²⁴. Sovyetler Birliği'nin Antonov uçakları askeri birlikleriyle ilk inişlerini 24 Aralık akşamı, Kabil uluslararası havalimanına yapmıştır. Diğer taraftan Demokratik Halk Partisi'nin teşkilatının içinde ciddi sorunların baş göstermesi Sovyetler ve diğer muhalif grupların rahatlıkla faaliyet gösterebilmelerine zemin hazırlamıştır. Bu iktidar mücadeleleri sonucunda Devrim Konseyi başkanı olan Nur Muhammad Taraki, yardımcısı

³²¹ Saaie, 2009, **a.g.k.**, 96-97.

³²² M. Sever ve E. Kılıç (2001). *Düşmanımı arayan savaş*. İstanbul: Everest yayınları, s. 6.

³²³ Öztürk, 2015, **a.g.k.**, 12.

³²⁴ Şeyhanlıoğlu, 2004, **a.g.k.**, 27.

ve dışişleri bakanı olan Hafızullah Emin tarafından gizli bir şekilde öldürülmüştür. Hafızullah Emin başa geldikten sonra ülkede devam eden huzursuzluk, güvensizlik ve gizli idamlar giderek artmıştır. Emin çok fazla iktidarda kalmamıştır. Sovyetler Birliği tarafından Amerika'nın Merkezi İstihbarat Teşkilatının ajanı olmakla suçlanıp onların yıllarca hayal ettiği sıcak sulara inme fırsatını kaybetmemek için özel komandolarının devreye girmesiyle 27 Aralık 1979'da sessizce öldürülmüştür³²⁵.

Hafızullah Emin öldürüldükten sonra Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de bulunan Babrak Karmal, radyo vasıtasıyla bir açıklama yaparak Devrim Konseyi ve Afganistan güvenlik güçlerinden asayişin sağlanmasını istemiştir. Karmal'ın konuşması o gecede birkaç kez peş peşe yayımlanmasıyla birlikte Demokratik Halk Partisi başkanlığına getirildiği, Devlet Başkanı Emin'in de idam edildiğini vatandaşlara bildirmiştir. Babrak Karmal'ın Kabil'e gelişi 1 Ocak 1980 yılında sağlanmıştır. Babrak Karmal 1 Ocak'ta yaptığı konuşmada, Afganistan'da barış, eşitlik, parlak gelecek ve ülkede yaşayan milliyetlerin arasında kardeşliğin pekiştirmesi konusunda çalışacağını açıklamıştır. Diğer taraftan Hafızullah Emin'in Devrim Konseyi tarafından Afganistan halkına karşı işlediği suçlardan dolayı cezalandırılmış olduğunu vurgulamış ve yeni iktidarın da sorunların çözümü konusunda ciddi çalışmalar yapacağına da değinmiştir³²⁶. Babrak Karmal Demokratik Halk Partisinin genel başkanı ve devlet başkanı koltuğuna oturduktan sonra yeni bir kabinenin oluşmasına karar vermiştir. İlk önce Nur Ahmad Nur, Tümgeneral Adülkadir, Yarbay Aslam Vatancar, Yarbay Gül Aka kendi yerlerini Devrim Konseyi Başkanlığında almışlardır. Devlet Başkanı Yardımcısı Esadullah Serveri, Sultan Ali Keşmand Başbakan, Savunma Bakanı Muhammad Rafi, İçişleri Bakanı Seyid Muhammad Gulabzoy, Dışişleri Bakanı Muhammad Dost, diğer bakanlıklar, yani Karmal'a yakın olan kişiler görevlerini üstlenmişlerdir. Brejnev başta olmak üzere, Almanya, Moğolistan, Vietnam, Bulgaristan gibi birçok ülkelerden kutlama mesajları Kabil'in yeni yönetimine gönderilmiştir³²⁷.

³²⁵ A. Aydın (2010). *Afganistan'da Taliban hareketinin ortaya çıkışı ve mezhebi görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, s. 8.

³²⁶ K. Erman (2013). *Afganistan'da Sovyet nüfuzu ve işgali (etkiler ve sonuçları)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 185.

³²⁷ Erman, 2013, **a.g.k.**, 186.

Sovyetler Birliği işgal sırasında her gün askeri birliklerinin sayısının artırmasına devam etmiştir. Bu askerlerin sayısı kısa zaman içerisinde 85 binden 150 bine yükselmiştir. Kısa sürede askerlerin muazzam bir şekilde takviye edilmesi uzun vadeli Afganistan'da olacaklarının işaretini vermiştir³²⁸. Sovyetler Birliği her zaman Afganistan Hükümetinin yanında olup barış ve güvenliğin sağlanması için Afganistan'a geldiklerini ulusal ve uluslararası medyalarda bildirmiştir.

3.2.2. Sovyetlere karşı uluslararası tepkiler ve İslami hareketlerin başlanması

Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesi dünyada farklı şekillerde tepkilere neden olmuştur. BMGK'ne duruma müdahale etmek için ilk önce Çin başvuruda bulunmuştur. Güvenlik Konseyi'nde 5-9 Ocak 1980 tarihlerinde peş peşe gerçekleşen altı toplantıda mesele ele alınmış ve Rusya evet oyu kullanmadığı için uzlaşma sağlanamamıştır. İşte bu nedenle 9 Ocak'ta Güvenlik Konseyi'nin 462 sayılı kararı ile mesele Genel Kurul'a olağanüstü toplantının gerçekleşmesi için yönlendirilmiştir. Yapılan toplantılarda BM Genel Kurulunun aldığı karar 18 ret, 18 çekimser ve 104 olumlu oyla kabul edilmiştir. Bu kararda Sovyetler Birliği'nden, Afganistan'ın egemenliğine, toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına saygı gösterilmesi, Afgan halkının kendi kaderlerinin kendilerine bırakılması istenmiştir³²⁹.

28 Aralık 1979 tarihinde Babrak Karmal Sovyetler Birliği'nin desteğiyle ülkenin devlet başkanı olmuştur. Ama halk Kabil'in her tarafında Sovyetler Birliği'ne ait olan askerlerin dolaşmasından oldukça rahatsızlanmıştır. Afganistan'da siyasi süreçten o dönemde İran özellikle Pakistan hiç memnun değildi. Sovyetler Birliği'nin işgaline karşı ilk eylem Şubat 1980 tarihinde esnaf ve devlet memurlarının ilan ettiği genel grev ile patlak vermiştir. Daha sonra Afganistan'ın tarihinde kanlı olay olarak bilinen Afgan öğrenciler tarafından yapılan yürürüş ile tam bir krize dönüşmüştür. Gün geçtikçe kriz büyümüş, hatta Nisan 1981 yılında Kabil ve ülkenin diğer illerinde silahlı çatışmaların meydana gelmesine neden olmuştur³³⁰. Şehirleri birbirine bağlayan otoyolları ulaşıma kapanmıştır. Genel olarak bu çatışmalara

³²⁸ M. A. Salihy (2014). *Afganistan'da iktidar mücadelesi ve dış müdahaleler, 1973-2014*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 40.

³²⁹ Şeyhanlıoğlu, 2004, **a.g.k.**, 28.

³³⁰ Büyükbaş, 2006, **a.g.k.**, 49.

toplumun her kesimi kralcı, laik, köktendinci ve ülkede bulun herkes tek başına bile yurdunu Sovyetler Birliği'nden kurtarma anlayışıyla mücadeleye iştirak etmişlerdir. Diğer yandan Pakistan'da sığınan İslamcı örgütler cihat düşüncesiyle çatışmalara ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan Hükümeti'nin verdiği destek ile ön plana çıkmışlardır. Pakistan'ın Peşaver kentinde sığınmacı Sünni Afganlardan toplam yedi hizb (parti) oluşmuştur. Hizb-i İslami³³¹ (İslam Partisi), Cemiyet-i İslami³³² (İslam Cemiyeti), Hizb-i İslami³³³ (İslam Partisi), Hizb-i İttihadi İslami³³⁴ (İslam-i Birlik Partisi), Harekatı İnkilabi İslami³³⁵ (Devrimci İslam Hareketi), Mahaz-i Milli İslami³³⁶ (Afganistan Milli ve İslami Karşılık Partisi) ve Cephe-i Necati Milli Afganistan³³⁷ (Afganistan Milli Kurtuluş Cephesi) olmak üzere, mücadelelerini Sovyetler Birliği'ne karşı sürdürmüşlerdir. Afganistan'daki Şii'lere ait hizb de İran Hükümeti'nin himayesi altına girerek ve devam eden iç çatışmalarda aktif rol almıştır³³⁸. Dolayısıyla, Pakistan İç Hizmetleri İstihbarat Örgütü tarafından yardımı alabilmesi için yedi

³³¹ Bu Partinin önderi Gulbuddin Hekmatyar'dır. 1975 tarihinde Hekmatyar tarafından Pakistan'da kurulmuştur. Hezb-i İslami Partisi radikal ve sert bir düşünceye sahiptir. Afganistan'daki diğer İslamcı partilere karşı olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu Partinin taraftarları güney, güneydoğu ve azınlık olarak ülkenin diğer bölgelerinde bulunmaktadır. Saaie, 2009, **a.g.k.**, 108.

³³² Cemiyet-i İslami ılımlı bir düşünceye sahiptir. Bu parti Afganistan'da Sovyetlere karşı devam eden savaşlara aktif rol almıştır. Bu Partinin lideri ilahiyatçı ve bir süre Kabil Üniversitesi'nde hocalık yapan Burhanuddin Rabbani'dir. Kendisi Mısır'ın El-Ehzer Üniversitesi'nde eğitimini bitirmiştir. Ö. Çınarlı (2009). *Afganistan'daki iç savaş ve dış müdahale (1989-2001)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s. 75.

³³³ Bu Parti 1979 yılında Mevlevi Yunus Halis önderliğinde aynı isim altında Hizb-I İslami'den ayrılarak kurulmuştur. Yeni partinin kurulmasının nedeni ise sosyal farklılıklar ve daha önemlisi Sovyetlere karşı daha etkin bir şekilde mücadelelerini sürdürmek için ayrıldıklarını açıklamışlardır. Halis, Darbe ile başa gelen Muhammad Davud Han döneminde diğer İslamcılar ile birlikte ülkeyi terk etmeye mecbur kalmış ve Pakistan'da siyasi hayatına devam etmiştir. Çınarlı, 2009, **a.g.k.**, 76.

³³⁴ Bu Parti 1980 yılında Suudi Arabistan ve Pakistan desteğiyle Kahire'de ilahiyat bölümünde doktora yapmış olan Abdurrah Resul Sayyaf liderliğinde temellendirilmiştir. Sayyaf 1974 tarihinde Davud Han hükümeti tarafından hapse gönderilmiştir. Ancak Hafızullah Emin döneminde ikisi aynı köy ve akrabalık bağı olduğundan dolayı bir şekilde idamdan kurtulup Pakistan'a kaçmayı başarmıştır. S. H. Yusofi (2013). *Afganistan'da Siyasi Partiler (1990-2010)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, s. 94.

³³⁵ Mevlevi Muhammad Nabi Muhammedi liderliğinde kurulan bir partidir. Muhammedi Afganistan'ın güneyinde geniş arazilere sahip olmasıyla beraber Sovyetler döneminde devam eden savaş sırasında 15,000 ila 25,000 militana yakın bir direnişçi grubunu Sovyetlere karşı komuta etmiştir. Çınarlı, 2009, **a.g.k.**, 71.

³³⁶ Mahaz-i Milli İslami Partisi Pakistan'da Pir Seyit Ahmad Geylani liderliğinde kurulmuştur. Bu parti diğer partilere göre Afganistan'ın hemen hemen tüm merkezi rejimleriyle yakın bağ kurmayı başarmıştır. Diğer yandan Geylani'nin tüm başarılarına kraliyet ailesiyle yapmış olduğu evlilik büyük avantajlar sağlamıştır. Aynı zamanda bu partinin üst düzey üyeleri batı üniversitesinden mezun olmuş ve Peştun milliyetçiliği görüşüne sahip oldukları söylenmektedir. Yusofi, 2013, **a.g.k.**, 96.

³³⁷ Pakistan'da kurulan partilerin çoğu İslami grupların arasında oluşan koalisyonların kalıntısıdır. Bu Parti 1978 yılında Suudi Arabistan'ın yardım ile Sibgatullah Mucaddadi önderliğinde Mekke'de kurulmuştur. Aynı zamanda Mücahitler davetiyle Pakistan'a gelen Mucaddadi İslamcı partileri kısmen bir araya getirmeyi başarmıştır. Daha sonra Suudi Arabistan ve Pakistan desteğiyle ilk geçici Cumhurbaşkanı da seçilmiştir. Yusofi, 2013, **a.g.k.**, 95.

³³⁸ Büyükbaş, 2006, **a.g.k.**, 50.

partinin birinde yer alması gerekmektedir. Aksi halde yardımın sağlanması mümkün değildi. Diğer yandan Pakistan- Afganistan sınırlarının her iki tarafında Peştunların çoğunlukla yaşadığı ve Peştun milliyetçiliğini önlemek için Peştunlardan oluşan partiler her zaman Pakistan’da birbirinden uzak tutulmuştur. İşte bu nedenle her yedi partinin faaliyet yapmasına hükümet tarafından izin verilmiş ve parti birbirine karşı gün geçtikçe radikalleşmiş, hatta zaman zaman onların arasında birtakım uyuşmazlıklar da yaşanmıştır³³⁹. Ancak, Pakistan Hükümeti partilerin ülkede bir karmaşa çıkartmaması için böylece onları kontrol altına alabilmiştir. Diğer taraftan Pakistan, Afganistan’da devam eden çatışmalardan nasıl karlı çıkacağını bir anlamda bu partiler ile sağlamıştır.

3.2.3. ABD’nin Afganistan işgali konusunda oynadığı rol

Aslında Sovyetler Birliği’nin Afganistan bataklığına girmesine ABD, gizli politikası çerçevesinde zemin hazırlamıştır. İşte bu neden ile John Foster Dulles, ABD’nin dönem Başkanı Dwight D. Eisenhower tarafından Sovyetlerin yayılmasını Ortadoğu ve Güney Asya’da engellemek için görevlendirilmiştir. Bu sırada Pakistan, İran ve Türkiye bulacakları askeri yardım karşısında sessiz ve Afganistan’ın yalnız kalması konusunda ikna olmuşlardır. Diğer yandan Afganistan’da, Sovyetler Birliği’nin desteğiyle başa gelen yöneticiler ne kadar zor da olsa Amerika ile ilişkilerinin bozulmasını istememiştir³⁴⁰. Çünkü ABD varlığını Soğuk Savaş döneminde güçlü bir şekilde Afganistan’ın güney kısmında uyguladığı elektrik ve iletişim projeleri kapsamında sürdürmeyi başarmıştır. Aynı zamanda Sovyetler de Kabil Havaalanının inşasıyla beraber ülkenin kuzey bölgelerinde bir takım projeleri hayata geçirmeye çalışmışlardır. Böylece ABD ve Sovyetler Birliği rekabetlerini projeler çerçevesinde Afganistan’da sürdürmüştür. Öte yandan, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’da takip ettiği siyaset eski rakibi olan İngiltere’nin hoşuna gitmemiştir³⁴¹. Bir anlamda Soğuk Savaş nedeniyle gelişmemiş ülkeler ciddi zararlar görmüştür.

Diğer taraftan Sovyetler Birliği genel olarak Afganistan’da havalimanı ve karayollarının yapılması konusunda oldukça özen göstermişlerdir. Çünkü Ruslar yıllarca

³³⁹ Çınarlı, 2009, **a.g.k.**, 69.

³⁴⁰ Q. Muhtat (2011). *S.S.C.B. 'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgalinden 2001 ABD müdahalesine giden süreçte uluslararası ortamda Afganistan'ın konumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 30.

³⁴¹ Erman, 2013, **a.g.k.**, 111.

hayal ettiği sıcak denizlere ulaşmak için tankların geçebileceği yolların yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu düşünmüşlerdir. Böylece Sovyetler Birliği'nin yerli askeri araçlarının Pakistan sınırlarına ulaşması 1978 yılında iki gün içerisinde mümkün hale gelmiştir³⁴². Afganistan o dönemlerde istekli olmasına rağmen, hiçbir zaman ABD tarafından gereken yardımı bulamamış ve üstüne Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a gelmesi için bir anlamda gelecekte kurduğu planlar kapsamında ortam hazırlamıştır. Bu nedenlerden dolayı Afganistan sonu bitmeyen iç çatışmalar ve çeşitli sıkıntılar ile karşı karşıya kalmıştır³⁴³.

3.2.4. Sovyetler birliğinin Afganistan'dan çekilmesi ve iç savaşın başlaması

Soğuk Savaş döneminde büyük güçler vekalet savaşlarını öne sürdükleri için radikal İslamcılar aracılığıyla yürütmeyi başarmış ve Afganistan'ı bir Vietnam olması için gereken her türlü adımı atmışlardır. Diğer taraftan ABD, "Yeşil Kuşak" adıyla bilinen proje kapsamında tüm radikal İslamcılarını Sovyetlere karşı Suudi Arabistan ve Pakistan vasıtasıyla bir araya getirerek askeri alanda önemli destekler sağlamıştır. Dünya çapından bir araya gelen İslamcılar "Mücahit" adına yani "Allah adına savaşan kişiler" olarak bu projenin gerçekleşmesi için Sovyetlere karşı gereken mücadeleyi vermiştir³⁴⁴. Böylece ABD sistem sahibi olarak, Pakistan eğitim ve lojistik alanda destek olarak, Suudi Arabistan ise parasal ve hareketin meşrulaştırması konusunda sağladığı desteğiyle Sovyetlere karşı bir "yıpratma savaşını" yürütmeyi birlikte başarmışlardır.

Mihail Gorbaçov 1985 yılında iktidara gelmesiyle birtakım değişimlere neden olmuştur. Gorbaçov hiç zaman kaybetmeden bir an önce Sovyetler Birliği'nin Afganistan bataklığından çıkması için harekete geçmiştir. Sovyetler Birliği yeni stratejileri çerçevesinde diğer ülkelerde olduğu gibi Afganistan'dan çekilmeden önce Babrak Karmal'ın yerine kendilerine yakın olan Dr. Muhammad Necibullah Ahmadzai'yi 1987 tarihinde başa getirmişlerdir. Dr. Necibullah Ahmadzai Afganistan'ın devlet başkanı olduktan sonra İslam'a, Afgan değerlerine uygun, çok taraflı bir anayasa ve Mücahitler ile birlikte koalisyon hükümeti kuracağını açıklamıştır³⁴⁵.

³⁴² Şeyhanlıoğlu, 2004, a.g.k., 26.

³⁴³ Muhtat, 2011, a.g.k., 31.

³⁴⁴ M. Şahin (2008). ABD'nin " Müslüman" savaşçıları. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 3(1), s. 46.

³⁴⁵ Muhtat, 2011, a.g.k., 44.

Diğer yandan ABD, Afgan yetkilerinin istekli olmasına rağmen, hiçbir zaman gereken yardımı temin etmemesiyle beraber sürekli Mücahitleri eğitmiş ve Sovyetlere karşı silahlandırma programını uygulamışlardır. İşte bu nedenle ABD, Mücahitlerden oluşan gruplarla Moskova'ya karşı büyük bir güç olarak şekillendirmeyi başarmıştır. Mücahitler Afganistan'ın farklı illerin ilçe ve bölgelerinden Sovyetlere karşı kanlı bir şekilde mücadelelerini sürdürmüştür. Buna karşılık Sovyetler 1984 tarihinde askerlerinin sayısını 58 binden 135 illa 150 bine yükseltmiştir³⁴⁶. Ama en sonunda Cenevre'de BM gözetiminde 15 Nisan 1988 yılında imzalanan antlaşmalar sonucunda Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi 10 ay içerisinde öngörülmüştür. Antlaşmaya göre tam olarak Sovyetler Birliği'nin çekiliş süreci 15 Şubat 1989 tarihinde son askerın Mezar-ı Şerif³⁴⁷'in Hayratan Limanından Özbekistan'ın Termez kentine geçişiyle tamamlanmıştır³⁴⁸.

Sovyetler Birliği, Afganistan'dan çıktıktan sonra Kabil'de İslam örgütlerinin ülkeye hakim olacağı ve Dr. Necibullah Hükümetinin son bulacağını herkes düşünmüştür. Diğer taraftan Kabil'deki elçilikler kapanmaya başlamıştır. Ama Mücahitlerin sürdürdüğü şiddetli mücadeleler neticesinde herkesin beklediğinin aksine, tek bir büyük veya küçük il bile onlar tarafından ele geçirilememiştir. Bunu nedeni Sovyet danışmaların varlığı ve sağladığı destekler sayesinde bu başarılar mümkün olmuştur, diğer nedeni ise Dr. Necibullah'ın etkili konuşması sonucunda yılmış olan komutan, asker ve halkın tekrar milli duygularının uyandırılmasıyla kolaylaşmıştır. Diğer yandan, İslamcı örgütlerin içinde hiçbir zaman ortak bir düşünce tam olarak hakim olamamış, din, kabile özellikle etnik meselelerinden dolayı birbirinden ayrılmışlardır. ABD başta olmak üzere, Suudi Arabistan ve Pakistan'ın desteğiyle savaşan Mücahitler birçok bölgede hükümet tarafından yenilgiye uğratılmıştır³⁴⁹. Afganistan'da Dr. Necibullah yönetiminin mücadelesi Mücahitler ile devam ederken, 1990 tarihinde Sovyetler desteğini kesmeye başlamıştır. 13 Eylül 1991 yılında ABD ve Sovyetler dışişleri bakanlarının Moskova'da bir araya gelmesiyle her iki taraf yardımlarının durduracağını açıklamışlardır. Bu hareket Dr. Necibullah Hükümetinin bütün sorunlarla tek başına uğraşırken, yalnız kalmasına neden olmuştur. Öte yandan, Afganistan ordusu ve Dr.

³⁴⁶ A. Asker (2011). Rusya'nın Afganistan politikasındaki belirsizlik. *21. Yüzyıl Dergisi*, (25), s. 39.

³⁴⁷ Afganistan'ın kuzeyinde bulunan önemli şehirlerinden biridir.

³⁴⁸ Büyükbaş, 2006, **a.g.k.**, 56.

³⁴⁹ Büyükbaş, 2006, **a.g.k.**, 57.

Necibullah'a yakın olan General Abdürreşid Dostum'un arasında bulunan birtakım sıkıntılar neticesinde durum daha kötüleşmiştir. Dostum'un Mücahitler ile anlaşması kısa zaman içerisinde İslamcı örgütlerin Kabil'e gelmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Kabil Havalimanı ve askeri bakımdan önemli olan birçok kilit noktalar General Dostum birlikleri tarafından ele geçirilmiştir. Bu krizlerin devam etmesi sonucunda Dr. Necibullah Hükümeti 16 Nisan 1992 yılında kendisinin BM binasına sığınmasıyla son bulmuştur³⁵⁰.

3.2.5. Komünist yönetimlerin son bulması ve Afganistan'ın yeni bir bataklığa girmesi

General Abdürreşid Dostum, Dr. Necibullah'ın güçlü ve sadık komutanlarından biri olarak Mücahitlere karşı farklı sıcak cephelerde savaşmış ve zaferler kazanmıştır. 1992 yılından sonra Ruslar tam olarak yardımlarını kesmişlerdir. Dr.Necibullah, Dostum'a güvenmek suretiyle onun gücünün farkına vararak etkisiz hale getirmek için gizli bir şekilde çeşitli yolları denemiş ve başaramamıştır. Zamanında Dostum da bu oyunu fark etmiş ve birtakım güvensizliğe neden olmuştur. Bu sorunlar devam ederken General Dostum, Mücahitlerin yetkili komutanlarından olan Ahmad Şah Mesut'la irtibata geçerek ve onların saflarına katılmak için hazır olduğunu söylemiştir. Bu anlaşma gerçekleşikten sonra hükümetin mücadele edecek hali kalmamış hatta devlet başkanı olan Dr. Necibullah'ın istifa etmesine neden olmuştur. Böylece yıllardan beri savaşan ve iktidar sevdalısı olan Mücahitlerin Kabil'e girmesi kolaylaşmıştır. Diğer taraftan Pakistan'da bulunan Mücahitler Ahmad Şah Mesut'un davetiyle Afganistan'a gelmiş ve onların ilk devlet başkanı iki aylık bir süre için Sibgatullah Mucaddadi olmuştur³⁵¹.

Dr. Necibullah yönetimi son bulduktan sonra Pakistan'ın Peşawer kentinin Hükümet Konağında 7 Mücahit grubun temsilcileri, Başbakan Nevaz Şerif, İstihbarat Başkanı General Cavit Nasır'ın katılımlarıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantının kapalı kapının arkasında yapılması birçok soru işaretinin çıkmasına neden olmuştur. Pakistan yıllarca hayal ettiği hükümeti kurmayı başarmıştır. Afganistan'ın geçici 6 aylık yeni hükümetinde Subgatullah Mucaddadi iki aylık bir süre için Devlet Başkanı, Gulbuddin Hekmatyar Başbakan ve Ahmad Şah Mesut Savunma Bakanı olarak yer almışlardır. İki ay geçtikten sonra Cemiyeti İslami

³⁵⁰ Muhtat, 2011, **a.g.k.**, 47.

³⁵¹ İ. Polat (2006). *11 Eylül terör saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan müdahalesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, s. 7.

lideri olan Burhaniddin Rabbani'nin 4 aylık bir süre için başkanlık edeceği karara bağlanmıştı. Pakistan'da, Afganistan'ın geçici hükümetinin kurulması, Pakistan Hükümetinin gelecekteki yönetimlere ve ülkenin içişlerine rahatça müdahale edebileceğinin göstergesi olmuştur³⁵². Mücahitlerin Kabil'e gelmesi ve onların içinde bulunan sorunlar neticesinde yine ülke bir karanlık dönemin açılmasına şahit olmuştur. Sibgatullah Mucaddadi başa geldikten sonra onu yönetimini ilk kabul etmeyen Hizb-i İslami'nin lideri olan Gulbuddin Hekmatyar olmuş, sıcak iç çatışmalar bir daha başkent Kabil'de patlak vermiştir. Bu çatışmalar devam ederken, 30 Ağustos 1992'de Pakistan'da alınan karara göre Cemiyeti İslami'nin lideri olan Burhaniddin Rabbani ülkenin devlet başkanı olarak iş başına geldikten sonra da Hekmatyar başbakan olmasına rağmen, mücadelesine devam etmiştir. Diğer taraftan General Dostum ve Şii birliklerinin Hekmatyar ile birleşmesi devam eden iktidar savaşının şiddetlenmesine neden olmuştur³⁵³. Geçici hükümetin savunma bakanı olan Ahmad Şah Mesut, Sol Hükümetinin kalıntılarıyla beraber General Dostum'u kendi safına çekmesi konusunda başarısız olmuş ve hatta Mücahit grupların arasında bir birlik oluşturamamıştır. Diğer taraftan bu sorunların cevabını bulmak istiyorsak mutlaka Pakistan Hükümetinin rolünü gözden geçirmemiz gerekmektedir. Çünkü Afganistan'ın geçici hükümetinin kurucusu, destekçisi ve mimari Pakistan olmuştu. İşte bu nedenle Pakistan, Afganistan'da Gayri Peştun birisinin başa gelmemesi için başından beri Peştun asıllı olan Hekmatyar'ı hep desteklemiştir. Çünkü Afganistan'da Hekmatyar kadar Pakistan'ın sözünü dinlemek isteyen kimse yoktu. İşte Pakistan, çıkarları tehlikeye düşmemesi için gereken her türlü yolları denemiştir. Bunun için Afganistan'da güçlü bir iktidar maalesef kurulamamıştır³⁵⁴. Bu kanlı iç çatışmalar neticesinde on binlerce masum kişi hayatını kaybetmiş ve milyonlarca insan evlerini terk ederek başta Pakistan, İran, Türkiye olmak üzere, dünyanın dört bir yanına mülteci haline düşmüşlerdir. Diğer yandan iç çatışmalar sırasında maalesef ağır suçlar işlenmiştir.

3.3. Taliban Hareketinin Başlaması ve Hızla Yayılması

³⁵² A. Ömer (2011). Pakistan'ın doğuşundan günümüze Afganistan- Pakistan ilişkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, ss. 72-73.

³⁵³ Polat, 2006, **a.g.k.**, 8.

³⁵⁴ Ömer, 2011, **a.g.k.**, 77.

Sovyetlere karşı ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan'ın desteğiyle yıllarca mücadele eden İslamcı gruplar iktidarı ele aldıktan sonra kendi aralarında bir birlik oluşturamaması, uluslararası ilgisizliği nedeniyle Afganistan içinden çıkamadığı istikrarsızlık ve güvensizliklerle karşı karşıya kalmıştır. Kısaca söyleyecek olursak; Sovyetler tarafından bombalanmayan Kabil, Mücahitler tarafından bombalanmıştır. İşte telafisi kolay kolay mümkün olmayan maddi ve manevi zararlara neden olmuşlardır³⁵⁵.

Taliban hareketi ilk kez Molla Ömer, Mollah Gavs, Molla Muhammad Rabbani ve Molla Hasan'ın bir araya gelmesiyle Afganistan'ın güneyinde bulunan Oruzgan kentinden başlamıştır. Genel olarak Taliban militanlarının hepsine özellikle, büyük komutanlarına "molla" denilirdi. Çünkü onların çoğu Pakistan ve Afganistan'da dini eğitim aldığı ve din hakkında bilgi sahibi olduğu için onların isminin önünde molla sıfatının kullanılması gerekmektedir. Taliban hareketi, onların büyük komutanlarının söylediğine göre, Afganistan'da devam eden korkunç durumun son bulması için bir araya gelmiş ve mücadelelerini İslamcı gruplara karşı başlatmışlardır³⁵⁶. Taliban hareketinin temelinde "temiz toplum, gerçek İslami toplum, tam şeriat" gibi sloganlar yer almıştır. Halkın Mücahitlerden duyduğu nefret, huzursuzluk ve rahatsızlıklar Taliban hareketinin büyümesi ve hızlanması için önemli rol oynamıştır. Taliban çok kısa bir sürede önemli başarılar elde etmiştir³⁵⁷. Taliban, Afganistan'da bulunan güçlerin silahsızlanması, ele geçiren bölgelerde İslam Hukuku'nun uygulanması, silahlarını teslim etmeyen gruplara karşı çatışması ve elde ettikleri bölgeleri ölene kadar bırakmaması hedefiyle mücadelelerini başlatmışlardır. Taliban'ın ilk hareketi Pakistan'a ait ve Türkmenistan'a gitmek için yol çıkan 35 kamyondan oluşan konvoyun yolunun Afganistan'ın güneyinde bulunan Kandahar havaalanının yakınlarında kesilmesiyle başlamıştır. Pakistan zor durumda kalan konvoyu kurtarmak için özel uçakla bir birlik göndermiştir. Daha sonra İslamabat'ın desteğiyle yol kesen Komutan Mansur 10 muhafız ile Taliban tarafından yakalanarak öldürülmüş ve bir daha böyle olayların yaşanmaması için onların cesetleri tankın namlusuna asılmıştır³⁵⁸.

³⁵⁵ Şeyhanlıoğlu, 2004, a.g.k., 36.

³⁵⁶ Aydın, 2010, a.g.k., 26.

³⁵⁷ Şeyhanlıoğlu, 2004, a.g.k., 37.

³⁵⁸ Aydın, 2010, a.g.k., 27-28.

3.3.1. Taliban çıkışının iç ve dış nedenleri

Afganistan'da, 1992-1995 yılları arasında Mücahitlerin kendi aralarında Kabil ve diğer illerde Sovyetler döneminden daha tehlikeli, yıkıcı ve kanlı çatışmalar gerçekleşmiştir. Bu çatışmalar sırasında 30 bin kişi ölmüş, 100 binden fazla kişi yaralanmış ve milyonlarca insan mülteci durumuna düşmüştür³⁵⁹. Afganistan'ın bütün bölgeleri batıdan doğuya, kuzeyden güneye kadar İslamcı gruplar, eşkıyalar ve diğer savaş beyleri arasında bölünmüştü. Taliban aslında Afganistan'da devam eden kriz, çatışma, istikrarsızlık ve güvensizliğin bir ürünüdür. Taliban bu sıkıntıların çözülmesi ve gösterdiği katkılar neticesinde çok kısa bir zamanda İslamcı gruplardan nefret eden halkın nezdinde gereken değeri kazanmıştır³⁶⁰. Taliban ağırlıklı olarak Afganistan'da çoğunluk etnik olan Peştunlardan oluşmasıyla birlikte diğer etnik grupların ilgisini çekmesi konusunda gereken adım atılmamıştır.

Afganistan'ın batısında önemli kentlerinden olan Herat ile birlikte Şindend Hava Üssü 4 Eylül 1995 tarihinde General Dostum'un hava desteğiyle Taliban'ın eline düşmüş ve Rabbani yönetimine bağlı olan komutanlar İran'a kaçmak zorunda kalmışlardır. Dostum'un Taliban ile anlaşması ve Ahmad Şah Mesud'un iktidar hevesi Rabbani Hükümetini ciddi sıkıntılarla karşı karşıya bırakmıştır. Diğer yandan Rabbani kendi yönetimini kurmak için güç sahibi olan tüm liderlerle görüşmelerini sürdürmüştür. Taliban'a karşı gereken ittifakı Kabil'i savunmak için oluşturamamıştır. Aksine, onun görüştüğü liderler Pakistan tarafından Taliban safına yönlendirilmiştir. Taliban yeterli güce sahip olduktan sonra sürpriz bir saldırıyla Celalabad'ı 25 Ağustos 1996 tarihinde ele geçirmişlerdir. Çok zaman kaybetmeden Kabil'e doğru yola çıkmış, 26 Eylül 1996 yılında Kabil yönetimi devrilmiştir. Taliban Kabil'e geldikten sonra ilk yapacakları iş Afganistan'ın eski devlet başkanı olan Dr.Necibullah ve kardeşini idam etmek olmuştur³⁶¹.

Taliban genel olarak başta ABD olmak üzere, Pakistan ve Suudi Arabistan yardımlarıyla şekillenen bir gruptur. Çünkü Pakistan'ın eski başbakanı olan Benazir Butto İngiltere'nin başkentinde katıldığı toplantıda Taliban'ın ilk önce ortaya çıkış fikrini İngiltere, Suudi Arabistan maddi desteği, ABD'nin denetimi ve Pakistan'ın terbiyesiyle ortaya çıktı”

³⁵⁹ Şeyhanlıoğlu, 2004, a.g.k., 39.

³⁶⁰ Şeyhanlıoğlu, 2004, a.g.k., 40.

³⁶¹ Polat, 2006, a.g.k., 13.

beyanında bulunmuştur. Taliban ordusunun arasında Suudi Arabistanlı, Pakistanlı subay ve askerlerin bulunduğunu Afganistan'da herkes açık bir şekilde söyleyebilmesi mümkündür³⁶². Diğer yandan Türkiye, Hindistan, Orta Asya Cumhuriyetleri (OAC) ve Rusya Afganistan'da, Taliban'ın ilerlememesi için gereken her türlü yardımı Kuzey İttifakı'na sağlamışlardır³⁶³.

3.3.2. Taliban hareketine destek sağlayan ülkeler

Taliban tam olarak 1996-2001 yılları arasında Afganistan'da hükmetmiştir. Taliban'ın Afganistan'da iktidar olması dünya üzerinde büyük tepkilerin çıkmasına neden olmuştur. İlk önce İsrail'in karşı çıkmasıyla batılı ülkelerde Talibana geniş kapsamda propagandalar yapılmıştır. Bu propagandaların devam etmesine rağmen, başta Pakistan olmak üzere, Arap Birleşik Devletleriyle Suudi Arabistan tarafından Taliban devlet olarak tanınmış ve her alanda ABD ile birlikte desteklerini sürdürmüşlerdir. ABD sadece Taliban'a destek olmakla kalmamıştır. Kuzey İttifakı'na da yardımlarını sürdürmüş ve hatta onların içinde Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı ajanlarının bulunduğu söylenmiştir. ABD iki taraflı oyunuyla bir taraftan barışın sağlanması ve diğer taraftan ise kendi petrol şirketleri için Afganistan üzerinden, Türkmenistan ile Hindistan arasındaki yolu açık kalması nedeniyle gereken her türlü çalışmaları yapmıştır³⁶⁴. Aynı zamanda Afganistan'da devam eden krizlerin başından beri İran, Şii olan Hazarlara verdiği yardımla kendi varlığını Suudi Arabistan ve ABD'ye karşı hissettirmiştir. İşte bu durum Suudi Arabistan ve ABD'nin hoşuna gitmemiştir. Bu nedenle ABD, İran'ın bölgede etkin olmasını istememesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını elde eden Orta Asya Cumhuriyetleri'nde yatan yeraltı zenginliklerden faydalanmak için bölgede söz sahibi olmaya çalışmıştır³⁶⁵.

Diğer yandan Taliban'ın Afganistan'da hakim olması o dönemlerde İran için güvenlik bakımından ciddi tehditler oluşturmuştur. Sınırın güvenliksiz hale gelmesi Tahran açısından doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır. Gün geçtikçe Taliban'ın Afganistan'da siyasi otoritelerinin artması, Şii'lere karşı en büyük düşman olması ve onların yaşadığı şehirlerin ele geçirilmesi İran için büyük endişe yaratmıştır. Aynı zamanda Ağustos 1998 tarihinde

³⁶² Aydın, 2010, a.g.k., 32.

³⁶³ Büyükbaş, 2006, a.g.k., 70.

³⁶⁴ Muhtat, 2011, a.g.k., 57.

³⁶⁵ Muhtat, 2011, a.g.k., 59.

Afganistan'ın önemli kentlerinden olan Mezar-i Şerif Taliban tarafından ele geçirilerek İran'ın Konsoloslugu da basılmıştır. Konsoloslukta çalışan bütün İranlı diplomatlar rehin alınarak daha sonra öldürülmüş ve Kabil ile Tahran arasında kritik gerginliğin yaşanmasına neden olmuştur³⁶⁶.

3.3.3. Taliban'ın Kabil'e gelmesi ve imaret-i İslami adına hükümet kurması

Afganistan'da İslamcı grupların arasında sıcak ve kanlı çatışmaların yaşanması bir anlamda Taliban'ın iktidar olması için büyük katkı sağlamıştır. Afganistan'ın batısında bulunan ve önemli şehirlerinden olan Herat'ın 1995 tarihinde Taliban'ın eline geçmesi merkezi hükümeti büyük sarsıntıya uğratmıştır. Diğer yandan bu şehir Taliban'ın eline geçtikten sonra 12 binlik ordu hızla iki katını aşmıştır³⁶⁷. Bu neden ile Taliban kısa zaman içerisinde merkezi hükümete karşı büyük tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Gulbuddin Hekmatyar'dan umudunu kesen Pakistan da kendi menfaatlerini Afganistan'da koruyabilmek için alternatif olarak Taliban'ı seçmiştir. Bir taraftan Kabil'de Mücahitler arasında devam eden iktidar kavgası, diğer taraftan ise Afgan Halkı'nın İslamcı gruplara karşı duyduğu nefret ve Pakistan'ın sağladığı askeri destekler sonucunda Taliban'ın Kabil'e gelmesi için hiçbir engel kalmamıştır. 14 Şubat 1995 tarihinde Gulbuddin Hekmatyar'a ait olan Çarasyab'daki üs de Taliban tarafından ele geçirilmiştir. Bu zafer, Taliban'ın yaklaşmasını Kabil kapılarına kadar sağlamış ve onların karşılarında savaşacak tek güç Rabbani ve onun savunma bakanı olan Ahmad Şah Mesud birlikleri kalmıştır³⁶⁸. Taliban, Suudi Arabistan, Pakistan ve Birleşik Arap Emirliklerinin verdiği destekler sayesinde hızla Burhaniddin Rabbani yönetimine karşı askeri operasyonlarını Kabil'i ele geçirmek için başlatmışlardır. Bu operasyonlar sürerken, Ahmad Şah Mesud hiç kimesinin beklemediği bir şey yaparak kendi birliklerini Kabil'den çekmeye karar vermiştir. Ahmad Şah Mesud'un aldığı karardan sonra, Taliban'ın Kabil'e girmesi için artık hiçbir engel kalmamıştır. 27 Eylül 1996 gecesi Taliban birlikleri Kabil'e girmeye başlamıştır. Taliban, Kabil'i ele geçirdikten

³⁶⁶ B. Alagöz ve E. Kandemir (2015). 11 Eylül sonrası dönemde bölgesel güvenlik ve İran'ın Afganistan siyaseti. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), s. 119.

³⁶⁷ A.H. Miyahil (2011). *2001 yılı sonrası ABD'nin Afganistan'a operasyonu ve kriz çözüm politikasının analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, s. 9.

³⁶⁸ Sever ve Kılıç, 2001, **a.g.k.**, 10.

sonra yapacakları ilk iş Afganistan'ın eski devlet başkanı olan Dr.Necibullah'ı kardeşiyle öldürüp cesetlerini bir hafta kadar elektrik direğine asmak olmuştur³⁶⁹.

Afganistan da diğer ülkelerin olduğu gibi çeşitli etnik gruplardan oluşması ile farklı kültürleri kendi içinde barındırmaktadır. Taliban iktidarı ele geçirdikten sonra Peştun milliyetçiliğiyle katı ve sert bir İslam anlayışıyla harekete geçmiştir. Ülkede bulunan tüm kız okullarının kapanmasıyla beraber kadınların gereksiz ve muhramsız evden çıkması konusunda birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Diğer taraftan ülke çapında müzik, televizyon, kağıt oyunları dahil olmak üzere çocukların uçurtma uçurması bile kesinlikle yasaklanmıştır. Taliban'ın uyguladığı şeriat ve İslamiyet anlayışı Afganistan'da mevcut olan hiçbir İslami akımla bağdaşmamaktadır³⁷⁰. Taliban döneminde Afganistan, 10 kişilik Yüksek Şura tarafından Molla Muhammad Ömer önderliğinde bütün işlemlerin yapılması öngörülmüştür. Taliban'ın 10 kişiden oluşan Yüksek Şurası ikiye ayrılır; biri Kabil Şurası ve bir diğeri ise Askeri Şura olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şuralar ülke genelinde önemli karar alabilme yetkisine sahiptir³⁷¹. Taliban ele geçirdikleri her şehirde Peştun ve Sünni olmayan herkese en iğrenç ve insanlık dışı muamelelerde bulunmuştur. Daha önemli ve tehlikelisi El-Kaide Terör Örgütü'nün başı olan Usame Bin Ladinle işbirliği içinde bulunarak ülkenin sonu belli olmayan krizlerle karşı karşıya bırakmıştır. Mücahit grupların birbiriyle çatışması Taliban'ın gelmesine nasıl sebep olduysa, Taliban'ın yaptıkları zulüm, kötü davranış ve insanlık dışı muameleleri batılı ülkelerin Afganistan'a gelmesine neden olmuştur³⁷². Bu sebep ile Afgan Halkı'nın umudu olan Taliban ülkede devam eden işsizlik, güvenliksiz ve istikrarsızlıklara hiçbir çare olamamış belki de sorunların kat kat büyümesine yol açmışlardır.

3.3.4. Taliban'ın Usame Bin Ladin ile olan ilişkisi

Sovyet Birliğiyle çatışmaların sürdüğü yıllarda yüz binlerce insan başta Pakistan olmak üzere, İran, Türkiye ve dünyanın birçok ülkelerinden evlerini terk ederek gitmişlerdir.

³⁶⁹ Sever ve Kılıç, 2001, **a.g.k.**, 11.

³⁷⁰ Büyükbaş, 2006, **a.g.k.**, 68.

³⁷¹ Büyükbaş, 2006, **a.g.k.**, 69.

³⁷² M. Toofan Noory (2014). *Afganistan'daki güvenlik sorunları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, ss. 34-35.

Pakistan'a giden Afgan mültecilerin büyük kısmı Peşaver kentine sığınmışlardır. Afganistan'da yıkıcı savaşların devam ettiği tarihlerde ABD'de Ronald Reagan'ın Başkan seçilmesi her yönden bakıldığında Suudi Arabistanlı milyarder Usame Bin Ladin için avantaj sağlayacak ve yolunun iyice açmasına neden olacaktır. Usame Bin Ladin ABD'nin yeni yönetiminden Afganistan'da savaşan yabancı uyruklu insanlar için gereken her türlü desteği bulmuş ve gizli bir şekilde Sovyetlere karşı Mücahitler yanında mücadelesini sürdürmüştür. Diğer taraftan Pakistan'ın Peşaver kentinde sığınan Afgan mülteciler için okullar, barınaklar ve sığınaklar inşa edilmiştir³⁷³. Usame Bin Ladin Sovyetler ile gerçekleştirdiği askeri mücadeleleri sırasında kendi savaşçı ve Mücahit gruplarının sığınması için Afganistan'da bulunan dağların önemli ve stratejik noktalarında tünellerle geçit yolları yapmıştır. Bu nedenle 1987 yıllarında kendi askeri kamplarını kurmasıyla Pakistan İstihbarat Teşkilatının bölgedeki sorumluluğunu da üstlenmiştir. Bu kamplarda dünyanın dört bir yanından gelen genç Mücahitleri eğiterek Sovyetlere karşı savaşa yollardı. Afganistan'da Mücahitler arasında sıcak ve kanlı çatışmalar sürerken, 1994 tarihinde yeni ortaya çıkan Taliban'a yardım etmeye karar vermiştir. Taliban'ın merkezi illerinden olan Kandahar'a gelip Molla Muhammad Ömer ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Pakistan'ın Peşaver kentinde yaptığı gibi Kandahar'da okul, yol ve barajlar gibi birtakım projelerin sözünü vermiştir. Ama çeşitli nedenlerden dolayı hayata geçirilememiştir³⁷⁴. Usame Bin Ladin'a ait teröristlerin yetiştirdiği kamplar Pakistan ve Afganistan'da sınırlarında Sovyetler Birliğiyle çatışmaların devam ettiği dönemlerde kurulmuştur. Mayıs 1996 tarihinde Usame Bin Ladin Sudan'dan sınır dışı edilmiştir. El-Kaide Terör Örgütü'nün lideri Usame Bin Ladin daha etkin ve verimli bir şekilde mücadelelerini ABD ve diğer batılı ülkelere karşı sürdürebilmek için Taliban ile anlaşarak Afganistan'a gelmiştir. Bin Ladin yürüttüğü strateji çerçevesinde dünya üzerinde faaliyet yapan birçok cihadi grupları bir ağ içerisinde toplayabilmiştir. Aynı zamanda El-Kaide Terör Örgütü'nün izlediği strateji Orta Asya ve Kafkasları kapsamıştır. Bu nedenle yeni Müslüman gençlerin teröre katılmasına sebep olarak gün geçtikçe güçlenmişlerdir³⁷⁵.

³⁷³ Aydın, 2010, a.g.k., 36.

³⁷⁴ Aydın, 2010, a.g.k., 37.

³⁷⁵ A. Cem Kaya (2012). *Yeni büyük oyun'da çatışma ve işbirliği alanı olarak Afganistan: ABD-Rusya kontrollü rekabeti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, s. 68.

Afganistan dünya haritasında önemli bir noktada yer aldığı için tarih boyunca büyük güçlerin dikkatlerini çekerek günümüze kadar gelmiştir. Soğuk savaş döneminde de Hindistan, Rusya, Çin ve özellikle Orta Asya yeraltı zenginliklerine geçiş bir yolu sergilediği için hep ABD'nin stratejisi içinde bulunarak dikkatle izlenmiştir. İşte bu sebeple bir türlü Afganistan'da güçlü bir otorite hakim olmamış, hep siyasi hayatını çeşitli kriz ve uyuşmazlıklarla geçirmiştir³⁷⁶. Usame Bin Ladin'in Taliban ile anlaşması ve Afganistan'a gelmesi bir daha bu ülkeyi dünya gündemine taşımıştır. Bin Ladin'in ABD'ye karşı meydan okuması, ümmeti cihat kapsamında seferber etmesi ve dünya üzerindeki bütün İslamcı grupların liderliğini üstlenmesi büyük savaşların çıkacağına göstergesi olmuştur³⁷⁷. Afganistan sadece El-Kaide Terör Örgütü'nün yeni üssü ve barınağı olarak kalmamıştır. 11 Eylül terör olaylarının gerçekleşmesi, merkezinin de Afganistan'da olması, maddi ve manevi zararların meydana gelmesi dünya gündemini değiştirmiştir³⁷⁸.

3.3.5. Taliban'ı zayıflatan nedenler

Afganistan stratejik sıkıntılarının en temelinde Orta Asya Cumhuriyetleri'nden geçecek petrol ve doğalgaz hatları yatmaktadır. Küresel güçlerin bir şekilde Afganistan'dan geçecek olan boru hatları konusunda anlaşamaması kritik krizlerin çıkmasına neden olmuştur. Örneğin; Taliban hemen hemen Afganistan'ın %90'ını ele geçirdikten sonra dünyanın dört bir yanından başta Arjantin'e ait petrol şirketi olmak üzere, ABD ve Pakistan'ın dışişleri bakanı olan Necmeddin Şeyh sırayla görüşmelerini gerçekleştirmek için Kandahar ve Kabil'e gelmişlerdir. Bu görüşmeler sırasında Taliban'ın Arjantin'e ait petrol şirketiyle anlaşmış gibi gözükmesi, ABD ve Pakistanlıları oldukça rahatsız etmiştir. Böylece ABD'ye ait olan Unocal ve Arjantin'e ait olan Bidas petrol şirketleri arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde ortaklık iyice karışmış ve Taliban da yalnız Afganistan'ın çıkarını düşünmüştür. Taliban'ın sergilediği bu tavır hiç hayırlı olmamasıyla beraber ABD'nin Pakistan'a karşı yürüttüğü politikayı kendilerine doğru çekmiş oldular³⁷⁹.

³⁷⁶ M. Gökırmak (2015). Afganistan: Bölgesel rekabet ve yeni açılımlar. *Dergipark*, s. 12.

³⁷⁷ S. Köstem (2010). Orta Asya ve Kafkaslarda Militan İslam: El-Kaide etkisi. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2(3), s. 184.

³⁷⁸ A. Kuloğlu (2011). El Kaide lideri Bin Ladin operasyonu ve sonuçları. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 3(30), s. 75.

³⁷⁹ Şeyhanlıoğlu, 2004, **a.g.k.**, 64.

Diğer taraftan Taliban döneminde vatandaşlar temel hak ve özgürlüklerinden yoksun kalmalarıyla birlikte kadın ve kızların evlerinden çarşafsız çıkması yasaklanmıştır. Aynı zamanda kadınların okula gitmesi ve çalışmaları yasaklanırken, bilgisayar, televizyon, filmler, fotoğraf çekmek ve resimler de yasaklar arasında yer almıştır. Sadece bunlarla kalmamış, erkeklerin de sakallarının kesilmesinin yasak olmasıyla birlikte bu yasakları içeren yasayı çiğneyenler Erdemi Teşvik Etme ve Ahlaksızlığı Önleme Dairesi tarafından cezalandırılacakları öngörülmüştür. Taliban'ın halka uyguladığı dini şiddet zaman içerisinde halkın içinde sessizce büyük bir sarsıntının yaratmasına neden olmuştur. Bu nedenle halkın umudu olan Taliban kazandıkları değerleri kaybetmeye başlamıştır³⁸⁰. Öte yandan Taliban olduğu ve iktidara geldiği günden itibaren diğer etnik gruplara ait siyasi ve yetişkin insanlara gereken hak verilmiş, hükümet dışında tutulmuştur. Taliban'ın önemli komutanlarının Peştun olmasıyla birlikte karşılarında savaşan bütün Peştun asıllı komutanları kendi saflarına çekerek yüksek makamlarda görevlendirilmiştir. Örneğin, Bağlan'dan Beşir Han, Kunduz'dan Arif Han, Samangan'dan Mecide Paça Han, Belh'ten Mevlevi Yunus Halis, Gargaray ve Amir Han Kalaça gibi yetkili komutanların yer almasıyla solcu partilerin Peştun asıllı kalıntıları da Taliban'a katılmıştır³⁸¹. Afganistan'ın temel problemlerinden biri olan milliyetçilik duygusu gelen giden tüm iktidarlarda hissedilmiş ve maalesef günümüze kadar devam etmektedir.

Taliban tarafından kontrol edilen bölgelerde sert dini kurallarla beraber zaman zaman idam cezası da uygulanmıştır. Taliban'ın yapmış olduğu şiddetli uygulama neticesinde ulusal ve uluslararası desteklerin kesilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda, El-Kaide lideri olan Usame Bin Ladin'i Afganistan'da ağırlaması ve onunla işbirliği içinde bulunması ABD'nin dönem başkanı olan Bill Clinton'un ilgisinin çekmesi konusunda katkı sağlamıştır. Usame Bin Ladin Afganistan'a geldikten sonra El-Kaide Terör Örgütü'nün birçok savaşçıları burada eğitim almaya başlamıştır. Zaman içerisinde El-Kaide Terör Örgütüyle Taliban bir çizgi üzerine hareket ettiği ortaya çıktıktan sonra uluslararası alanda birtakım tepkilerin çıkmasına yol açmıştır. ABD, Taliban yönetiminden Usame Bin Ladin'in iade edilmesini istemiştir.

³⁸⁰ B. Haya (2014). *Uluslararası alanda 11 Eylül sonrası Afganistan*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, s. 69.

³⁸¹ Q. Chaqmaq (2015). *Afganistan'a yapılan dış müdahaleler ve ülkede bitmeyen etnik meseleleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, s. 47.

Ancak bu isteğe karşı hayır cevabı gelmesi Taliban'a başta ABD olmak üzere, uluslararası tepkiler giderek artmıştır³⁸². Böylece Taliban 11 Eylül terör saldırıları gerçekleşmeden önce ABD ile yaşanan anlaşmazlık nedeniyle çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Diğer yandan Taliban döneminde kadınların yüzüne okul kapılarının tamamı kapanmıştır. Bu dönemde kadınların sosyal hayatlarına bakacak olursak, neredeyse sosyal hayata hiç katılmadıklarını ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda o karanlık dönemlerde kadınlar yolculuk yaparken, şoförün yanındaki koltukta oturamamasıyla birlikte başka bir yabancı erkeğin yanında oturması da yasaklanmıştır. Aynı zamanda saçını kesen ve topuklu ayakkabı giyen kadınların kamçı ile halkın önünde cezalandırılması bile mümkündür. Öbür taraftan fakir olan kadınların geçinmesinin ne kadar zor olduğunu ancak dilencilik yapmak ve mülteci durumuna düşmekle ne olduğunu anlamak mümkündür. Çünkü bu iki işin dışında yapabilecek hiçbir şey yoktu³⁸³. İşte Taliban'ın kadınlara karşı uyguladığı ve sergilediği tutum ciddi bir şekilde birçok ülke ve uluslararası sivil toplum örgütleri tarafından eleştirilmiştir. Böylece yukarıda belirttiğimiz nedenlerin her biri Taliban yönetimini olumsuz ve ağır biçimde etkilemiştir.

3.3.6. ABD'nin yerel partilere verdiği destek ve Taliban döneminin son bulması

Afganistan'da devam eden krizlerin temelinde Suudi Arabistan ve Pakistan'ın bulunduğu söylenmektedir. Diğer taraftan ABD gerçek aktör olarak dolaylı bir biçimde bu durumun takipçisi olmuştur. Afganistan'dan geçecek olan boru hatları konusunda ABD ile yaşanan anlaşmazlıklarla birlikte Usame Bin Ladin'in iade edilmemesi devam eden gerginlikleri daha da derinleştirmiştir³⁸⁴. Pakistan-Afganistan sınırlarında gün geçtikçe dinsel düşüncesinin radikalleşmesi ve ABD'nin Sovyetler döneminde piyon olarak kullandığı El-Kaide'nin kontrolden çıkması başta ABD olmak üzere dünya gündemine oturmuştur. Usame Bin Ladin hakkında Talibanla sıcak müzakerelerin sürdüğü ve dünyanın hiç beklemediği 11 Eylül 2001 terör saldırılarının gerçekleşmesi herşeyin değişmesine neden olmuştur. Bu

³⁸² K. Katzman (2017a). Afghanistan: Post-Taliban governance, security, and U.S. Policy. *Federation of American Scientists*, s. 5.

³⁸³ S.M. Hashimi (2013). *Afganistan'da kadınların sosyo-kültürel ve dini durumu (Cüzcan örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, s. 38.

³⁸⁴ Şeyhanlıoğlu, 2004, **a.g.k.**, 66.

olaylar meydana geldikten sonra El-Kaide Terör Örgütü'nün bulunduğu devletler artık ABD'nin yakın gelecekteki hedefleri olarak seçilmiştir³⁸⁵.

11 Eylül 2001 terör saldırıları dünya çapındaki medyalara yansımış ve büyük tehdit algısı oluşturmuştur. Öbür taraftan Amerikan vatandaşlarının dikkatini din ile şiddet arasındaki ilişkiye çevrilmesine neden olarak her iki büyük partinin bir araya gelmesi konusunda önemli katkı sağlamıştır³⁸⁶. 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ile İngiltere Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 51.maddesine göre Afganistan'daki Taliban yönetimine karşı meşru müdafaa çerçevesinde askeri operasyonlarını ortak bir şekilde başlatmışlardır. Aynı zamanda ABD 11 Eylül terör saldırılarının arkasında Usame Bin Ladin'in liderliğinde olan El-Kaide Terör Örgütü'nün olduğunu yaptığı açıklamalar sırasında vurgulamıştır. El-Kaide'ye karşı ABD'nin yürüttüğü askeri operasyonunun temelinde böyle saldırıların önlenmesi ve caydırılması gibi başlıklar yatmaktadır. Öbür taraftan Taliban, El-Kaide ile işbirliği içinde bulunduğu için suçlu tutulmuş ve BMGK'nin aldığı 1368³⁸⁷ ve 1373³⁸⁸ sayılı kararları kapsamında askeri operasyonunun sürdürdüğünü açıklamıştır³⁸⁹.

ABD hava ve karadan Taliban'a karşı başlattığı askeri taarruzlar sırasında ilk destekçileri Kuzey İttifakı'nın önemli liderlerinden biri olan General Raşid Dostum olmuştur. Taliban'ın bulunduğu ve vurulması gereken bütün üsler yoğun bir şekilde ABD savaş uçakları tarafından bombalanmıştır. Özbekistan ve Tacikistan hava üslerinden kalkan savaş uçakları kısa zaman içerisinde Taliban'ın bulunduğu bütün stratejik noktaları yok etmeyi başarmıştır. Bu operasyonlar sürerken, Afganistan'ın kuzey bölgesinde yer alan iller sırayla Taliban kontrolünden çıkmıştır³⁹⁰. ABD'nin havadan gerçekleştirdiği operasyon Kuzey İttifakı'nın ilerlemesi konusunda önemli katkı sağlamıştır. Taliban ilk yenilgilerini 9 Kasım 2001 yılında Mezar-i Şerif kentinin düşmesiyle almışlardır. Diğer yandan Ekim 2001

³⁸⁵ H. Önal (2010). ABD'nin Afganistan politikasının açmazları: bölgesel bir analiz. *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 6(23), s. 44.

³⁸⁶ G. Korkmaz (2016). ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri sırasında Türkiye'nin tutumunun ABD medyasında ele alınışı. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 34(2), s. 27.

³⁸⁷ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001)) (Erişim Tarihi: 11.04.2017).

³⁸⁸ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)) (Erişim Tarihi: 11.04.2017).

³⁸⁹ M. Saydam (2010). ABD'nin uluslararası hukuk çıkmazı: Afganistan müdahalesi. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 2(19-20), s. 71.

³⁹⁰ Toofan Noory, 2014, **a.g.k.**, 47.

tarihinde Taliban ve El-Kaide'ye karşı askeri baskılarının daha artırılması için ABD'nin deniz kuvvetlerine bağlı 1300 kişi Taliban'ın merkezi kentlerinden olan Kandahar'da indirilmiştir³⁹¹.

Diğer yandan havaalanlar, radarlar ve Taliban'ın mağaralarda sakladığı silah depoları füzeler ile tek tek yok edilmiştir. ABD'nin dönem Başkanı George W. Bush yaptığı açıklamalarda teröristlerin barındığı ve beslendiği tüm ülkeler operasyonlar içerisinde yer aldığını vurgulamıştır. ABD başta olmak üzere, koalisyon güçlerinin sürdürdüğü askeri operasyonlar sürecinde, 10 milyon insanın aç olduğu ve Afgan halkının %50'si uçakların bombasının tehdidi altında olduğu BM yetkilileri tarafından bildirilmiştir³⁹². Öbür taraftan ABD'nin yürüttüğü askeri operasyon Afganistan'da yaklaşık iki ay içerisinde tamamlanmıştır. 13 Kasım 2001 tarihinde Kabil'in düşmesiyle beraber Kandahar da 7 Aralık 2001 yılında teslim olduktan sonra Taliban yönetimi son bulmuştur. ABD'nin Afganistan'a yaptığı askeri müdahalenin meşru müdafaa olup olmadığının tartışması bu çalışmanın konusu olmadığı için yer almamaktadır³⁹³.

3.4. 11 Eylül Terör Saldırıları ve ABD'nin Afganistan Müdahalesi

ABD 11 Eylül 2001 tarihinde dünyanın en korkunç ve büyük terör saldırılarından birini yaşamıştır. 11 Eylül terör saldırıları ilk kez dünyada dört yolcu uçağının kaçırılmasıyla gerçekleşen bir olaydır. Kaçırılan uçakların ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin kulesine ve bir diğeri ABD'nin Savunma Bakanlığına çarpmıştır. Dördüncüsü ise daha Beyaz Saray'ya çarpmadan havada iken durum yolcular tarafından anlaşılmasıyla etkisiz hale getirilmiştir³⁹⁴. Diğer taraftan 11 Eylül terör saldırıları kesintisiz ve reklamsız bir şekilde ABD medyası tarafından 3 gün boyunca canlı yayın olarak dünya ile paylaşılmıştır. Aynı zamanda ABD'nde 80 milyon kişi o günlerde bu kritik durumun takipçisi olarak televizyon karşısında bulunmuştur³⁹⁵. 11 Eylül terör saldırılarında, uçakların eş zamanlı olarak devreye

³⁹¹ Katzman, 2017, **a.g.k.**, 7.

³⁹² S. Akhtar (2014). Rise of the Taliban and the US intervention in Afghanistan. *Journal of Humanities And Social Science*, 19(8), s. 47.

³⁹³ T. Youngs (2005). Afghanistan: The culmination of the Bonn Process. *House of Commons Library*, s. 11.

³⁹⁴ M. Kaynak (2003). *Amerika 11 Eylül Afganistan Irak*. İstanbul: İlkem Yayınevi, s. 13.

³⁹⁵ R. Gökdag (2001). *Amerikan medyasında 11 Eylül*. İstanbul: E Yayınevi, s. 11.

girmesi ve CNN televizyonu tarafından canlı ve korkunç görüntülerin yayınlanması dünya ve özellikle siyasetçiler için ayrı bir konu olmuştur. Bu olayların gerçekleşmesi nedeniyle bütün dünya bu felaketi yaşayan Amerikalılara ne kadar üzgün ve cani teröristlere karşı öfkeli olduklarını iletmişlerdir³⁹⁶. 11 Eylül 2001 terör saldırıları yirmi birinci yüzyılın başında gerçekleşmesi başta ABD olmak üzere, bütün dünyayı ciddi derecede etkilemesiyle yeni krizlere yol açmıştır. ABD 11 Eylül terör saldırılarının arkasında El-Kaide Terör Örgütü'nün olduğunu vurgulamıştır. ABD'nin teröre karşı ilan ettiği savaş, kısa zaman içerisinde bütün dünyaya yansımıştır. Bu nedenle birçok ülke teröre karşı ABD'nin yanında yer alacaklarını açıklamıştır³⁹⁷.

11 Eylül terör saldırıları ABD'de gerçekleştikten hemen sonraki günler içerisinde Güvenlik Konseyi'nin çağrısı kapsamında peş peşe acil toplantının yapılmasına karar verilmiştir. Bu toplantılar sırasında saldırının kınanmasıyla 1368 sayılı karar alınmıştır. Bu karara göre, artık El-Kaide Terör Örgütü BM Şartının VII. Bölümü çerçevesinde yer almasıyla dünya için oluşturduğu tehdit neticesinde askeri operasyonu gerektiren bir duruma gelmiştir. Başka bir deyişle bütün terör örgütlerinin bulunduğu ülkeler bu kararın kapsamında yer almıştır³⁹⁸. Diğer taraftan ABD'nde gelecekte böyle olayların bir daha yaşanmaması için teröristlerin barındığı ve sığındığı ülkeler hedef olarak seçilmiştir. Çıkarılan kararlara baktığımızda, artık ABD tek taraflı askeri operasyon yapabilecek yetkisini bulmuştur. Başka bir ifadeyle ABD'nin saldırganlık politikasına geçmesi diplomasi politikasının kapanmasıdır. Aynı zamanda saldırıdan tam yirmi gün sonra ABD'ne yeni giriş yapan Arap ve Müslüman ülkelerden gelen yolcuların üstlerinin aranmasıyla parmak izleri alınmaya başlamıştır³⁹⁹.

ABD'nin yürüttüğü yoğun çalışmalar ve elde ettiği istihbarat verilerine göre, 11 Eylül terör saldırılarının arkasında Usame Bin Ladin bulunduğu dile getirilmiştir. Öbür taraftan Usame Bin Ladin'in Afganistan'da olduğu ve sağladığı avantajlar ABD'ni bir anlamda ziyadesiyle mutlu etmiştir. Çünkü bir taraftan halkın huzursuzluğunu gidermek ve diğer

³⁹⁶ Y. Primakov (2004). *11 Eylül ve Irak'a müdahale sonrası dünya*. İstanbul: Doğan Ofset yayınevi, s. 4.

³⁹⁷ H. Bülent Kahraman (2006). *ABD bu 11 Eylül'ü çok sevdi*. İstanbul: Agora Yayınevi, s. 25.

³⁹⁸ E. Azarkan (2007c). 11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde Birleşmiş Milletlerin uluslararası terörizm konusundaki tutumu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 122(3), s. 53.

³⁹⁹ H. İnaç ve F. Aktaş (2013). 11 Eylül 2001 terör saldırılarının Amerikan güvenlik Bürokrasisine etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, (34), s. 8.

taftan ise Taliban ile devam eden gerilimlerin hesaplaşmasını yapmak için harekete geçmenin tam zamanı gelmişti. Bu nedenle 50 bin kişilik yedek kuvvetin devre girmesi ve istihbarat birimlerinden gelen 19 kişinin isimlerinin medyaya paylaşılması talimatı verilmiştir⁴⁰⁰. 11 Eylül terör saldırılarının gerçekleşmesi bir anlamda ABD'nin güç dinamiklerine dayandığının net ve açık bir simgesi olmuştur. ABD ile İngiltere tarafından yapılan açıklamalarda “Bize yapılan saldırı tüm insanlığa yapılmış sayılır” sözü de yer almıştır. Başta ABD olmak üzere, İngiltere ve diğer koalisyon güçlerinin yürüttüğü askeri operasyonlarda, kullanılan bombalar, atılan füzeler neticesinde Taliban, Usame Bin Ladin ve Irak müdahalesinde hiç ilgisi olmayan onbinlerce masum insanın ölümüne neden olmuştur⁴⁰¹. Bu operasyonlar sırasında masum insanların neden ölmesi, işlenen ağır suçların sorumluları ve ortaya çıkan birtakım soruların cevabı günümüze kadar maalesef belirsiz kalmıştır.

3.4.1. 11 Eylül sonrası ve Afganistan'ın dünya gündemine gelmesi

Güvenlik Konseyi 28 Eylül 2001 tarihinde 1373 sayılı kararı kapsamında terörist gruplarının bulunduğu ülkeler ve yürüttükleri faaliyetlerinin engellenmesi için birtakım uluslararası önlemler almaya çalışmıştır. Bu kararda Güvenlik Konseyi 11 Eylül terör saldırılarından çıkan krizlerin çözülmesiyle bütün ülkelerin hep birlikte terörün karşısında durması konusuna odaklanmıştır⁴⁰². George W. Bush 11 Eylül terör saldırılarının gerçekleşmesi ve güvenlik güçlerinin bu konuda başarısız olduğu için güvenlik bürokrasisine birtakım değişiklikler getirmiştir. Diğer taraftan sınır bölgelerinde güvenliğin daha artırılması için Kanada ile 12 Aralık 2001'de “Smart Border Declaration” ve 22 Mart 2002'de Meksika ile “Border Partnership” adları altında anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde kaçakçılık, terör amaçlı geçişlere karşı ortak askeri hareketinin yapılmasıyla beraber vize politikası yeniden uygulanmaya başlamıştır⁴⁰³.

ABD, Soğuk Savaş dönemi bittikten sonra küresel varlığını 1991-2001 yılları arasında hep ön plana tutmaya çalışmıştır. Bu planların meşrulaşması ve hayata geçmesi için gereken

⁴⁰⁰ S. Ünlü (2009). *11 Eylül olaylarının uluslararası sivil havacılık güvenliğine etkileri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Seçuk Üniversitesi, s. 25.

⁴⁰¹ A. Özer (2009). 11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(5), s. 204.

⁴⁰² Azarkan, 2007c, **a.g.k.**, 53.

⁴⁰³ İnaç ve Aktaş, 2013, **a.g.k.**, 12.

ortamı ancak 11 Eylül 2001 saldırıları sağlayabilmiştir. Bu nedenle ABD Usame Bin Ladin'in bulunduğu Afganistan'a yönelik yürüttüğü askeri operasyonlarda meşruiyet zemmini daha güçlü olması için geniş tabanlı bir uluslararası koalisyon kurarak harekete geçmeyi tercih etmiştir⁴⁰⁴. 11 Eylül terör saldırıları kısa zaman içerisinde ortaya çıkan sıcak gelişmeleriyle dünya gündeminin merkezinde yer alarak büyük güçlerin gözlerini Afganistan'a çevirmiştir. Devlet Başkanı George W. Bush 11 Eylül terör saldırılarını gerçekleştirenlere savaş açmak için gereken geniş yetkiyi Amerikan Kongresinden aldıktan sonra ilk hedef olarak Afganistan'ı seçmiştir. Dünya çapında kritik krizlerin devam ettiği bir dönemde Afganistan'ın birinci hedef olarak ABD tarafından seçilmesi hızlıca uluslararası gündemin merkezinde yer almasını sağlamıştır⁴⁰⁵. Diğer taraftan Türkiye de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (North Atlantic Treaty Organization, NATO) aktif bir üyesi olduğu için Devlet Başkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlığında, Başbakan Bülent Ecevit, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu ile diğer yetkililerin katılımıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Daha sonra Başbakan Ecevit'in yapmış olduğu olağanüstü Bakanlar Kurulu toplantısında, Türkiye'den askeri desteğe ihtiyaç duyulduğunda verilmesi kararına varılmıştır⁴⁰⁶. Aynı zamanda Afganistan, Türkiye'nin gündeminde olduğu gibi diğer NATO müttefiklerinin de gündeminde varlığını askeri operasyon sürecinde sürdürmüştür.

3.4.2. Yeni dönemin başlanması ve geçici hükümetin kurulması

Taliban yönetiminin kesin son bulmamasıyla beraber Afganistan'da yeni bir dönem başlamış oldu. Öbür taraftan bu süreç içerisinde geçici hükümetin kurulmasına kadar ülkede kısa süreli bir otorite boşluğu meydana gelmiştir⁴⁰⁷. İşte bu nedenle Afganistan'da yeni bir hükümetin kurulması için yollar aranmaya başladı. Afganistan'da yeni yönetimin kurulması için BM'in harekete geçmesiyle 27 Kasım ve 5 Aralık 2001 tarihleri arasında Almanya'nın Bonn kentinde " Bonn Konferansı" adı altında Afganistan siyasi meselesine dahil olan tüm tarafların katılımıyla büyük bir toplantı düzenlenmiştir. Bu Konferans'ta Hamid Karzai Afganistan'ın geçici devlet başkanı olarak seçildi. Taliban döneminde sadece üç ülke ile

⁴⁰⁴ Ünlü, 2009, **a.g.k.**, 32.

⁴⁰⁵ T. Taşkın (2010). *11 Eylül saldırıları sonrası ABD dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD ilişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, s. 51.

⁴⁰⁶ Öztürk, 2015, **a.g.k.**, 64.

⁴⁰⁷ Miyahil, 2011, **a.g.k.**, 27.

diplomatik ilişkisi olan Afganistan 22 Aralık 2002 tarihinde birçok ülke temsilcilerinin huzurunda ilk önce komşuları olan Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, İran, Pakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerini geliştirmek için Kabil Antlaşmasını imzalamıştır⁴⁰⁸.

Diğer yandan Bonn Antlaşması kapsamında Afganistan'ın yeniden inşa edilmesi için siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik güçlerinin oluşturulması gibi sorunlar ele alınmıştır. Afganistan'ın geçici hükümetine destek sağlamak için 20 Aralık 2001 yılında BMGK'nin aldığı 1386 sayılı kararıyla birçok ülkeden oluşan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (International Security Assistance Force, ISAF) kurulmuştur. Bu kurum İngiltere önderliğinde 16 Ocak 2002 yılında Afganistan'da barış ve güvenliğin sağlanması için görevine başlamıştır⁴⁰⁹. Hamid Karzai başkanlığında kurulan geçici hükümet 29 bakanlıktan oluşmasıyla beraber ilk yapılacak çalışmalarının içinde “Loya Cirge'nin davet edilmesi için 21 kişilik komisyonun oluşması, Loya Cirge'nin yapılması ve tam yetkili hükümet kurulunca kadar Geçiş Hükümetinin devlet başkanının seçilmesi, on sekiz ay içerisinde genel seçime kadar yeni anayasanın hazırlanması ve son olarak Afgan Anayasa Mahkemesiyle beraber diğer mahkemelerin kurulması ” yer almıştır⁴¹⁰. Öbür taraftan Bonn Antlaşmasında geçici hükümetin uluslararası topluluklarla işbirliği içinde bulunarak teröre ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadele etmesiyle insan hakları ve özgürlüklerinin korunması öngörülmüştür. Diğer taraftan Afganistan başka ülkelerde olduğu gibi farklı etnik gruplardan oluşmaktadır. Bu nedenle gerçekleşecek olan Loya Cirge'de kadınlarla birlikte toplumun bütün kesimlerinin katılması ve gelecekleriyle ilgili özgürce karar alabilmeleri hakları dikkate alınmıştır⁴¹¹.

3.4.3. İç güvenliğin sağlanması konusunda NATO'nun rolü

Afganistan 11 Eylül terör saldırılarının gerçekleşmesiyle başta ABD ve İngiltere olmak üzere diğer NATO üyelerinin gündemine gelmiştir. NATO birçok ülkenin desteğiyle Afganistan'da varlığını ISAF adı altında 2002 yılından itibaren başlatmıştır⁴¹². Afganistan

⁴⁰⁸ Seda Acet, 2012, **a.g.k.**, 115.

⁴⁰⁹ Miyahil, 2011, **a.g.k.**, 28.

⁴¹⁰ Polat, 2006, **a.g.k.**, 126-127.

⁴¹¹ Youngs, 2005, **a.g.k.**, 12.

⁴¹² Önal, 2010, **a.g.k.**, 44.

yaşadığı iç çatışma ve krizler sonucunda maddi ve manevi değerlerini kaybeden bir ülkedir. Taliban dönemi 2001 tarihinde ABD'nin askeri müdahalesiyle sona erdikten sonra bu ülkede yeni bir süreç başlamıştır. Diğer taraftan ISAF uluslararası bir askeri örgüt olarak Afganistan'da yeni kurulan hükümetin etkin olması ve Afgan ulusal güvenlik güçlerinin oluşması konusunda önemli adım atmıştır. Aynı zamanda ISAF sivil insanların destek ve Afgan Hükümetine karşı güvenlerini kazanabilmek için çeşitli alanlarda yardım etmiştir⁴¹³.

Afganistan'da Hamid Karzai başa geçtikten sonra başkent Kabil ve ülkenin diğer illerinde güvenliğin daha iyi sağlanması için ISAF ile birtakım işbirliği yapmıştır⁴¹⁴. Bu süreç içerisinde Güvenlik Konseyi'nin 1386 sayılı karar ile 11 Ağustos 2003 yılında birçok ülkeden oluşan ISAF komutası İngiltere önderliğinde tamamen NATO'ya devredilmiştir. Aynı zamanda Konseyi'nin 13 Ekim 2003 yılında 1510 sayılı kararı kapsamında ISAF'ın görev alanı daha genişletilmiştir. Bu karar çerçevesinde ISAF tarafından ülkenin bütün illerinde istikrar ve güvenliğin iyice sağlanması için yeni komutanlıklar kurulmuştur. Bu komutanlıklar tarafından zaman içerisinde bulunduğu illerin gelişmesi için çeşitli alanlarda projeler uygulanmıştır. Afganistan'da tam olarak Taliban bitmediği için koalisyon güçleri buldukları zaman diliminde ülkenin farklı bölgelerinde kesintisiz bir şekilde mücadelelerini sürdürmüştü⁴¹⁵. Diğer taraftan NATO zaman içerisinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan ile güvenlikle ilgili işbirliği içinde bulunmuştur. NATO 2007 yılında 37.000 kişilik askeriyle ülke çapında hissedilir hale gelebilmesiyle birlikte 2010 tarihinde ABD tek başına kendi askerlerini 80,000'e yükseltmiştir. Böylece Afganistan'da görev yapan ISAF güçleri 2010 tarihinde en yüksek seviyesine ulaşmıştır⁴¹⁶. Afganistan'da güvenlik ve istikrarın sağlanması için gelen NATO üyelerinin içinde birtakım sıkıntılar zaman içerisinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sıkıntılar neticesinde NATO'nun Afganistan'da gereken sonuca ulaşamaması başından beri bir şekilde aşık olmuştur. Örneğin; Taliban'ın savaş meydanlarına geri dönmesiyle birlikte birçok ilçelerin onlar tarafından ele geçirilmesi devam eden uyuşmazlık, yetersizlik ve başarısızlıkların

⁴¹³ N. Yıldırım (2011). Batı'nın çıkmaz sokağı: Afganistan. *Ortadoğu Araştırmalar Stratejik Merkezi*, 3(31-32), s. 88.

⁴¹⁴ D. Sasaoğlu (2014). NATO müdahalesi ve sonrasında Afganistan. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (1176), s. 2.

⁴¹⁵ Sanem. Özer, Ceren. Uysal Oğuz ve Senem Atvur (2010). NATO ve AB'nin değişen güvenlik stratejilerinin Afganistan örneğinde değerlendirilmesi. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), s. 272.

⁴¹⁶ Ozturk (2015), s. 73.

simgesidir⁴¹⁷. Aynı zamanda Afganistan’da Taliban tarafından başlatılan çatışmalar zaman zaman NATO’yu büyük kayıplara uğratmıştır. İşte bu neden ile bazen batı kamuoylarında birtakım eleştirilerin yükselmesine yol açmıştır.

3.4.4. 2004 Anayasasına giden süreç ve onun ışığında devlet yapısı

Afganistan’da 11 Eylül terör saldırılarının ardından yeni bir dönem açılmıştır. Yeni dönem içerisinde Afganistan’da BM katkısıyla Bonn Antlaşmasının öngördüğü şartlar altında bir geçici hükümet devam eden sorunların çözülmesi için kurulmuştur. Çatışmalar sırasında Afganistan’ın maddi ve manevi varlığı büyük ölçüde zarar görmüştür. Bu nedenle ülkenin yeniden kalkınması, gelişmesi ve inşa edilmesi için yeni bir anayasanın hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Geçici hükümet tarafından yeni anayasa taslağının hazırlanması için gereken adımlar 5 Ekim 2002 tarihinde Anayasa Komisyonunun görevlendirilmesiyle atılmıştır. Anayasa Komisyonu on sekiz ay içerisinde çalışmalarını yeni anayasa taslağı üzerine sürdürdükten sonra bu amaçla Kabil’de 1652 kişinin katılımıyla toplanan Loya Cirge’ye sunulmuş ve 4 Ocak 2004’te benimsenmiştir⁴¹⁸. Afganistan’ın 2004 Anayasası 12 bölüm ile 162 maddeden oluşmaktadır. Bu Anayasanın başlangıç bölümünde “egemenlik ve milli birliğin güçlenmesi, barış ve güvenliğin sağlanması, ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunması, sosyal adalet ile insan haklarının üstün tutulması, ülkede politik, sosyal, ekonomik ve savunma kurumlarının güçlendirilmesi, ülkede kabul edilmesi gereken demokrasi ilkelerinin korunması, BM kurallarının kabul edilmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin iç hukukun gerektirdiği şekilde kabul edilmesi ve Afganistan’ın uluslararası alanda hak ettiği yerlere tekrar gelmesi” gibi ideal vizyonlar yer almaktadır⁴¹⁹. Aynı zamanda 2004 Anayasasının 1. ve 2. maddelerinde Afganistan devletinin ismi ve dini “ Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti” ile ülkenin resmi dini “İslam” olarak karara bağlanmaktadır. Afganistan’da yaşayan diğer dinlerin mensupları kurala göre inanç ve dini törenleri açısından hiçbir engel bulunmamaktadır. Öbür taraftan bu Anayasanın 3. maddesinde ülkede hiçbir kural İslama aykırı olamayacağı vurgusu da yapılmaktadır. Diğer

⁴¹⁷ G. Seda Acet (2012). *Uluslararası ilişkilerde dış müdahale sorunu: Afganistan ve Libya müdahalelerinin uluslararası hukuk ve meşruiyeti açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, s. 121.

⁴¹⁸ O. Bingöl (2012). *Afganistan’da devlet inşası sürecinde savaş ağaları ile işbirliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 196.

⁴¹⁹ Büyükbaş, 2006, **a.g.k.**, 134.

tarafından anayasanın giriş ve yedinci maddesinde “riayet” ile “saygı” kavramları geçmektedir. Afganistan bir bağımsız devlet olarak uluslararası bütün antlaşmaları kabul etmekle ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini iç hukukunun gerektirdiği şekilde kabul edeceğini belirtmektedir. Aynı zamanda Afganistan bir şeriat ülkesi olduğu için genel olarak başta anayasa olmak üzere bütün çıkarılan kanunlarda dini hükümlere öncelik verilmektedir.

Diğer taraftan Afganistan başkanlık sistemiyle idare edildiği için ABD’de olduğu gibi geniş kapsamda yetkiler devlet başkanına ihtisas edilmiştir. Bu nedenle tüm bakanlar parlamentoya karşı taşıdığı siyasi sorumlulukların aynısını devlet başkanının karşısında sürdürmektedir. Öbür taraftan Afganistan’ın yeni anayasasının 64. maddesine göre bütün bakanlar ve hakimlerin atanmasından yine devlet başkanı sorumludur⁴²⁰. Merkezi yönetim devlet başkanının birinci ve ikinci yardımcısıyla bakanlar kurulundan oluşmaktadır. Afganistan’da devlet başkanı genel seçimlerle doğrudan halk tarafından beş yıllık bir süre için seçilecektir. Afganistan’da ilk defa devlet başkanlığı seçimi %70 halkın katılımı ile 9 Ekim 2004 tarihinde Hamid Karzai’in devlet başkanı olarak seçilmesiyle gerçekleşmiştir.

Afganistan anayasasının 82. maddesine göre yasama organı diğer ülkelerde benzeri çok az bulunan Milli Meclisi “Parlamento” ve Yaşlılar Meclisi olarak çift meclisten oluşmaktadır. Parlamento dediğimiz Milli Meclis 249 üye ve Yaşlılar Meclisi devlet başkanı tarafından atananlarla 102 üyeden oluşmaktadır⁴²¹. Milli Meclis üyeleri Anayasanın 83. maddesinin öngördüğü şekilde halk tarafından doğrudan beş yıllık bir süre için seçilecektir. Ama Yaşlılar Meclisi anayasanın 84. maddesine göre üç çeşit temsilcilerden oluşmaktadır. Afganistan’ın 34 vilayet ve ilçelerinden 68 senatör sırayla dört ve üç yıllık süre için seçilen temsilcilerden Yaşlılar Meclisine davet edilecektir. Geri kalan 34 senatör devlet başkanı tarafından beş yıllık bir süre için Yaşlılar Meclisine gönderilecektir. Gönderilen senatörlerin %50’sini kadınlar, ikisini engelliler, ikisini göçebe olarak yaşayanlar ve geri kalan kısmını toplumda söz sahibi olan kişiler oluşturacaktır⁴²². Milletvekili ve senatörlerin seçilmesi için ilk kez parlamenter seçimi Afganistan tarihinde 18 Eylül 2005 yılında yapılmıştır. Milletvekili ve senatörler seçildikten sonra Afganistan parlamentosunun ilk başkanı

⁴²⁰ Apak, 2009, a.g.k., 133.

⁴²¹ Bingöl, 2012, a.g.k., 197.

⁴²² M. A. Rasooli (2009). *Parlement*. Kabil: Saed Yayınevi, s. 181.

Muhammad Yunus Kanuni ve Yaşlılar Meclisinin ilk başkanı da Afganistan'ın Mücahitler döneminde eski devlet başkanı olan Sibgatullah Mucaddadi olmuştur⁴²³.

Afganistan Anayasasının 116. maddesinde Yargı Organı, Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti'nin bir bağımsız organı olarak nitelendirilmektedir. Yargı Organı genel olarak Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere, Yüksek ve Temyiz Mahkemeleriyle İlk Derece Mahkemelerden teşkil olmaktadır. Anayasa Mahkemesi Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti'nin merkezi adli organını oluşturmaktadır⁴²⁴. Yüksek ve Temyiz Mahkemeleri illerde ve İlk Derece Mahkemeleri de ilçelerde hizmet vermektedir. Afganistan Anayasa Mahkemesi 9 kişiden oluşmaktadır. Hakimler devlet başkanı tarafından seçilerek parlamentonun güven oyuyla 3 üye 4 yıllık bir süre için, 3 üye 7 yıllık bir süre için ve geri kalan diğer 3 üye ise de 10 yıllık bir süre için işe atanmış olacaktırlar. Aynı zamanda güvenoyu süreci geçtikten sonra hakimlerin biri devlet başkanı tarafından Yargı Organı başkanı olarak seçilecektir⁴²⁵. Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti'nin Yargı Organının yanında Adalet Bakanlığı da hükümetin idari teşkilatında yer almaktadır. Aynı zamanda ABİHK genel olarak ülke çapında meydana gelen insan hakları ihlalleri ve savaş suçları sorumlularını incelemek için Bonn Antlaşmasına göre kurulan bir kurumdur⁴²⁶. Diğer taraftan Afganistan tarih sürecinde bir bağımsız ülke olarak insanların hak ve hürriyetini koruma altına alan bütün uluslararası antlaşmaları benimsemesiyle dünya üzerinde güvenlik ve barışın sağlanması için kurulan tüm uluslararası kurumlara üye olmuştur.

3.5. Afganistan'ın 2004 Anayasasında Uluslararası Antlaşmaların Yeri

3.5.1. Genel bir bakış

Afganistan'da maalesef çeşitli nedenlerden dolayı uzun yıllardan beri iç çatışmalar durmadan devam etmektedir. Bu çatışmalar, ülke çapında maddi ve manevi zararların meydana gelmesine neden olmuştur. Aynı zamanda ülkede krizlerin yaşandığı dönemlerde birçok hükümet kurulmuş ve yıkılmıştır. Ama Afganistan'da kurulan hükümetlerde ve

⁴²³ Apak, 2009, a.g.k., 134.

⁴²⁴ 2004 Anayasası Madde. 116.

⁴²⁵ 2004 Anayasası Madde. 117.

⁴²⁶ BüyükBaş, 2006, a.g.k., 144.

yürürlükte olan anayasalarda geçmişte ve günümüzde gereken değer her zaman uluslararası antlaşmalarla birlikte uluslararası konvansiyonlara verilmiştir. Örneğin; Afganistan, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesini 22 Mart 1956'da, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesini 6 Temmuz 1983'te, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesini 22 Ocak 1983'te, Çocuk Hakları Sözleşmesini 27 Eylül 1995'te ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini 14 Ağustos 1980'de imzalamıştır⁴²⁷.

Diğer taraftan Afganistan 2004 Anayasası'nın giriş kısmının beşinci bendinde Birleşmiş Milletler Şartıyla ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden söz edilmektedir. Aynı zamanda anayasanın 7. maddesinin birinci bendinde Birleşmiş Milletler Şartı, Uluslararası Antlaşmalar, Uluslararası konvansiyonlar ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yer almaktadır. Öbür taraftan Afganistan'ın bağımsız olarak katıldığı ve kabul ettiği antlaşma ve konvansiyonların ülke çapında uygulanması konusunda hiçbir engel bulunmamaktadır⁴²⁸. Diğer taraftan Afganistan Geçiş Hükümeti'nin çıkardığı 197. Kararname ile Roma Statüsüne 2002 yılında katılmış ve 10 Şubat 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmasıyla yürürlüğe girmiştir⁴²⁹.

3.5.2. UCM'nin üyeliğine giden süreç

Taliban yönetimi 11 Eylül terör saldırıları gerçekleştikten sonra El-Kaide liderini barındırdığı için ABD'nin ilk hedefi olmuştur. ABD liderliğinde yapılan bir askeri operasyonla Taliban iktidarı ortadan kalktıktan sonra Afganistan'da yeni bir dönem başlamıştır. Afganistan'da Hamid Karzai önderliğinde kurulan yeni hükümet tarafından halka gereken hizmet ve onların temel sıkıntılarının çözülmesi için gereken dikkat verilmemiştir. Aynı zamanda güvenlik güçlerinin kanunun uygulanması konusunda zayıf davranması ve uluslararası güçler tarafından gereken desteğin verilmemesi nedeniyle ülkenin bazı noktalarında birtakım protestolar hükümete karşı gerçekleşmiştir. Şehirlerde yaşayan vatandaşlar da devam eden durumlardan razı değildi. Ülkede devam eden anarşik durum ile beraber işsizlik oranının ciddi bir şekilde artması gereken avantajı Taliban için sağlamış

⁴²⁷ N. Muhsini (2014). *Kanun Asasi Afghanistan*. Belh: Rahmani Yayınevi, s. 65.

⁴²⁸ 2004 Anayasası Madde. 7.

⁴²⁹ Muhsini, 2014, **a.g.k.**, 293.

oldu⁴³⁰. Öbür taraftan Taliban mücadelelerini NATO ve AUGG'ne karşı sürdürmek için çatışma meydanlarına geri dönmesi Afgan Hükümeti için ayrı bir problem olmuştur. Bu sıkıntıların gün geçtikçe artması ülkenin birçok bölgesinde birtakım ağır suçların işlenmesine yol açmıştır. Aynı zamanda halkla hükümet arasında bu süreç içerisinde güvensizlik yükselmeye devam etmiştir.

Afganistan Geçiş Hükümeti kurulduktan sonra tüm olan bitenlere rağmen, ülkede adalet, barış ve güvenliğin sağlanması için 2002 tarihinde Roma Statüsünü imzalamış ve 10 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ama Amerika Birleşik Devletleri Kongresi tarafından 2001 tarihinde yurt dışında görev yapan hiçbir Amerikalının UCM'nin yargı yetkisine maruz kalmaması için“ Amerikan Hizmetçilerinin Korunması Kanunu” adı altında bir yasa çıkartılmıştır. Yasanın en önemli tarafı, ABD'nin izni dışında bir Amerikalının UCM'ne teslim edilmesinin mümkün olmadığı öngörülmektedir. Bu nedenle Afganistan antlaşmayı imzalarken UCM Roma Statüsünün 98. Maddesini dikkate alarak ve ABD'nin rızası dışında harekete geçmeyeceğini belirtmiştir⁴³¹. 20 Eylül 2002 tarihinde Roma Statüsünün 98. maddesi⁴³² kapsamında ABD ile Afganistan arasında Washington'da altı maddelik bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmada her iki ülkenin personeli rızaları dışında bir üçüncü ülkeye veya UCM'ne teslim edilmesi meşru bulunmamaktadır. Bu Antlaşma Afganistan'da Roma Statüsü yürürlüğe girmeden önce 23 Ağustos 2003 yılında yürürlüğe girmiştir⁴³³.

3.5.3. Roma statüsünün içerdiği suçlar ve Afganistan'ın hukuki sorumluluğu

UCM dünya çapında bir bağımsız ve daimi yargı organı olarak barış, adalet ve güvenliğin sağlanması için uluslararası toplumlar tarafından oybirliğiyle kurulmuştur.

⁴³⁰ S. G. Jones (2008). The rise of Afghanistan's insurgency state failure and Jihad. *International Security*. 32(4), s. 8.

⁴³¹ M. Galland vd., (2010-11). *Afghanistan Legal Education Project: An introduction to International Law for Afghanistan*. (Ed: I. Price vd.), Stanford: Stanford Law School, s. 196-197.

⁴³² 98. Madde “Mahkeme, teslim etme veya yardım etme talepleriyle ilgili işlemleri; talepte bulunulan devletin, üçüncü bir devlete ait bir mal veya üçüncü bir devlet vatandaşının diplomatik dokunulmazlığı konusunda, uluslararası hukuk uyarınca mevcut yükümlülüklerine aykırı hareket etmesini gerektiriyorsa ve Mahkeme, üçüncü devletten dokunulmazlığın kaldırılması konusunda işbirliği elde edememiş ise, devam ettirmez. Mahkeme, teslim etme talebiyle ilgili işlemleri; talepte bulunulan devletin, Mahkeme'ye şahsı göndermesi gereken devletin rızasının arandığı bir konuda, uluslararası yükümlülüklerine aykırı davranmasını gerektiriyorsa ve Mahkeme, gönderen devletin şahsı teslim etmeyi kabul etme konusunda işbirliği elde etmemiş ise, devam ettirmez.”

⁴³³ Antlaşma hakkında daha detaylı bilgi almak için bakınız. <https://www.state.gov/documents/organization/183325.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2017).

UCM'nin yargı yetkisine soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu girmektedir. Diğer taraftan adı geçen suçlar herkesin yapabileceği eylem olmamasıyla genel olarak devlet sorumluları tarafından işlenebilecek suçlardır⁴³⁴. Dünyanın yakın tarihleri içerisinde Roma Statüsünde yer alan suçlar maalesef birçok ülkede yaşanmıştır. Ne yazık ki Afganistan'da da iç çatışmalar 1970'lerden bir şekilde günümüze kadar hayatını sürdürmektedir. Bu iç çatışmalar neticesinde binlerce masum insan hayatlarını kaybetmiş ve milyonlarca vatandaş ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. 10 Şubat 2003 tarihinde Roma Statüsü Afganistan'da yürürlüğe girdikten sonra günümüze kadar bu konu hakkında herhangi bir hukuki düzenleme yapılmamıştır.

Afganistan Ceza Kanununun 23. maddesinde suçlar “şiddet ve hafiflik” açısından cinayet başta olmak üzere Cünha⁴³⁵ ve Kabahatten⁴³⁶ oluşmaktadır. Kanununun 24. maddesine göre cinayet suçunu işleyen sorumlular idam cezası⁴³⁷, devamlı hapis⁴³⁸ veya uzun vadeli hapis⁴³⁹ cezasına çarptırılacaktır. Aynı zamanda Afganistan 2004 Anayasasının 69. maddesine göre devlet başkanı Halk ve Milli Meclise karşı bir cezai sorumluluk taşımaktadır. Öbür taraftan adı geçen maddede insanlığa karşı suçlar, vatana ihanet ve cinayet suçlarına yer verilmektedir. Afganistan'da devlet başkanının yargılanması ancak adı geçen suçlar kapsamında mümkündür⁴⁴⁰. Bu nedenle cinayet suçunun Afganistan'ın Anayasasıyla Ceza Kanununda yer alması ve sorumlusuna öngörülen cezalar bir anlamda hapis cezası yönünden Roma Statüsünün öngördüğü cezalar ile eşitlik etmektedir.

Devlet başkanı Halk ve Milli Meclise karşı cezai sorumluluk taşıdığı için insanlığa karşı suçları, vatana ihanet ve cinayet suçundan Afganistan Anayasasının 69. maddesine göre yargılanabilecektir. Devlet başkanı hakkında soruşturmanın açılması için 83 milletvekili tarafından suçlama iddiasının yapılması geri kalan 166 milletvekili tarafından kabul edilmesi

⁴³⁴ Kurşun, 2011, **a.g.k.**, 5.

⁴³⁵ Ceza Kanununun 25. maddesine göre, Cünha suçunda suçlu sadece üç aydan fazla beş yıllık bir süre için hapse çarptırılması mümkün veya üç bin Afganiden fazla adli para cezasına mahkum olacaktır.

⁴³⁶ Ceza Kanununun 26. maddesinde Kabahat suçu için (24) saatten fazla üç aylık hapis veya üç bin Afganiye yakın adli para cezası öngörülmektedir.

⁴³⁷ Suçlunun asılması ve ölmesine kadar devam eden bir süreçtir.

⁴³⁸ Devlete ait cezaevlerinin birinde geçirilecek 16 ila 20 yıllık bir hapis cezasıdır.

⁴³⁹ Beş yıldan fazla ve 16 yıldan fazla olmayan hapis cezasıdır.

⁴⁴⁰ M. Z. Stanikzai (2016). *Usul İcraati Muhakematı Cezaiye*. Kabil: El-Farooq Matbaası, s. 131.

gerekmektedir. Kabul edildiği zaman bir ay içerisinde Loya Cirge'nin yapılması için ülkenin bütün vilayetlerinden söz sahibi olan kişiler davet edilecektir. Loya Cirge'ye davet edilen kişiler tarafından yapılacak oylamada %76.5'ten fazla oy çıktığında devlet başkanı görevinden alınacaktır. Devlet başkanı görevden alındıktan sonra kurulacak olan özel mahkemeye yönlendirilecektir. Özel mahkemenin işe başlaması için, Yaşlılar Meclisinin başkanı, üç Milli Meclis üyesi ve üç Yasama Organı üyesinin Loya Cirge tarafından tayin edilmesiyle mümkün olacaktır. Devlet başkanının hakkında açılacak davanın yetkisi yine Loya Cirge tarafından ayrı bir kişiye verilecektir⁴⁴¹. Devlet başkanının yargılama süreci özel kanun kapsamında öne sürülecektir. Diğer taraftan 10 Şubat 2003 tarihinde Afganistan'da Roma Statüsü, 4 Ocak 2004 yılında yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. Roma Statüsünün içerdiği suçlar yeni anayasada yer almaması günümüzde birtakım sorulara yol açmaktadır.

Afganistan Yargı Organı, Anayasanın 117. maddesine göre 9 kişiden oluşmaktadır. Devlet başkanının önerisiyle Milli Meclis oylaması sürecinden geçip işe başlayacaklardır. Yargı Organının başkanı ve diğer üyelerinin hakkında cinayet suçu işlediği veya iddia edildiği takdirde hukuki davanın açılması Anayasanın 127. maddesine göre mümkündür. Anayasa Mahkemesi hakimlerinin hakkında hukuki davanın açılması için 84 ve daha fazla milletvekillinin cinayet suçu iddiasıyla oy vermesi gerekmektedir. Geri kalan milletvekilleri tarafından hukuki iddianın kabul edilmesi lazımdır. Kabul edildiği zaman sorumlu tutulan hakim görevinden alınmasıyla hakkında özel mahkemede soruşturma başlayacaktır⁴⁴². Yargı Organı hakimlerinin yargılanacağı özel mahkeme, Özel Mahkemeler Teşkilatı ve Yetkisi Kanununun 11. maddesinin ikinci fıkrasında kurulacağı öngörülmektedir. Bu mahkemenin oluşması için hukuk ve yargı alanında uzman olan iki kişi Milli Meclisinden, bir kişi Yaşlılar Meclisinden ve iki kişi Yasama Organından Milli Meclis kabulüyle katılması gerekmektedir⁴⁴³.

Diğer taraftan hükümet bakanları Anayasanın 78. maddesine göre cezai sorumluluk taşımaktadır. Bakanlar genel olarak başta insanlığa karşı suçlar, vatana ihanet olmak üzere

⁴⁴¹ E. M. Ahmadi ve K. A. Sadaqad (2009). *Hukuki Esasiyi Cumhuri İslami Afganistan baa takid ber Kanun Esasiyi*. Kum: El-Mustafa Uluslararası Yayınevi, s. 404.

⁴⁴² Stanikzai, 2016, **a.g.k.**, 281.

⁴⁴³ Stanikzai, 2016, **a.g.k.**, 282.

Afganistan ceza kanununda belirtilen bütün suçlardan cezalandırılması öngörülmektedir⁴⁴⁴. Bakanların yargılanma süreci devlet bakanı, yasama organının başkanı ve üyeleri gibi olmayacak, Anayasanın 78. ve 134. maddelerinin öngördüğü şekilde Afganistan Genel Savcılığı tarafından belli ve özel kanun çerçevesinde hukuki işlem yapılacaktır. Bakanları yargılayacak olan özel mahkeme, Özel Mahkemeler Teşkilatı ve Yetkisi Kanununun 11. maddesinin birinci fıkrasında düzenlemektedir. Bu Mahkemede Yargı Organında üyeliği olan üç kişiden oluşacaktır. Bu hakimlerin biri başkan ve diğer ikisi adli üye olarak görevlerine başlayacaklardır⁴⁴⁵. Diğer taraftan Afgan Ulusal Ordusu (AUO), Afgan Ulusal Emniyeti (İstihbarat) ve Afgan Ulusal Polisi (AUP) mensuplarının üst düzey komutanları görevde iken ağır suçlar işlediği zaman Anayasanın 122. maddesinin ikinci fıkrasının öngördüğü şekilde özel mahkeme kapsamında yargılanacaklardır⁴⁴⁶. Aynı zamanda Anayasanın 134. maddesine göre AUO, Afgan Ulusal Emniyeti ve AUP'si mensuplarının üst düzey komutanlarının hakkında hukuki dava açma yetkisi Afganistan Genel Savcılığına bırakılmıştır.

3.5.4. Afganistan'da UCM'nin karşısından bulunan zorluklar

Afganistan'da hukuki olarak Roma Statüsünün uygulanması konusunda birtakım sorunlar bulunmaktadır. Aynı zamanda Afganistan'da Roma Statüsü yürürlüğe girdiği günden beri yasal olarak hukuki ve Roma Statüsünün içerdiği normlar çerçevesinde gereken çalışma yapılmamıştır. Diğer taraftan bu sıkıntıların en temelinde ülkede güçlü ve istikrarlı adalet sisteminin olmadığı düşünülmektedir. Aynı zamanda hakimlerin bağımsız ve uzman olmamasıyla beraber adalet sektöründe yaygın biçimde yolsuzluğun bulunması ülkede adalet sistemini ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Diğer taraftan Afgan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu'nun (ABİHK) Başkanı Dr.Sima Samar'ın söylediğine göre, son zamanlarda ülkede güvenliksiz ve istikrarsızlığın artması Roma Statüsü standartlarının uygulanması konusunda ayrı bir problem olduğu düşünülmüştür⁴⁴⁷. Diğer taraftan UCM'nin savcısı olan Moreno-Ocampo 9 Eylül 2009 tarihinde yaptığı bir açıklamada, Afganistan'da

⁴⁴⁴ Ahmadi ve Sadaqad, 2009, **a.g.k.**, 405.

⁴⁴⁵ Stanikzai, 2016, **a.g.k.**, 283.

⁴⁴⁶ Ahmadi ve Sadaqat, 2009, **a.g.k.**, 406.

⁴⁴⁷ H. Moen ve A. Z. Mohammadi (2009). International Criminal Court (ICC) in Afghanistan. *Monreal University Journal*, s. 11.

NATO, ABD askerleri, Taliban ve El-Kaide isyancıları tarafından çatışmalar sırasında işlenen savaş suçları için bilgi toplayacağını öne sürdümüşü. Ama günümüze kadar UCM'nin Yargılama Öncesi Dairesinde araştırmanın ne zaman başlayacağı konusunda herhangi bir resmi karar alınmamıştır. Buna karşılık, ABD'nin Başsavcısı Afganistan'da işlenen savaş suçları ve bilgi toplama konusunda UCM'ne resmi olarak ne destek verdiğini ne de karşı olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Aralık 2009 yılında ABD'nin Afganistan'daki Büyükelçisi Karl Eikenberry ile beraber ABD'nin Afganistan kuvvetler komutanı ve uluslararası ISAF'ın Genel Sekreteri olan General Stanley McChrystal Kongre tarafından sorguya çekildiğinde, Afganistan'da ABD ve NATO birliklerine yönelik iddia edilen suçları kesin olarak reddedememiştir. Bu nedenle Kongre, Roma Statüsünün 17. maddesini atfı olarak Afganistan'da suç işleyen Amerikan askerleri ABD askeri yargı sistemi çerçevesinde yargılanacaklarını karara bağlamıştır⁴⁴⁸.

Diğer yandan Afganistan Hükümeti ve uluslararası ortakları Roma Statüsü normlarının uygulanması konusunda ortak bir irade ile kesin yaklaşım maalesef sergileyememiştir. Aynı zamanda uluslararası toplum genel olarak Afganistan'ın yeniden inşa edilmesi için çeşitli alanlarda büyük ölçüde para harcadığını söylemiş, ama ülkede adaletin kalkınması için gereken dikkat ne yazık ki gösterilmemiştir. Genelde Afganistan'da birtakım ülkelerin askerleri olduğu ve bir anlamda gelecekte Roma Statüsünün içerdiği suçlar doğrultusunda adli sorunlarla karşılaşmaması için adalet yönünde önemli çalışma yapılmamıştır. Diğer taraftan UCM'nin Afganistan'da bir çalışma geçmişi olmadığıyla beraber en azından hükümet ve sivil toplum örgütleri tarafından mahkemenin tanınması için lazım olan bilgi vatandaşlarla paylaşılmamıştır. Öbür taraftan UCM'nin çalışmaları Afrika kıtasının birçok ülkelerinde uzun yıllardan beri devam etmesi ve günümüzde barış ve adaletin sağlanması için gereken sonuca maalesef ulaşamaması ayrı bir sorun olarak hukukçuların karşısına çıkmaktadır⁴⁴⁹.

⁴⁴⁸ E. C. Barbour ve M. C. Weed (2010). The International Criminal Court (ICC): jurisdiction, extradition and U.S. policy. *Congressional Research Service*, s. 14-15.

⁴⁴⁹ Moen ve Mohammadi, 2009, **a.g.k.**, 12.

3.5.5. Taliban tarafından çatışmalarda çocukların kullanılması

Herşeyden önce dünya çapında isyancı grupların arasındaki farklılıkları dikkate alarak bu konuyu incelememiz gerekmektedir. İsyancı gruplar genel olarak dört temel hedef kapsamında hükümeti devirmek, ülkeyi bölmek, özerklik istemek veya siyasi sisteme büyük ölçüde değişiklik getirmek için mücadelelerini çeşitli ülkelerde sürdürmüş ve gelecekte de sürdürmeye devam edeceklerdir⁴⁵⁰. İşte Taliban Afganistan'da hükümetin devrilmesi için silahlı çatışmalarını ülkenin birçok vilayetinin ilçelerinde sürdürmektedir. Taliban uzun zamandan beri geliştirdikleri stratejileri kapsamında Afganistan'da çocukları kendi saflarına çekip çatışmalarda rahat bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Afganistan'da İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yetkili araştırmacısı olan Patricia Gossman da Afganistan'da çocukların yasadışı ve zalimce Taliban tarafından kullanıldığını öne sürmüştür. Halbuki çocukların okulda veya evde ebeveynlerinin yanında olmaları gerekmektedir⁴⁵¹. Diğer taraftan çatışmaların devam ettiği bölgelerde çocukların beyinlerinin yıkanması ve kısa süre içerisinde aktif hale gelmesi toplumun diğer kısımlarından daha kolay ve verimli olduğu düşünülmektedir. Afganistan'da genel olarak bu yöntemler okulların yıkılması ve bölgedeki öğretmenlerin öldürülmesiyle başlamaktadır. Son zamanlarda yapılanlar araştırmalara göre Taliban safına katılan çocukların çoğunu eğitimsiz olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Afganistan'ın güneyinde bulunan Helmand vilayet ve ilçelerinde gece mektuplarının⁴⁵² sokaklarda dağıtılmasıyla beraber öğretmenlerin korkutulması çocukların Taliban safına katılmasını daha da kolaylaştırmıştır⁴⁵³.

İki yıl önce İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Taliban askerleri olarak görev yapan 13 çocuğun aileleriyle gerçekleştirdiği görüşmeler ve sürdürdüğü iddialar sivil toplum örgütleri, siyasi analistler ve BM tarafından doğrulanmıştır. Aynı zamanda Taliban zihinsel ve fiziksel olarak olgunlaşan gençleri kendi saflarına katmakla beraber sakalsız erkek çocuklarını kullanmadıklarını öne sürmüştür. Ama Afganistan'ın kuzeydoğusunda bulunan Kunduz,

⁴⁵⁰ T. Lasley ve C. Thyne (2014). Secession, legitimacy and the use of child soldiers. *Conflict Management and Peace Science*, s. 4.

⁴⁵¹ Human Rights Watch (2016b). *Afghanistan: Taliban child soldier recruitment surges*. New York, s. 1.

⁴⁵² Taliban ve diğer isyancı grupları gece tarafından kağıt parçalarının dağıtılmasıyla bölgede korku ve dehşet yaratmak için kullanılan bir yöntemdir.

⁴⁵³ L. Bird (2007). Children in crisis: education rights for children in conflict affected and fragile states. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, s.4.

Tahar ve Bedekşan'daki medreselerde dini eğitim gören ve daha sonra Taliban saflarına katılan çocukların yaşı 13 veya daha genç oldukları iddia edilmektedir. Taliban tarafından sürekli iddiaların reddedilmesine rağmen, 15 yaş altındaki çocukların çatışmalarda kullanıldığı, uluslararası hukuk normlarının ihlal edildiği için savaş suçu işlediklerini göstermektedir. Son zamanlarda Afganistan'ın kuzeydoğusunda, Taliban'ın hükümete karşı müdafaadan taarruza geçmesi çatışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu süreç içerisinde Taliban safına katılan çocukların sayısı da Kunduz vilayetinin sakinleri ve analistlerin söylediğine göre ciddi yükseliş göstermiştir⁴⁵⁴. Diğer taraftan Antonio Giustozzi Taliban ile gerçekleştirdiği röportaj sırasında sorulan soruya karşı Taliban tarafından çocukların istihdam edilmesinin yasakladığı cevabı gelmiştir. Ama pratik olarak bu yasağın hayata geçmesinin çok zor olduğu uzmanlar tarafından öne sürülmüştür. Çünkü genç yaşlarda bazen genç erkekler kendi yaşlarının ne kadar olduğunu çatışmanın devam ettiği ortamlarda unutupyorlar. Aynı zamanda Giustozzi, 18 yaşın altındaki ve üstündeki gençler genel olarak Taliban tarafından taşıyıcı, elçi ve özellikle düşman hakkında bilgi toplamak için casuslar olarak ülkenin birçok bölgelerinde görevlendirildiklerini söylemiştir⁴⁵⁵. Diğer taraftan çocukların birçoğunda çatışmaların gerçekleştiği bölgelerde ve karşılaştığı üzücü olaylar neticesinde birtakım zihinsel ve fiziksel sorun ortaya çıktığı görülmüştür. Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde hükümet ve isyancılar arasında çatışmanın arttığı zamanlarda sadece 2009 yılında hava saldırısı, kara mayın, patlayıcı maddeler ve roket saldırıları sonucunda 1000'den fazla çocuğun doğrudan öldürüldüğü ve yaralandığı belirtilmiştir. Öbür taraftan patlamalar neticesinde yaralı ve hayatta olan çocuklar mutlaka vücutlarının en değerli organlarından birini kaybetmiştir.⁴⁵⁶ Aynı zamanda ülkede tıbbi imkanları fazla olmadığı için hepsinde takma organ ve tekerlekli sandalyelerin yetişmesi veya zaman içerisinde değiştirilmesinin zor olduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan Afgan çocukları NATO birlikleri tarafından doğrudan veya dolaylı bir şekilde şehirlerde ve çatışmanın yoğun yaşandığı yerlerde canlı bomba başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı zaman zaman öldürülmüştür. Afganistan'da 2000 yıllarından beri

⁴⁵⁴ Human Rights Watch, 2016b, **a.g.k.**, s. 2.

⁴⁵⁵ European Asylum Support Office (2016). *Afghanistan recruitment by armed groups*. Valletta, s. 40.

⁴⁵⁶ T. Tamashiro (2010). Impact of conflict on children's health and disability. *Unitet Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, s.10.

canlı bomba ve intihar saldırılarının Taliban ve diğer isyancı gruplar tarafından kullanılması halk ve özellikle çocuklar için ayrı bir tehdit olmuştur. Canlı bomba ve intihar saldırılarını Taliban genel olarak NATO konvoylarıyla beraber hükümet kurumlarına büyük ölçüde zarar vermek için günümüzde Afganistan'ın birçok vilayet ve ilçelerinde gerçekleştirmektedir. Genel olarak canlı bomba ve intihar saldırıları neticesinde askerler miğfer, vücut zırhları ve zırhlı araçlar kullandıkları için korunmaları gayet muhtemeldir. Maalesef saldırılar sırasında en çok zarar görenler ve hayatlarını kaybedenler arasında yine vatandaş ve sokakta çalışan ve gezen çocuklar yer almaktadır. Örneğin; 15 Haziran 2007 tarihinde Uruzgan vilayetinde NATO konvoyları bir okulun yanından geçerken canlı bomba geldiği araç ile kendini patlatmış ve olay yerinde 12 lise öğrencisi de hayatını kaybetmiştir. Aynı zamanda NATO, AUO ve AUP maalesef çatışmalar sırasında savaş kurallarına uymadıkları öne sürdürülmektedir. Haziran 2007 tarihinde Afganistan'ın güneyinde bulunan Helmand kentinde NATO güçleri tarafından yapılan hava saldırısı neticesinde 17 çocuk ve 10 sivilin öldüğü ABİHK tarafından kayıt edilmiştir⁴⁵⁷.

3.5.6. UCM'nin Taliban liderleri üzerindeki yargı yetkisi

Afganistan tam olarak Roma Statüsünün onay belgesini UCM'ne 10 Şubat 2003 tarihinde teslim etmiştir. Bu nedenle UCM ve Roma Statüsünün içerdiği suçlar konusunda 10 Şubat 2003 tarihinde Afganistan'da yargılama yetkisi bulmuştur. Taliban genel olarak Afganistan'ın güney ve doğu bölgelerinde tekrar 2003 yılından itibaren etkilerini artırmasıyla birlikte 2005 yıllarının sonuna doğru NATO ve AUGG karşı mücadelelerini başlatmıştır⁴⁵⁸. Diğer taraftan devam eden çatışmalar sırasında 2007 ile 2011 yılları arasında Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu'nun (BMAYM) verilerine göre 10,000 kişiden fazla sivil hayatlarını kaybetmiştir⁴⁵⁹. Aynı zamanda BMAYM'nunun gerçekleştirdiği basın toplantısında sadece 2016 yılında Afganistan'da devam eden çatışmalar sonucunda 3498 sivilin öldüğünü ve 7920 kişinin yaralandığını paylaşarak ve geçen senelere göre %3 artış gösterdiğini belirtmiştir⁴⁶⁰. Diğer taraftan 28 Eylül 2015 tarihinde Afganistan'ın

⁴⁵⁷ United Nations International Children's Emergency Fund (2007). *Afghanistan Martin Bell reports on children caught in war*. New York, s. 1-2.

⁴⁵⁸ The Office of the Prosecutor (2011b). *Report on preliminary examination activities*. Hague: ICC, s. 6.

⁴⁵⁹ The Office of the Prosecutor, 2011b, **a.g.k.**, 7.

⁴⁶⁰ <http://t24.com.tr/haber/bm-afganistanda-sivil-olumleri-rekor-duzeyeye-cikti,387291> (Erişim Tarihi: 01.04.2017).

kuzeydoğusunda bulunan Kunduz vilayeti Taliban'ın eline düşmesiyle beraber ciddi ve ağır suçların işlenmesine neden olmuştur. Taliban kısa sürelik olsa da bir kez daha bir şehri ele geçirip Afganistan'da hükümete karşı kendi gücünü göstermiştir. Taliban genel olarak Afganistan'da İslami yönetimini hakim kılmak için mücadelelerini ülkenin farklı bölgelerinde sürdürmektedir⁴⁶¹. Diğer yandan 2015 yılında ABD birliklerinin Kunduz vilayetinde düzenlediği hava saldırısı neticesinde şehir merkezine yakın olan bir hastane vurulmuştur. 2016 tarihinde ABD birlikleri tarafından yayınlanan raporda hastanede çalışan doktorlarla beraber 42 hasta hayatlarını kaybetmiş ve onlarca kişi yaralanmıştır. Raporda uluslararası insancıl hukukunun ihlal edildiği kabul edilmiş, pilotun kasten harekete geçip geçmediği konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır⁴⁶². Aynı zamanda Taliban ile hükümet arasında çatışmanın sıcak ve yoğun yaşandığı bölgelerde 150,000 yakın kişi yol ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar imkanları olmadığı için evlerinde kalmıştır. Üstelik evlerinde kalanlar için gıda, yiyecek ve içeceğin pazarda bulunmamasıyla birlikte elektriğin kesilmesi ayrı bir felaket olmuştur. Çatışmaların devam ettiği sıralarda 13,000 aileden fazla kendi evlerini terk ederek ülkenin diğer şehirlerine sığınmıştır⁴⁶³. Kunduz vilayetinde Taliban işgali sırasında karmaşık durum hakim olduktan sonra kısa zaman içerisinde intikam cinayeti, sivillere ait dükkan ve mülklerin tahrip edilmesi, fırsatçılar tarafından hükümet kurumlarının yağmalanmasıyla beraber kentin belli noktalarında tecavüz eylemlerinin gerçekleşmesinden yayınlanan diğer raporlarda söz edilmiştir⁴⁶⁴.

Afganistan'da Taliban militanları tarafından işlenen savaş suçları Roma Statüsünün 8. maddesinde yapılan savaş suçları tanımına göre UCM'nin yargılama yetkisi altına girmesi mümkündür. Taliban, hükümete karşı gerçekleştirdiği çatışmalar sırasında birtakım ağır suçların meydana gelmesine neden olmuştur. Diğer taraftan İnsan Hakları İzleme Örgütü ve onların yayınladığı raporlarda Taliban liderlerine yönelik savaş suçları iddiası yapılmıştır⁴⁶⁵.

⁴⁶¹ K. Katzman (2017). Afghanistan: Post-Taliban governance security, and U.S. policy. Washington: Congressional Research Service, s. 18.

⁴⁶² Human Rights Watch (2017c). *Afghanistan*. New York, s. 6.

⁴⁶³ United Nations Assistance Mission in Afghanistan (2015). *Afghanistan human rights and protection of civilians in armed conflict special report on Kunduz province*. Jalalabad, s. 2.

⁴⁶⁴ United Nations Assistance Mission in Afghanistan, 2015, **a.g.k.**, 3.

⁴⁶⁵ T. Rose (2012). Justice for Afghanistan: *The International Criminal Court, Shari'a Law and the Constitution of Afghanistan and their applicability to Taliban war crimes trials*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ann Arbor: ProQuest LLC, s. 22.

Diğer yandan, UCM'nin Savcılık Bürosu, Roma Statüsünün 15. maddesine göre 2007 yıllarından beri başlattığı ön incelemeler neticesinde ve güvenilir kaynaklardan elde ettiği bilgiler sonucunda Afganistan'da Roma Statüsünün 7. ve 8. maddelerinin öngördüğü insanlığa karşı suçları ve savaş suçlarının işlendiğini yayınlanan raporlarda tespit edildiğini göstermektedir⁴⁶⁶. Öbür taraftan 15-19 Kasım 2013 tarihleri arasında Kabil Üniversitesi'nde "barış, uzlaşma ve geçici adalet" adı altında UCM'nin Savcılık Bürosu temsilcisinin katılım ile uluslararası bir seminer düzenlenmiştir. Savcılık Bürosu'nun temsilcisi düzenlenen seminer sırasında Afgan ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin yetkilileriyle Afganistan'da işlenen ağır suçlar hakkında görüş ve önerilerini almak için birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir⁴⁶⁷. Aynı zamanda Savcılık Bürosu, Afganistan'da işlenen ve iddia edilen ağır suçlar hakkında kabul edilebilirlik ilkesi çerçevesinde ön inceleme çalışmalarını Taliban, AUGG ve uluslararası birlikleri üzerinde düzenli bir şekilde yürütmesiyle birlikte güvenilir kaynaklardan elde edilen bilgilerin analizi de yapılmaktadır⁴⁶⁸. UCM'nin öngördüğü suçlar, Savcılık Bürosu'nun gerçekleştirdiği ön inceleme çalışması neticesinde en düşük düzeyde makul bir dayanağının olduğunu tespit etmiştir. Yapılan incelemelerde Taliban ile Hakkani Şebekesi tarafından insanlığa karşı suçları ve savaş suçları, AUGG ve özellikle Afgan Ulusal Emniyeti ve AUP mensupları tarafından işkence, insanlık dışı muamele, savaş suçları ve son olarak ABD birlikleri tarafından savaş suçları, işkence ve insanlık dışı muamele ve özellikle 2003-2004 yılları arasında Merkezi İstihbarat Teşkilatı tarafından gerçekleşen gizli gözaltılar UCM'nin yayınladığı 2016 tarihli raporunda yer almıştır⁴⁶⁹. Diğer taraftan Afganistan Hükümeti UCM'nin Savcılık Bürosu'nun yürüttüğü ön inceleme çalışmaları konusunda gereken desteği vermemesiyle beraber hukuki açıdan da günümüze kadar adaletin sağlanması için lazım olan ilgiyi Mahkeme'ye bir şekilde göstermemiştir⁴⁷⁰. Son olarak Afganistan'da işlenen suçlar hakkında UCM'nin Yargılama Öncesi Dairesi tarafından şimdiye kadar resmi araştırmanın başlatılması için herhangi bir karar alınmamış ve güvenilir kaynaklardan bilgi toplama ve analiz süreci Roma Statüsünün 53. maddesinin birinci fıkrasının (a)-(c)

⁴⁶⁶ The Office of the Prosecutor (2014c). *Report on preliminary examination activities*. Hague: ICC, s. 19.

⁴⁶⁷ The Office of the Prosecutor, 2014c, **a.g.k.**, 23.

⁴⁶⁸ The Office of the Prosecutor (2015d). *Report on preliminary examination activities*. Hague: ICC, s. 28.

⁴⁶⁹ The Office of the Prosecutor (2016e). *Report on preliminary examination activities*. Hague: ICC, s. 44.

⁴⁷⁰ The Office of the Prosecutor, 2015d, **a.g.k.**, 50.

faktörlerinin öngördüğü kapsamında Savcılık Bürosu tarafından düzenli bir biçimde çalışmalar devam etmektedir.

3.5.7. Genel değerlendirme

Afganistan coğrafi ve siyasi açısından dünya haritasının kısmen önemli noktasında yer aldığı için tarih boyunca farklı iç ve dış kaynaklı sorunlara meydan olarak günümüze kadar gelmiştir. Diğer taraftan Afganistan sıcak sulara geçit yolu sağladığı için zaman içerisinde ayrı problemlere yol açmıştır. Aynı zamanda tarihsel bağlamda, İngilizler bölgede siyasi bakımından Ruslara karşı etkili olmak için bir şekilde onların yayılmasını iç aktörler vasıtasıyla engellemiştir. Öbür taraftan dış müdahaleler neticesinde Afganistan’da gerçek bir ulus devlet ortaya çıkmadığı için zaman içerisinde büyük sorunların meydana gelmesine katkı sağlamıştır. Diğer taraftan ülkenin zayıflığı, başarısızlığı, siyasi yapının kırılabilirliği ve zaman zaman çöküşü ve devam eden istikrarsızların nedeni Afganların kendilerine özgün bir sorun olduğu da bir yandan düşünülmektedir. Afganistan’ın güvensizliğine, başarısızlığına ve bazen siyasi yapısının çöküşüne neden olan diğer faktör, ülkede yaşayan onlarca etnik grup ve aralarındaki kimlik sorunlarının çözülmemesi olmuştur. Afganistan’da topraklarının çoğu aşiretlerin ellerinde olduğu ve etkili vergi sistemi olmadığı için hiçbir zaman ülkede güçlü hükümet güçlü ekonomiyle inşa edilmemiştir. Aynı zamanda hükümet vatandaşların temel sorunlarının giderilmesi konusunda gereken hizmeti sunamamıştır. Üstelik ülkede mevcut olan toplumsal farklılıklar ve ekonomik yetersizlikler küresel ve bölgesel aktörlerin rekabet meydanı olarak kullanılması konusunda önemli katkılar sağlamıştır. Sovyetler Birliği’nin işgali sırasında ağırlıklı olarak ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan’ın desteğiyle yürütülen savaşlar neticesinde radikal İslamcılarının güç kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda toplum yapısının bozulmasıyla birlikte devletin otorite ve meşruiyetine inanılmaz derecede darbe vurulmuştur. Diğer taraftan ABD ile Sovyetler Birliği’nin arasında gerçekleşen Soğuk Savaş Afganistan için zamanında ayrı sorun olmasıyla beraber devam eden siyasi krizlerin daha da derinleşmesine neden olmuştur.

İşgal döneminde dünyanın dört bir yanından başta Suudi Arabistan olmak üzere Pakistan ve Birleşik Arap Emirliği’nin teşvikleriyle Müslüman kardeşlerine yardım ve Sovyetlere karşı cihat etmek için Afganistan’a binlerce insan gönderilmiştir. Afganistan’a cihat için gelenlerin içinde Usame Bin Ladin de gelir gelmez kendi üslerini Pakistan ve

Afganistan sınırları arasında kurmasıyla devam eden sıcak çatışmalara katılmıştır. Afganistan'da yıllarca süren iktidar kavgası ancak Taliban'ın Kabil'e gelmesiyle sonuçlandıktan sonra bir anlamda bütün vatandaşlar barış ve güvenliğin sağlanmasını bekliyor olmuştur. Ama 11 Eylül terör saldırılarının ABD'de gerçekleşmesi ve istenilen Usame Bin Ladin'in Taliban Tarafından ABD'ya iade edilmemesi barış ve güvenliğin sağlanmasını bekleyen Afgan Halkı için ayrı sorunların çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle El-Kaide Terör Örgütü'nün ortadan kaldırılması için ABD önderliğinde Afganistan'a yönelik geniş kapsamda askeri operasyonun yürütülmesiyle Taliban rejimi iki ay içerisinde devrilmiş ve Afganistan'da Bonn Antlaşmasıyla yeni bir geçici yönetim uluslararası toplumun desteğiyle kurulmuştur.

Yeni süreç içerisinde genel olarak Afganistan'ın geçici hükümeti ve uluslararası toplum tarafından ülkede düzen, istikrar ve güvenliğin sağlanması konusunda öncelik verilmiştir. Afganistan'da geçici hükümeti yerini geçiş hükümetine verdikten sonra ülke 2004 Anayasasına sahip olmasıyla birlikte devlet başkanı ve milletvekillerini seçmek için ilk seçimini uluslararası toplumun desteğiyle gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda ülkede insan hakları, kadın hakları, ifade özgürlüğü ve eşitlik gibi insani değerler yavaş yavaş kanunlarda yerlerini almaya başlamıştır. Afganistan'da 2003 yılından itibaren güvenlik istenen düzeyde sağlanamadığı için tekrar Taliban'ın gündeme gelmesiyle beraber işler kötüye gitmeye başlamıştır. İşte bu nedenle Taliban ve diğer isyancı grupların gerçekleştirdiği terör saldırıları neticesinde 2003 yılından beri BM'in yayınladığı raporlara göre binlerce masum insan hayatlarını günümüze kadar kaybetmiştir. Başka bir ifade ile NATO, AUGG ve Taliban arasında çıkan çatışmalar sonucunda çeşitli ağır suçların işlendiği yayınlanan resmi uluslararası raporlarda yer almaktadır. Bu nedenle insan hakları örgütleri tarafından işlenen ağır suçlar zamanında kınanmıştır. Diğer taraftan UCM de 2007 yılından itibaren işlendiği iddia edilen ağır suçlar hakkında ön inceleme çalışmalarını güvenilir kaynaklardan veri toplamakla yürütmektedir. Çünkü Afganistan Roma Statüsü'nü onayladığı için UCM'nin yargılama yetkisini kendi topraklarında veya vatandaşları tarafından Statünün öngördüğü suçlar işlendiği zaman yargılabilecekleri mümkün olmuştur. Bununla birlikte tamamlayıcılık ilkesi çerçevesinde Afganistan'da devam eden çatışmalar sırasında taraflar tarafından işlendiği iddia edilen ağır suçlar Mahkeme'nin yargılama yetkisi daha etkin hale

gelebilmesi mümkündür. Çünkü ülkede işlenen ağır suçların sorumlularının yargılanması için günümüze kadar hükümet tarafından herhangi olumlu bir adımın atılmamasıyla birlikte hukuk sisteminde bu doğrultuda mevzuat eksikliği bulunmaktadır.

SONUÇ

Yeryüzünde tarihin farklı dönemlerinde çeşitli nedenlerden dolayı devletler arasında kanlı savaşlar gerçekleşmiştir. Bu savaşlar sırasında milyonlarca insan hayatlarını acımasız bir şekilde kaybetmesiyle birlikte büyük ölçüde maddi ve manevi zararların meydana gelmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının gerçekleşmesiyle meydana gelen sorunlar dünya için özellikle barış, güvenlik ve adaletin sağlanmasının karşısında ayrı bir engel olmuştur. Bu korkunç gelişmeler sırasında galiplerin mahkemesi olsa da Nüremberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemelerinin kurulması ve suçluların bir kısmının yargı önüne çıkarılması önemli bir gelişme olarak tarihe kayıt edilmiştir. Aynı zamanda iç savaş ve bölgesel çatışmalar sırasında yüzbinlerce masum insanın ölmesi, yaralanması ve insanlığın hak etmediği kötü muamelelerde bulunması gün geçtikçe uluslararası niteliğe sahip bir ceza mahkemesinin kurulma düşüncesini hep canlı tutmuştur.

Diğer taraftan 20. yüzyılın sonlarında yaşanan korkunç olaylar neticesinde BMGK'nin aldığı kararlarla kurulan Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri daha fazla uluslararası niteliğe ve meşruiyete sahip olduğu için olumlu bir gelişme olarak hukukçular tarafından düşünülmektedir. Öbür taraftan ağır suçların işlendiği zamanlarda komşu ülkelerin sessiz kalmasıyla birlikte tam trajedinin yaşandığı anlarda BM'in müdahale etme konusunda gecikmesi artık dünyanın daimi ve tarafsız uluslararası niteliğe sahip adli kuruma ihtiyaç duyulduğunu göstergesi olarak o dönemlerde düşünülmüştür. Örneğin Avrupa'nın ortasında bulunan Bosna'da yaşanan soykırımla beraber 1994 yılında Ruanda'da, Hutular ve Tutsiler arasında meydana gelen trajik olaylar bu iddianın net simgesi olarak tarihe kayıt edilmiştir. İşte bu nedenle yıllardan beri kurulacağı hayal edilen UCM'nin Statüsü 17 Temmuz 1998 tarihinde 120 ülkenin evet oyuyla kabul edildikten sonra 60 ülkenin onaylamasıyla 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁴⁷¹.

UCM dünya çapında adalet ve barışın sağlanması için kurulan bir adli kurum olmasıyla birlikte uluslararası ceza ve insan hakları hukuku açısından önemlidir. Öbür taraftan UCM

⁴⁷¹ Akduman (2012), s. 30.

tanımladığı çekirdek suçlar kapsamında yargılama yetkisini taraf olan devletlerle beraber taraf olmayan devletler üzerinde belli şartlar çerçevesinde kullanabilecektir. UCM birçok ülkenin hukuk sisteminde haklı ve makul görmediği suçları içermesiyle birlikte adaletin sağlanması konusunda mağdur ve suçlular hakkında birtakım düzenlemeleri kendi statüsünde barındırmaktadır. Diğer taraftan ulusal ceza yargısının isteksiz ya da yetersizliği, Mahkeme tarafından tespit edildikten sonra suçlunun cezasız kalmaması için yargılama yetkisini kullanabileceği öngörülmektedir. Bu nedenle UCM devletlerin egemenliğine, özgürlüğüne ve özellikle onlar tarafından kullanılması gereken yargı ve iç hukuk sistemlerine ilişkin öncelik tanımaktadır. Aynı zamanda ulusal ceza yargısı tarafından faile hak ettiği ve işlediği suça uygun kanunun uygulanması lazım, uygulanmadığı takdirde yine Mahkeme Statünün 17. maddesine göre harekete geçebilmesi mümkün olmaktadır. Öbür taraftan Roma Statüsünün 5. maddesinde belirtilen suçların biri veya tamamı gerçekleştiği durumlarda, BMGK kendi andlaşmasının VII. bölümü kapsamında harekete geçme hakkı vardır. Böyle durumlarda işlenen suçlar taraf bir ülkede olup olmadığı önem arz etmemektedir. Söz konusu durum böyle hukuki olaylarda barış ve güvenliğin önünde oluşan tehdit varlığıdır. İşte bu sebeple UCM dünya çapında barış, adalet ve güvenliğin sağlanmasında BMGK'ne bir anlamda destek olmaktadır. Aynı zamanda Güvenlik Konseyi'nin dışında da Statüye taraf olmayan ülke durumunun vahim olduğu zamanlarda Mahkeme ile işbirliği içinde bulunabilmesi, konuyu Mahkeme'ye belli şartlar çerçevesinde taşıması mümkündür. UCM toplumun huzurunu ve düzenini bozacak olan uluslararası suçların sorumlularını yargılama ve cezalandırma görevini üstlenmektedir.

UCM'nin Statüsü birçok ülkeler tarafından onaylanmış ve onların hukuk sisteminde kendi yerini almaktadır. Afganistan'da Roma Statüsü 10 Şubat 2003 yılında yürürlüğe girmesiyle kendi yerini doğrudan Afgan hukukunda almıştır. Afganistan bir nevi zorla 1980'li yıllarda Sovyetler Birliği'nin işgaliyle savaş meydanına dönüşmesiyle birlikte büyük kayıpların ortaya çıkacağına mesajını vermiştir. Diğer taraftan işgal sırasında başta ABD olmak üzere Suudi Arabistan ve Pakistan'ın sağladığı maddi ve manevi yardımlar neticesinde Afganistan'ın birçok illerinde kanlı savaşlar yaşanmış ve ülkede bulunan bütün altyapılar zarar görmüştür. Sovyetler döneminden sonra Dr. Nacibullah 1992 yılına kadar Rusların sağladığı destekle Kabil yönetimini devam ettirmiş ve daha sonra BM önderliğinde iktidar

İslamcı gruplara geçmiştir. Ama birbiriyle anlayış sağlayamayan İslamcı grupların kendi aralarında iktidar mücadelesi patlak verdikten sonra kısa zaman içerisinde Afganistan'ın güneyinde bulunan önemli şehirlerinden biri olan Kandahar Molla Muhammad Ömer liderliğinde Taliban'ın eline düşmüştür. Taliban Kandahar kentini ele geçirdikten sonra yurt dışından gelen yardımlar sayesinde Afganistan topraklarının %95'ni yaklaşık 4 yıl içerisinde kontrol altına alabilmişlerdir. Diğer taraftan Sovyetler döneminde cihat yapmak için gelen Usame Bin Ladin Afganistan ve Pakistan sınırları arasında kurduğu barınaklarında devam eden terör faaliyetleri Taliban söz sahibi olduktan sonra daha da hızlanmıştır. Sovyetler işgali, işgali takip eden iç savaş ve Taliban'ın Afganistan'da hakim olmasıyla beraber ülkenin tüm maddi ve manevi varlığı tamamen ortadan kalkmıştır. Diğer taraftan Soğuk Savaş döneminde ve güçlü ülkelerin sağladığı yardımlar neticesinde radikal İslamcı grupların yükselmesine neden olması dünya için güvenlik bakımından ayrı bir sorun olmuştur.

11 Eylül terör saldırıları ekonomi ve özellikle siyasi bakımdan getirdiği değişimler sonucunda yaşadığımız dünyada yeni krizlerin meydana gelmesine neden olmuştur. 11 Eylül terör saldırılarının gerçekleşmesinden hemen sonra Afganistan'da Talibanla birlikte çalışan Usame Bin Ladin ABD tarafından suçlanmış ve derhal iade edilmesini istemiştir. ABD'nin isteğine karşı hayır cevabı geldikten sonra başta ABD olmak üzere diğer koalisyon güçleriyle birlikte teröre karşı mücadele Afganistan'da başlamıştır. ABD'nin gerçekleştirdiği Afganistan askeri operasyonu dünya çapında farklı şekillerde yankı bulmuştur. Yürütülen askeri operasyonlar neticesinde iki ay içinde Taliban yönetimi devrilmiş ve Bonn Antlaşmasıyla Afganistan'da geçici hükümet kurulmuştur. Afganistan'ın yeniden inşa edilmesi için uluslararası toplum ve geçici hükümet tarafından gereken adımlar atılmıştır. Diğer taraftan yeni anayasa ve özgür seçimin yapılması için yoğun çalışmalar hükümetin geleceği için başlatılmıştır. Aynı zamanda Afganistan siyasi ilişkilerini tekrar pekiştirmek için başta komşu ülkeler olmak üzere dünyanın birçok ülkeleriyle gereken her türlü özeni göstermiştir. Bununla birlikte Kabil ve ülkenin büyük illerinde birçok ülke tarafından büyükelçilik ve konsolosluklar açılmıştır. Bu nedenle Afganistan uzun yıllardan sonra tekrar uluslararası topluma katılmış ve imzalanması gereken birtakım antlaşmaları da kabul etmiştir.

Diğer yandan Afganistan dünya ve kendi topraklarında barış, güvenlik ve özellikle adaletin sağlanması için Roma Statüsüne katılmış ve 10 Şubat 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Afganistan'da 2003 yılından sonra tekrar NATO ve AUGG'ne karşı çatışmalar merkezi yönetimin devrilmesi için Taliban ve diğer isyancı grupları tarafından başlatılmıştır. Çıkan çatışma ve gerçekleşen canlı bomba saldırıları neticesinde BM tarafından yayınlanan raporlara göre binlerce masum insan hayatlarını kaybetmiştir. Diğer taraftan son zamanlarda yayınlanan raporlarda savaş meydanlarında Taliban ve diğer isyancı grupları tarafından 15 yaşın altındaki çocukların kullanılmasından söz edilmiştir. Üstelik çatışmalar sırasında ağır suçların işlenmesiyle birlikte binlerce aile Kunduz kentinden kaçmak zorunda kalmıştır. Afganistan'da gün geçtikçe güvenliksiz, istikrarsızlık ve işsizlik oranının artması barış ve güvenliğin sağlanması için ayrı engel oluşturmaktadır. Hükümet kurumlarında özellikle yargıda devam eden yolsuzluk meselesi bir yere kadar adli kurumları olumsuzca etkilemektedir.

Tüm bunlara rağmen, Afganistan'da güvenlik, istikrar, barış ve özellikle adaletin sağlanması için her şeyden önce başta yargı olmak üzere bütün hükümet kurumları yolsuzluktan arındırılması gerekmektedir. Öbür taraftan Afganistan UCM'nin üyesi olduğu için Mahkeme ile sürekli iletişimde bulunmasıyla birlikte hakimlerin uzmanlaşması için gereken özeni göstermelidir. Bununla birlikte halkın bilinçlenmesi için yurdun bütün kentlerinde UCM hakkında farklı seminerlerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Aynı zamanda insan hakları alanında çalışan uluslararası örgütleriyle işbirliği içinde bulunup geniş çalışmalar yürütmelidir. Öbür taraftan hükümet kanun eksiklerinin giderilmesi için yeni mevzuat ve özellikle UCM'nin normlarına uygun kuralların çıkartılması gerekmektedir. UCM, Afganistan'da 2007'de ön inceleme çalışmalarını güvenilir kaynaklardan bilgi toplamakla başlamış ve süreci günümüze kadar devam ettirmektedir. Ama Afganistan'da devam eden çatışmalar sırasında savaş suçları, insanlığa karşı suçları, işkence ve insanlık dışı muamele işlendiği iddia edilen suçların hakkında Savcılık Bürosu tarafından ön inceleme çalışmalar tamamlanmadığı için resmi olarak herhangi bir karar Yargılama Öncesi Dairesi taraftan araştırmanın başlatılması için alınmamıştır.

UCM'nin de diğer kurumlar gibi birtakım eksiklerle beraber olumsuz yönleri kesinlikle vardır. Örneğin; UCM yargılama yetkisini taraf devletler topraklarında ve o topraklarda

yaşayan vatandaşların üzerine kullanabilmesiyle birlikte taraf olmayan devletlerin toprak ve vatandaşlarına yönelik yargılama yetkisi oldukça sınırlandırıldığı düşünülmektedir. Bağımsız bir Mahkeme olarak BMGK ile kurulan ilişkisi birçok devlet tarafından şüpheyile bakılmaktadır. Diğer taraftan terörizm ve uluslararası uyuşturucu ticareti Mahkeme'nin yargılama yetkisi altına alınmadığı için çeşitli eleştirilerin çıkmasına neden olmaktadır. Öte yandan güçlü devletler tarafından Roma Statüsünün onaylanmaması ve özellikle dünya çapında devam eden krizlerin taraf ülkesi olması yönünden barış ve adaletin sağlanması için ayrı bir hukuki sorun olarak hukukçular tarafından öne sürdürülmektedir. Günümüzde Afganistan, Irak ve Suriye'de çatışmalar sırasında işlenen ağır suçlar bu iddianın en parlak örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Afrika kıtasının birkaç ülkesinde UCM tarafından yürütülen soruşturma ve hukuki davalar günümüze kadar somut ve ulaşması gereken sonuca yaklaşmaması hukuki bakımdan dikkat çekici bir durum olmuştur. Tüm bunlara rağmen, son olarak UCM suç işleme niyetinde bulunan kişilerin caydırma ve düşündürme yönünden önemli güce sahip olduğu kesin olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- A. Von Bogdandy ve Rüdiger, W. (2003). The procedure of the ICC: Status and function of the prosecutor. *Netherlands- Leiden: Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 7, s. 513-552.
- Acet, S. (2012). *Uluslararası ilişkilerde dış müdahale sorunu: Afganistan ve Libya müdahalelerinin uluslararası hukuk ve meşruiyeti açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisan tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi (2012). *Demokratik Kongo Cumhuriyeti*. Ankara.
- Ahmadi, E. M., & Sadaqad, K. A. (2009). *Hukuki Esasiyi Cumhuri İslami Afganistan Baa Takid ber Kanun Esasiyi*. Kum: El-Mustafa Uluslararası Yayınevi.
- Akande, D. (2003). The jurisdiction of the International Criminal Court over nationals of non-parties: legal basis and limits. *Journal of International Criminal Justice*, (1), s. 618-650.
- Akbaş, Z., & Arslan Düzgün, Z. (2012). Libya'daki Arap Baharı'na yönelik Türk Dış Politikasına konstrüktivist bir yaklaşım. *Dergi Park Akademik*, 8(2), s. 57-81.
- Akdoğan, C. (2009). *Uluslararası ceza divanı statüsünde savaş suçları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Akduman, M. (2012). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yer, Kişi ve Zaman İtibariyle Yargı Yetkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.
- Akhtar, S. (2014). Rise of the Taliban and the US intervention in Afghanistan. *Journal Of Humanities And Social Science*, 19(8), s. 44-50.
- Alagöz, B., & Kandemir, E. (2015). 11 Eylül sonrası dönemde Bölgesel güvenlik ve İran'ın Afganistan siyaseti. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), s.109-140.

- Alexander. K.A, G. (2009). Complementarity in crisis: Uganda, alternative justice, and the International Criminal Court. *America- New York: Pace Law School Press*, 50(1), s. 108-159.
- Ankara Üniversitesi (2009). *Afrika Gündemi*. Ankara: Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Apak, E. M. (2009). *Uluslararası hukukta müdahale kavramı ve Türkiye'nin Somali ve Afganistan'a düzenlenen uluslararası müdahalelerdeki yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Arieff, A., Blanchard, L. P., & Husted, T. F. (2015). The Lord's Resistance Army: The U.S. response. *Congressional Research Service*, s. 1-20.
- Asker, A. (2011). Rusya'nın Afganistan politikasındaki belirsizlik. *21. Yüzyıl Dergisi*, (25), s. 39-45.
- Aslan, M. Y. (2003). *Uluslararası hukukta ve Türk hukukunda savaş suçları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Atvur, S. (2009). Kongo krizi hakkında bir değerlendirme. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, s. 126-146.
- Avcı, G. (2012). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Aybay, R. (2013). *Uluslararası Yargı*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Aydın, A. (2010). *Afganistan'da Taliban hareketinin ortaya çıkışı ve mezhebi görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ayşen, S. Ç. (2012). İnsanlığa karşı suçlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (103), s.169-198.
- Azarkan, E. (2003a). Uluslararası hukukta insanlığa karşı suçlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(3), s. 275-297.

- Azarkan, E. (2003b). *Nuremberg'ten La Haye'ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Azarkan, E. (2007c). 11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde Birleşmiş Milletlerin uluslararası terörizm konusundaki tutumu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 122(3), s. 45-68.
- Aziz, M. A. (2013). *Irak Kürtleri Irak Kürdistanı'nda milliyetçilik ve ulusal kimlik*. İstanbul: Kitap yayınevi.
- Baltacı, R. (2014). *The International Criminal Court: an autonomous agent of human security?* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Barbelet, V. (2015). Central African Republic: addressing the protection crisis. *Overseas Development*, s. 1-25.
- Barbour, E. C., & Weed, M. C. (2010). The International Criminal Court (ICC): jurisdiction, Extradition, and U.S. Policy. *Congressional Research Service*, s.1-27.
- Barnes, G. P. (2011). The International Criminal Court's ineffective enforcement mechanisms: The indictment of President Omar Al Bashir. *Fordham International Law Journal*, 34(6), s. 1585- 1619.
- Başak, C. (2003). *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*. Ankara : Turhan Kitabevi .
- Başkaracaoğlu, E. (2004). *Uluslararası hukukta "insanlığa karşı suçların" tanımlanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bayıllıoğlu, U. (2006a). *uluslararası ceza mahkemesi'nin yargılama yetkisine giren suçlar (soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar,saldırı suçu, dar anlamda savaş suçu)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bayıllıoğlu, U. (2007b). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye*. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(1), s.52-121.

- Bayıllıoğlu, U. (2013c). *Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dergisi.
- Bayram, M. (2016). Sudan'ın etnopolitik sorunlarını besleyen faktörlerin tarihsel bir analizi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (16), s.197-224.
- Bertelsmann Stiftung (2016). Central African Republic country report*. Gütersloh.
- Beşiri, A. (2013). Soykırım ve Sokırma İlişkin Uluslararası Mekanizmalar . *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (108), s. 179-210.
- Beyazıt, Ö. (2008a). *Uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşu ve yargılama yetkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Beyazıt, Ö. (2011b). La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(5), s. 309-338.
- Bingöl, O. (2012). *Afganistan'da devlet inşası sürecinde savaş ağaları ile işbirliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bird, L. (2007). Children in crisis: education rights for children in conflict affected and fragile states. *United Nations Educational, Scientific Cultural Organization*, s. 1-31.
- Birleşmiş Markalar Derneği (2012). *Libya ülke raporu*. İstanbul.
- Bubna, M. (2010). The ICC's role in Sudan: Peace versus Justice. *Institute for Defence Studies and Analyses*, s. 1-9.
- Bülent Kahraman, H. (2006). *ABD bu 11 Eylül'ü çok sevdi*. İstanbul: Agora Yayınevi .
- Büyükbaş, M. (2006). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a müdahalesi ve Afganistan'da oluşturulan yeni yönetim yapısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

- Buzkıran, D., & Kutbay, H. (2013). Arap Baharının Türkiye'ye olan ekonomik ve sosyal etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), s. 147-162.
- Çağran, M. E. (2011). Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 3(25), s. 61-67.
- Can, Ü. (2014). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Çelik, Ü. (2012). İç çatışmalar ve dış müdahaleler Arasında Lübnan. *History Studies Dergisi*, 4(1), s. 126-155.
- Cem Kaya, A. (2012). *Yeni büyük oyunda çatışma ve işbirliği alanı olarak Afganistan: ABD-Rusya kontrollü rekabeti*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi.
- Çetin, M. (2010). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), s. 335-360.
- Ceviz, N. (2011). Libya tarihine kısa bir bakış. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 3(27), s. 80-90.
- Çağmaq, Q. (2015). *Afganistan'a yapılan dış müdahaleler ve ülkede bitmeyen etnik meseleleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Chatham House (2014). The International Criminal Court and Libya: Complementarity in conflict.* (tarih yok). London.
- Cin, T. (2006). Yunanistan'ın "Pontus Soykırım" iddiaları ve Türkiye . *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), s. 27-89.
- Çınar, M. F. (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı*. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi.

- Çınar, M. F. (2004). *Uluslararası ceza mahkemelerinin gelişimi ışığında uluslararası ceza divanı*. Çanakkale: Kazancı Hukuk Yayınevi.
- Çınarlı, Ö. (2009). *Afganistan'daki iç savaş ve dış müdahale (1989-2001)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Coughlan, J. (2012). *The Legacy of the Khmer Rouge Tribunal: Maintaining the Status Quo of Cambodia's Legal and Judicial System*. Amsterdam.
- Dalar, M. (2015). Siyaset ve hukuk ikilemi karşısında Lübnan Özel Mahkemesi: *Uluslararası sistemde yeni düzen arayışları Kongre kitabı*. (Ed: T. Arı, B. Özdal), Bursa: Dora Yayıncılık, s. 614-633.
- Demirel, N. (2013). *BM Güvenlik Konseyi ve uluslararası barışın korunması*. İstanbul: Derin Yayınevi.
- Doğan, G. (2008). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve terör suçları açmazı: çözüm açısından bir değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (15), S.55-98.
- Doğan, G., & Durgun, B. (2012). Arap Baharı ve Libya: tarihsel süreç ve demokratikleşme kavramı çerçevesinde bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), s. 61-90.
- Domaç, B. (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne ilişkin Roma Statüsü'nün Türkiye tarafından kabulünün olası siyasi ve hukuki sonuçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.
- Drozd, D. (2014). *Responsibility for aggression/ the crime of aggression conference in Campala before and after*. Warszawa: Spoleczna Akademia Nauk yayını.
- Duran, B. (2013). *Uluslararası suçlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Efegil, E. (2013). Ortadoğu'daki gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye. *Orsam*, 5(59), s. 11-22.

- Elsea, J. (2002). International Criminal Court: Overview and selected legal issues. *Congressional Research Service*, s. 1- 47.
- Emir, N. (2015). Uluslararası ceza mahkemesi'nin yargı yetkisi bakımından saldırı suçu. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), s. 118-143.
- Erdal, S. (2010a). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin ulus-devlet egemenliğine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi .
- Erdal, S. (2010b). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin devlet egemenliğine etkisi*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Erman, K. (2013). *Afganistan'da Sovyet nüfuzu ve işgali (etkiler ve sonuçları)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Ertekin, B. A. (2005). *Amerika'nın Küreselleşen Hakimiyeti ve Saldırı Planı* . İstanbul : IQ Kültür Sanat Yayını.
- European Asylum Support Office (2016). *Afghanistan Recruitment by armed groups*. Valletta: EASO Report.
- Fidan, Ö. (2004). *11 Eylül'ün ABD dış politikasına etkisi: Irak işgali*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi .
- G. Werle, J. B. (2010). International Criminal Justice sommersemester. *Germany- Berlin: Humboldt Üniversitesi Lehrstuhl yayını*, s. 1-2.
- Galland, M. vd. (2010-11). *Afghanistan Legal Education Project: An introduction to International Law for Afghanistan*. (Ed: I. Price vd), Stanford: Stanford Law School .
- Garimella, S. R. (2013). *The Bangladesh War Crimes Trials-Strengthening Normative Structure*. New Delhi.

- Gekker, E. (2014). Rape, sexual slavery, and forced marriage at the International Criminal Court: How Katanga utilizes a ten- year- old rule but overlooks new jurisprudence. *Hastings Women's Law Journal*, 25(1), s.105-134.
- Göçer, İ., & Çınar, S. (2015). Arap Baharı'nın nedenleri, uluslararası ilişkiler boyutu ve Türkiye'nin dış ticaret ve turizm gelirlerine etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), s. 53-68.
- Gökdağ, R. (2001). *Amerikan medyasında 11 Eylül* . İstanbul : E Yayınevi.
- Gökırmak, M. (2015). Afganistan: Bölgesel rekabet ve yeni açılımlar. *Dergipark*, s. 7-42.
- Goodell, H. (2011). The Greatest measure of deterrence: A conviction for Jean-Pierre Bemba Gombo. *Selected Works*, s. 1-15.
- Greenawalt, A. K. (2009). Complementarity in crisis: Uganda alternative justice, and the International Criminal Court. *Virginia Journal of International Law*, 50(1), s. 108-159.
- Güller, N., & Zafer, H. (2006). *Uluslararası Ceza Mahkemesi El Kitabı*. Bonn: Gustav Streseman İnstitute .
- Günel, H. (2013). *Hannah Arendt düşüncesinde insanlığa karşı suçların temellendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Güneysu, G. (2015). *Uluslararası Hukukta Amirin Emri* . İstanbul : On İki Levha .
- Hafnor, T. (2012). *The Special Tribunal for Lebanon*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi: Norway-Oslo: The Faculty of Social Sciences of Oslo University.
- Hajdin, N. (2015). *Individual criminal responsibility for the crime of aggression: Tracking down the leaders of a state*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Lund: Lund Üniversitesi.

- Hashimi, S. M. (2013). *Afganistan'da kadınların sosyo-kültürel ve dini durumu (Cüzcan Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi .
- Haya, B. (2014). *Uluslararası alanda 11 Eylül sonrası Afganistan*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Horovitz, S. (2012). DR Congo: interaction between international and national judicial responses to the mass atrocities. *Domac*, s. 5-56.
- <http://hudapar.org/Detay/Haber/373/tarihi-sureciyle-banglades-siyaseti-ve-savas-suclari-yargilamasi.aspx> (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- <http://nedir.antoloji.com/tito/> (Erişim Tarihi: 15.02.2016).
- <http://t24.com.tr/haber/bm-afganistanda-sivil-olumleri-rekor-duzeye-cikti,387291> (Erişim Tarihi: 01.04.2017).
- <http://www.alasayvan.net/dunya-ulkeleri/370564-irak-turkiyenin-neresinde-yer-alir.html> (Erişim Tarihi: 19.10.2016).
- <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolge-gelismeleri-ve-lubnanda-ozel-mahkeme> (Erişim Tarihi: 29.10.2016).
- <http://www.arapulkeleri.com/2010/07/lubnan-nerede-lubnan-nerde-lubnann.html> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).
- <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=256030> (Erişim Tarihi: 12.10.2016).
- <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=4221> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).
- <http://www.filozof.net/Turkce/nedir-ne-demek/14846-lubnan-baskenti-nufusu-yuzolcumu-hakkinda-bilgi.html> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).

<http://www.haber7.com/dunya/haber/1105172-abdulkadir-mollanin-tarihe-gecen-sozu>
(Erişim Tarihi: 10.10.2016).

http://www.kambocya.org.tr/kambocya_cografyasi.htm (Erişim Tarihi: 12.10.2016).

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1209> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

<http://www.ntv.com.tr/dunya/kaddafinin-oglu-seyful-islam-serbest-birakildi,I89TQ2qKLEqjVDB9sf4UcQ> (Erişim Tarihi: 20.01.2017).

<http://www.ozelliklerinedir.com/afganistan-ulkesi-ozellikleri> (Erişim Tarihi: 01.02.2017).

<http://www.radikal.com.tr/yorum/ucmnin-ilk-davasi-lubanga-918786/> (Erişim Tarihi: 13.11.2016).

<http://www.radikal.com.tr/yorum/ucmnin-ilk-davasi-lubanga-918786/> (Erişim Tarihi: 13.11.2016).

<http://www.suleymanaydin.av.tr/blog.asp?id=43> (Erişim Tarihi: 12.11.2016).

http://www.turkcebilgi.com/ikinci_d%C3%BCnya_sava%C5%9F%C4%B1 (Erişim Tarihi: 05.11.2016).

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/uluslararası_isbirliđi/uluslararası_mahkemeler/ucm.html
(Erişim Tarihi: 07.11.2016).

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001)) (Erişim Tarihi: 11.04.2017).

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)) (Erişim Tarihi: 11.04.2017).

<http://www.un.org/press/en/2004/sc8181.doc.htm> (Erişim Tarihi: 26.10.2016).

<http://www.unict.org/en/tribunal> (Erişim Tarihi: 01.01.2016).

<http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg01-99.htm> (Erişim Tarihi: 17.02.2016).

<http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007069> (Erişim Tarihi: 01.01.2016).

http://www.wikiwand.com/tr/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_G%C3%BCvenlik_Konseyi'nin_1244_say%C4%B%C4%B1_karar%C4%B1 (Erişim Tarihi: 16.02.2016).

https://books.google.com.tr/books?id=lgHPkCY2RWE&pg=PA285&lpg=PA285&dq=1999/6+say%C4%B1%C4%B1+UNMIK&source=bl&ots=97Wg28wHFq&sig=eB_yfyJTqRZHEBUDwuq80uq9E1A&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjxtNTlm4PLAhVBliwKHTrPAOsQ6AEIPDAD#v=onepage&q=1999%2F6%20say%C4%B1%C4%B1 (Erişim Tarihi: 19.02.2016).

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/605/32/PDF/N0060532.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 29.02.2016).

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/203/28/PDF/N9820328.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 27.02.2016).

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Military_Tribunal_for_the_Far_East (Erişim Tarihi: 01.01.2016).

https://tr.wikipedia.org/wiki/I._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1%27nda_bat%C4%B1r%C4%B1lan_hastane_gemileri#Tarih.C3.A7e (Erişim Tarihi: 02.01.2016).

<https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=ROMA+STAT%C3%9CS%C3%9CNDE+VE+T%C3%9CRK+CEZA+KANUNDA+ULUSLARARASI+SUC%C3%87LARI> (Erişim Tarihi: 28.11.2016).

<https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga> (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

<https://www.icc-cpi.int/drc/mbarushimana> (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

<https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols> (Erişim Tarihi: 04.03.2016).

- <https://www.ijmonitor.org/jean-pierre-bemba-gombo-background>. (Erişim Tarihi: 08.01.2017).
- <https://www.state.gov/documents/organization/183325.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2017).
- <https://www.usmmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005137>. (Erişim Tarihi: 05.11.2016).
- <https://yoldaolmak.com/sozun-bittigi-yer-phnom-penh-2.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2016).
- Human Rights First (2003). *The Demokratik Republic of the Congo: Ravaged by conflict, human rights atrocities and impunity*. New York .
- Human Rights Watch. (2004a). *The International criminal court: how nongovernmental organization can contribute to the prosecution of war criminals*. New York .
- Human Rights Watch. (2016b). *Afghanistan: Taliban child soldier recruitment surges*. New York.
- İlbeği, H. (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve görevine giren suçlar*. Yayınlanmamış yüksekisans tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi .
- İnaç, H., & Aktaş, F. (2013). 11 Eylül 2001 terör saldırılarının Amerikan güvenlik bürokrasisine etkileri . *Akademik Bakış Dergisi* , (34), s. 1-19.
- International Criminal Court. (2016a). *Case information sheet*. Hague.
- International Federation for Human Rights (2009a). *ICC the International Criminal Court's first years*. Paris.
- International Federation for Human Rights (2010b). *Bangladesh Criminal Justice through the Prism of capital punishment and the fight against terrorism*. Paris.
- Jalil, M. A. (2010). *War Crimes Trial in Bangladesh: A Real Political Vendetta* . Selangor .
- Jones, S. G. (2008). The rise of Afghanistan's insurgency state failure and Jihad. *International Security*, 32(4), s. 7-40.

- Kansu, H. (1998). *Kosova ikinci Bosna Olmasın* . İstanbul: Yıldızlar Matbaası.
- Karakehya, H. (2008). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(2), S.133-163.
- Karakurt, A. s. (2013). *Bangladeş insan Hakları Raporu*. Ankara: Mazlumder.
- Karo, E. (2012). *Bosna Hersek ceza hukukunda ve Türk ceza hukukunda soykırım suçu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Katzman, K. (2017a). Afghanistan: Post-Taliban Governance, security, and U.S. policy. *Federation of American Scientists Press*, s. 1- 71.
- Katzman, K. (2017b). Afghanistan: Post-Taliban governance, security, and U.S. policy. *Congressional Research Service*, s. 1-71.
- Kaynak, M. (2003). *Amerika 11 Eylül Afganistan Irak* . İstanbul : İlkem Yayınevi .
- Kekilli, E. (2014). 17 Şubat Devrimi'den haftar darbe girişimine Libya siyaseti. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı yayını*, (99), s. 7-33.
- Keskin, F. (2009). Darfur: koruma yükümlülüğü ve insancıl müdahale kavramları çerçevesinde bir inceleme. *Uluslararası ilişkiler Akademik Dergisi*, 6(21), s. 67-88.
- Kılıç, A. Ş. (2009). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İncelenme. *Ankara Üniversitesi Hukuk fakültesi Dergisi*, 58(3), S. 616-657.
- Koca, M. (2010). Türk Ceza Kanununda soykırım suçu . *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* , (1), s, 1-27.
- Koca, Z. (2013). *İnsanlık suçunun önlenmesi ve mağdurun korunmasında uluslararası ceza hukuku ve uluslararası ceza mahkemesinin önemi ve etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Köprülü, T. (2008). *Uluslararası ve ulusal ceza hukukunda soykırım suçu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Korkmaz, G. (2016). ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri sırasında Türkiye'nin tutumunun ABD medyasında ele alınışı. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(2), s. 25-52.
- Köstem, S. (2010). Orta Asya ve Kafkaslarda Militan İslam: El Kaide Etkisi. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2(3), s.181-204.
- Kreß, C., & Holtzendorff, L. v. (2011). Saldırganlık suçunda Kampala uzlaşması. (Çev: Ozan. Erözden). *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(2), s.13-65.
- Kul, M. C. (2012). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin saldırı suçu üzerindeki yargı yetkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi.
- Kuloğlu, A. (2011). El Kaide lideri Bin Ladin operasyonu ve sonuçları. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 3(30), s.74-81.
- Kurşun, G. (2011). *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayını.
- Kurun, M. (2013). *Uluslararası Ceza Mahkemesinde bireysel cezai sorumluluğun kapsamı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum : Atatürk üniversitesi .
- Lambourne, W. (2008). *The Khmer Rouge Tribunal: Justice for Genocide in Cambodia*. Sydney.
- Lasley, T., & Thyne, C. (2014). Secession, legitimacy and the use of child soldiers . *Conflict Management and Peace Science* , s. 1-20.
- Liolos, J. J. (2012). Justice for Tyrants: International Criminal Court warrants for Gaddafi Rejime crimes. *Boston College International and Comparative Law Review*, 35(2), s.589-602.
- McDonald, A. (2002). *Sierra Leone's shoestring Special Court*. Geneva, Switzerland: International Review of the Red Cross.

- Miyahil, A. H. (2011). *2001 yılı sonrası ABD'nin Afganistan'a operasyonu ve kriz çözüm politikasının analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Moen, H., & Mohammadi, A. Z. (2009). Interantional Criminal Court (ICC) in Afghanistan. *Montreal University Journal*, s.3-24.
- Moss, L. (2012). The UN Security Council and the International Criminal Court. *Friedrich Ebert Stiftung*, s. 2-13.
- Muhammet Celal, K. (2012). *Uluslararası ceza mahkemesi'nin saldırı suçu üzerindeki yargı yetkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi.
- Muhsini, N. (2014). *Kanun Asasi Afghanistan* . Belh : Rahmani Yayınevi .
- Muhtat, Q. (2011). *S.S.C.B. 'nin 1979 yunda Afganistan'ı işgalinden 2001 ABD müdahalesine giden süreçte uluslararası ortamda Afganistan'ın konumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Muratlı Bezirgan, İ. (2012). *ABD ve Irak Şiileri Arasındaki İlişkiler: 2003-2010 Dönemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Muzaffer Ercan, Y. (2012). Kaddafi sonrası Libya'da siyasal dönüşüm . *İstanbul: Akademik Orta Doğu dergisi* , s. 2-13.
- Nimet Güller, H. Z. (2006). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Bonn: Gustav Stresemann İnstitute yayını.
- Nouwen, S. M., & Werner, W. G. (2011). Doing justice to the political: the Inernational Criminal Court in Uganda and Sudan. *The European Journal of International Law* , 21(4), s. 941-965.
- Nurladın, A. W. (2015). *ABD'nin Irak Savaşı ve Birleşmiş Milletlerin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

- Ömer, A. (2011). *Pakistan doğuşundan günümüze Afganistan- Pakistan ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Önal, H. (2010). ABD'nin Afganistan politikasının açmazları: Bölgesel bir analiz. *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 6(23), s. 43-71.
- Önder, O. (2006). *Birleşmiş Milletler Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Bilge Yayınevi.
- Örnek, S. (2013). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı 1991 ve 2003 Irak Harekatları*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Özarslan, B. B. (2014). Soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılması sözleşmesi açısından Hocalı Katliamı . *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 4(1), 187-214.
- Özer, A. (2009). 11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(5), s. 191-210.
- Özer, S., Uysal Oğuz, C., & Atvur, S. (2010). NATO ve AB'nin değişen güvenlik stratejilerinin Afganistan örneğinde değerlendirilmesi. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , (19), s. 257-285.
- Özkan, A. (2016). 21. Yüzyılda evrensel bir Yargı kuruluşu olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar ve Uluslararası Suçlar. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , (12), s.175-195.
- Özkan, T. (2004). *CIA Kürtleri Kürt devletinin gizli tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Tür, Ö. ve Ayhan, V. (2008). İçsel dinamikler ve ulusal aktörler bağlamında Lübnan krizinin analizi. *Akademik Orta Doğu*, 3(1), s. 1-42.
- Öztürk, S. (2015). *11 Eylül saldırıları ve Afganistan müdahalesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

- Polat, İ. (2006). *11 Eylül terör saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan müdahalesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi .
- Primakov, Y. (2004). *11 Eylül ve Irak'a müdahale sonrası dünya* . İstanbul: Doğan Ofset Yayınevi .
- Rasooli, M. A. (2009). *Parlement* . Kabil: Saed Yayınevi .
- Redress. (2007). *Accountability and justice for International Crimes in Sudan*. London.
- Rose, T. (2012). *Justice for Afghanistan: The International Criminal Court, Shafri'a Law and the Constitution of Afghanistan and their applicability to Taliban war crimes trials*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ann Arbor: ProQuest LLC.
- Saaie, M. A. (2009). *Afganistan'da siyasi partiler tarihçesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Sadat, L. N. (2014). The International Criminal Court: Past, Present and Future. *Cambridge Compendium of International Criminal Law, forthcoming*, s. 1-13.
- Sağlam, A. (2015). Uluslararası yargılama faaliyetleri bağlamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 6(20), s. 567-594.
- Şahin, M. (2008). ABD'nin " Müslüman" savaşçıları. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 3(1), ss. 44-52.
- Saldırım, M., & Elmaal Göbekci, F. (2016). Terör suçları insanlığa karşı suçları ve soykırım suçları konusunda karşılaştırmalı bir inceleme . *Yargıtay Dergisi* , s. 3-30.
- Salihy, M. A. (2014). *Afganistan'da iktidar mücadelesi ve dışmüdahaleler, 1973-2014*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Sameen, A. A. (2011). *AMD'nin İşgalinin Ardından Türkiye-İrak Güvenlik İlişkilerinde: Kuzey Irak Faktörü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Sarıgüzel, H. (2013). Uluslararası Ceza Mahkemesi. *Akademik Dergi Park* , (3), s. 230-273.
- Sasaoğlu, D. (2014). NATO müdahalesi ve sonrasında Afganistan. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (1176), ss.1-8.
- Saydam, M. (2010). ABD'nin uluslararası hukuk çıkmazı: Afganistan müdahalesi. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2(19-20), s. 69-76.
- Sceats, S. (2005). *The Trial of Saddam Hussein* . London.
- Schabas, W. A. (2008). *Uluslararası Ceza Mahkemesine Giriş* . (Çev: Gülay. Arslan). (Ed: O. Ulusoy, B. Karaduman). (2. Baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık .
- Schiff, B. N. (2008). *Building the international Criminal Court*. New York: Cambridge University Press.
- Schrey, D., & Meisenberg, S. M. (2013). The Contribution of the Khmer Rouge Tribunal to Reconciliation, Remembrance and Memorialisation in Cambodia. *Kas International Reports*, (4), s. 75-94.
- Seda Acet, G. (2012). *Uluslararası ilişkilerde dış müdahale sorunu: Afganistan ve Libya müdahalelerinin uluslararası hukuk ve meşruiyeti açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Şen, E. (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Şen, M. (2014). Adil Yargılanma Hakkı ve Saddam Hüseyin Davası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVIII(1), s. 243-262.
- Sençerman, Ö. (2014). Demokratik Kongo Cumhuriyeti Doğusundaki iç çatışmalara çevresel güvenlik perspektifinden bir bakış. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(2) s. 40-63.

- Sever, M., & Kılıç, E. (2001). *Düşmanını arayan savaş* . İstanbul: Everest yayınları .
- Sever, M., & Kılıç, E. (2001). *Düşmanını arayan savaş* . İstanbul: Everest Yayınları .
- Şeyhanlıoğlu, H. (2004). *11 Eylül sonrası değişen dünya dengelerinde Afganistan*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Seymen Çakar, A. (2012). İnsanlığa karşı suçlar . *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* , (103), s. 170-198.
- Şimşek, M. (2015). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Sudan. *Research Gate*, s.151-163.
- Stanikzai, M. Z. (2016). *Usul İcraati Muhakemati Cezaiye* . Kabil: El-Farooq Matbaası.
- Stiftung, B. (2016). Central African Republic Country Report . *Gütersloh: BTI*, s. 1-30.
- Streichler, S. (2011). The war crimes trial that never was: an inquiry into the war on terrorism, the laws of war, and presidential accountability. *University of San Francisco Law Review*, 45, s. 959-1004.
- Tamashiro, T. (2010). Impact of conflict on children's health and disability. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, s. 1-14.
- Tangör, B. (2008). *Avrupa Güvenlik Yönetişimi, Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*.
Ankara : Seçkin Yayıncılık.
- Taşkın, T. (2010). *11 Eylül saldırıları sonrası ABD dış politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD ilişkileri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Telli, K. (2015). *Czasızlık olgusuna karşı Uluslararası Ceza Mahkemesi* . İstanbul: On İki Levha yayınevi .
- Tezcan, D., Erdem, M. R., & Önok, R. M. (2015). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- The American Non- Organizations Coalition for the International Criminal Court (2006).
The current investigation by the ICC of the situation in the Democratic republic of
the Congo. *AMICC*, s. 1-13.
- The Office of the Prosecutor. (2011b). *Report on preliminary examination activities*.
Hague: ICC.
- The Office of the Prosecutor. (2014c). *Report on preliminary examination activities*.
Hague: ICC.
- The Office of the Prosecutor. (2015d). *Report on preliminary exazmination activities*.
Hague: ICC.
- The Office of the Prosecutor. (2016e). *Report on preliminary exazmination activities*.
Hague: ICC.
- Thorp, J. L. (2012). *Bangladesh the International Crimes Tribunal* . London : House of
Commons Library.
- Perriello, Tom. ve Wierde, M. (2006). *The Special Court for Sierra Leone Under Scrutiny*.
International Center for Transitional Justice.
- Tönerşen, S. (2010). *Uluslararası hukukta soykırım, etnik temizlik ve saldırı*. İstanbul : On
İki Levha Yayımevi.
- Töngür, A. R. (2005). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kapsamı ve Yargılama Hukuku*.
İstanbul: Kazancı Yayımevi.
- Toofan Noory, M. (2014). *Afganistan'daki güvenlik sorunları*. Yayımlanmamış Yüksek
Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Ünivrsitesi.
- The Redress Trust. (2007). *Accountability and Justice for International Crimes in Sudan* .
London.

- Tüysüzoğlu, G. (2014). Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki iç savaşın nedenleri ve bölgesel yansımaları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), s. 113-132.
- Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi (2011). (Ed: A. Küçük, H. Türkan ve E. Öztürk). *2010 dünya hak ihlalleri raporu*. İstanbul : UHİM.
- Uluslararası Hukukçular Birliği (2013). *Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ve Yargılama Sorunları*. İstanbul.
- Ulusoy, O. (2008). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. (Ed: U. Kılınç). Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayını.
- United Nations Assistance Mission in Afganistan. (2015). *Afganistan human rights and protection of civilians in armed conflict special report on Kunduz province*. Jalalabad: UNAMA.
- United Nations International Children's Emergency Fund (2007). *Afganistan Martin Bell reports on children caught in war*. New York .
- United Nations International Children's Emergency Fund (2007). *Afganistan Martin Bell reports on children caught in war*. New York.
- Ünlü, S. (2009). *11 Eylül olaylarının uluslararası sivil havacılık güvenliğine etkileri*. Yayımlanmış Yüksek Lisan Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Uzun, E. (2003a). Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2), s. 25-48.
- Uzun, E. (2012b). *Uluslararası Ceza Mahkemesi tarihçesi, yapısı ve mevcut davalar: Uluslararası Hukukta güncel sorun alanları*. (Ed: M. Saraçlı). Ankara: Bigbang Yayınları, s. 41-72.
- Vyver, J. D. (2011). Prosecuting the President of Sudan: A dispute between the African Union and the International Criminal Court. *African Human Rights Journal*, (2), s. 683-698.

- Watch Human Rights Watch (2017c). *Afghanistan*. New York.
- Weisbord, N. (2013). The mens rea of the crime of aggression. *Washington University Global Studies Law Review*, 12(487), s. 487-506.
- Werle, G., & Bung, J. (2010a). The Crime of genocide. *Humboldt University journal*, s. 1-3.
- Werle, G., & Bung, j. (2010b). Concepts, tasks and legitimacy. *Humboldt-University Journal*, s. 1-5.
- Yalçinkaya, A. (2009). Milletlerarası Hukuk Açısından Özerlik, Federasyon Bağımsız Kosova . *Sakarya Üniversitesi Dergisi*.
- Yeryomine, N. (2007). *Sierra Leone için Özel Mahkeme* . Ankara.
- Yıldırım, N. (2011). Batı'nın çıkmaz sokağı: Afganistan. *Ortadoğu Araştırmalar Stratejik Merkezi*, 3(31-32), s. 83-92.
- Yıldız, K. (2005). *Irak Kürtleri Dün, Bugün ve Yarın*. istanbul: Belge Uluslararası Yayınevi.
- Youngs, T. (2005). Afghanistan: The culmination of the Bonn Process. *House of Commons Library*, s. 7- 33.
- Yusofi, S. H. (2013). *Afganistan'da Siyasi Partiler (1990-2010)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.